чăваш халăх хаçачĕ

ХЫПАР

ШĂМАТКУН
2014, ноябрь / чÿк
29

СССР Аслă Канашĕн Президиумĕ 1968 çулхи пуш /март/ уйăхĕн 11-мĕшĕнче "Коммунизм ялавĕ" /халĕ "Хыпар"/ хаçата "ХИСЕП ПАЛЛИ" орденпа наградăланă

230-231 /26636-26637/ №№ Хакĕ ирĕклĕ www.hypar.ru

Уçă калаçу 4
Иртнипе хальхи: уйрăмлăхсем курăмлă

Мăнаçлану 9
Ксения Столбова – пирĕн ентеш

Айккинчи 14
Мăрьерен тĕтĕм тухсан – ял пурăнать

Саламлатăп

Илĕртÿллĕ хĕрарăмсем!
Хаклă аннесем!

Сире ырă та çутă уяв – Амăшĕн кунĕ – ячĕпе саламлатăп.

Вăл пирĕнтен кашниншĕн юратупа тата анне ăшшипе хаклă, мĕншĕн тесен çĕр çинче аннерен тăванраххи тата çывăхраххи çук.

Анне – пĕрремĕш тата сăваплă сăмах, кашни çын пурнăçĕнчи пуçламăшĕн пуçламăшĕ. Эпир пурте аннесене сăваплă тĕп парнешĕн – пурнăçшăн – тав тума тивĕç.

Анне пуласси – хĕрарăмăн пархатарлă тивĕçĕ. Вăл ачасене воспитани парас, çемьери килĕшĕве, çуртри лăпкăлăхпа хăтлăха упрас ĕçе нумай вăй, чун ăшшипе тимлĕхне, тÿсĕмлĕхпе ăсне хывать.

Ача амăшĕпе ачалăха пулăшасси, амăшĕн тата ача сывлăхне сыхласси, çемьене çирĕплетесси Чăваш Республикинче патшалăхăн социаллă политикин тĕп çул-йĕрĕ пулса тăраççĕ. Çĕнĕ ача сачĕсем çĕкленеççĕ, çамрăк çемьесене пурăнмалли çурт-йĕр условийĕсене лайăхлатма пулăшатпăр, нумай ачаллă çемьесене социаллă пулăшу кÿмелли программăсем пурнăçланаççĕ. Çав шутра – çурт-йĕр çĕклеме е хушма хуçалăх тытса тăма тÿлевсĕр майпа çĕр лаптăкĕ пани, амăшĕн капиталне тÿлени, виççĕмĕш тата ун хыççăнхи ачасем çуралсан тÿлекен пособи, патшалăхăн ытти пулăшăвĕ.

Тĕллевлĕн ĕçленине кура Чăваш Енре мăшăрсем уйрăлассин коэффициенчĕ федерацин Атăлçи округĕнче чи пĕчĕкки – 1000 çын пуçне 3,9 уйрăлу. Республикăра юлашки виçĕ çулта халăх йышĕ хăй тĕллĕн ÿссе пынине шута илетпĕр, нумай ачаллă çемьесен шучĕ 25% пысăкланнă. Паян Чăваш Енри кашни 15-мĕш çемье виçĕ тата ытларах ача çитĕнтерет, çакă социаллă норма пулса тăрать!

Мĕнпур хĕрарăма, ача амăшĕсене çирĕп сывлăх, çемьере тăнăçлăх, чун ăшши сунатăп! Сирĕн пурнăçăрта ачăрсемшĕн савăнмалли сăлтавсем ытларах пулччăр!

Чăваш Республикин Пуçлăхĕ М.ИГНАТЬЕВ.

ФОРУМ

Олег МАЛЬЦЕВ сăнÿкерчĕкĕ

Çемье – çĕршыв тĕрекĕ!

Раççейре Амăшĕн кунĕ çывхарнă май Чăваш Енре çулталăкри чи пархатарлă конкурссенчен пĕрне пĕтĕмлетрĕç.

«Çулталăк çемйи - 2014» çĕнтерÿçисене савăнăçлă лару-тăрура саламлама республикăри паллă çынсем йышлăн пухăнчĕç: Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев хăйĕн мăшăрĕпе Лариса Игнатьевăпа, сывлăх сыхлавĕпе социаллă аталану министрĕ Алла Самойлова, Шупашкар хула пуçлăхĕ Леонид Черкесов, ЧР Хĕрарăмсен канашĕн ертÿçи Ольга Зайцева, ЧР Ашшĕсен канашĕн председателĕ Владимир Викторов, Чăваш Республикин Ача прависемпе ĕçлекен уполномоченнăйĕ Вячеслав Рафинов, ЧР Патшалăх Канашĕн депутачĕсем Петр Красновпа Юрий Кислов тата ыттисем.

Ырă пуçарăвăн тăсăмĕ ырă пулнине шута илсе асăннă конкурсăн пĕлтĕрхи çĕнтерÿçисене Адюковсемпе /Елчĕк районĕ/ Фунтиковсене /Шупашкар хули/ «Атăлçири ăнăçлă çемье – 2014» фестивальте республика чысне тивĕçлĕн хÿтĕленĕшĕн, тĕрлĕ номинацире çĕнтерÿçĕ ятне тивĕçнĕшĕн Алла Самойлова тав турĕ, ЧР Пуçлăхĕ ятран паракан сехечĕпе наградăларĕ. Любовь Адюкова, виçĕ ачаллă çемье ăшшин управçи, республика ертÿçи нумай ачаллă çемьесене пулăшу кÿме тăрăшнине, çакнашкал конкурссене хутшăнса хăйсен çемйинчи туслăх тата çирĕпленнине палăртрĕ.

«Çулталăк çемйи» конкурса хутшăнакансен хушшинче чăннипех мăнаçланмалли çемьесем йышлансах пыни савăнтарать. Ахальтен мар тĕп çĕнтерÿçĕсĕр пуçне тĕрлĕ номинацире мала тухнисене чысласси йăлана кĕчĕ. Тĕплĕн тишкернĕ-тĕпченĕ хыççăн чи ĕçченнисен йышĕнче жюри Тăвай районĕнчи Енĕш Нăрваш ялĕнчи Михайловсене уйрăммăн палăртрĕ. Социаллă яваплăха пуринчен ытла туякан çемье ятне кăçал Улатăр тăрăхĕнчи Алтышево поселокĕнче пурăнакан Володинсем илчĕç. Пултарулăх ĕçĕпе палăрса тăракан çемьесене хакланă май конкурс йĕркелÿçисем Шупашкар хулинчи Мускав районĕнче тĕпленнĕ чăваш çемйине – Ивановсене – çитекенни пулманнине çирĕплетрĕç. Каласа хăварма кăмăллă: 6 ачаллă хастар çак çемьен кил хуçи мăшăрĕ – Эльвира Николаевна – пирĕн ĕçтеш, «Хыпар» Издательство çурчĕ кăларакан «Кил-çурт, хушма хуçалăх» хаçатăн шеф-редакторĕ. Мăшăрĕ Илья Арсентьевич та «Хыпаршăн» ют çын мар, хăй вăхăтĕнче тĕп редактор заместителĕнче ĕçленĕ. Ăшпиллĕ çак мăшăра мал туртăмлă пепкисене тĕрĕс-тĕкел çитĕнтерме малашлăхра ăнăçу сунатпăр.

«Чи туслă çемье» ята конкурса хутшăннă Çĕмĕрле хулинчи Нестеренкăсен нумай ачаллă çемйи тивĕçрĕ. Спорта юратакан кил-йыша палăртнă май Комсомольски тăрăхĕнчи Хирти Ĕнелти сатур Прокопьевсем чи маттуррисем пулнине пĕлтĕмĕр.

Йăлана кĕнĕ конкурсăн çĕнтерÿçисене чысласси Амăшĕн кунĕ умĕн иртнĕрен унăн девизĕ хăйне евĕр янăрарĕ: «Хĕрарăма – нумай ача амăшне – мухтар!» «Çулталăк çемйи -2014» конкурсăн çĕнтерÿçисем çул çитмен 9 /!/ ачаллă Егоровсем пулса тăчĕç. Коми Республикинче çуралнă Марина Анатольевнăпа Алексей Леонидович Шупашкар хулинче тĕпленсе çакнашкал пысăк йăва çавăрни – хăюллă та пархатарлă утăм. Мĕнле çитĕнÿсемпе палăрса тăрать-ха çемьере кашни, конкурс йĕркелÿçисене мĕнпе тыткăнлама пултарнă çак çемье? Кун çинчен, вулаканăм, хаçатăн çитес номерĕсенчен пĕринче каласа кăтартăпăр.

Ирина ИВАНОВА

Декабрĕн 2-мĕшĕнче, ытларикун, Муркаш районĕнче «Хыпар» Издательство çурчĕн Кунĕ иртет.

16 хаçат-журналта ĕçлекен журналистсем ялхуçалăх, вĕрентÿ тата культура ĕçченĕсене хăйсен ĕç-хĕлĕпе, малашлăх тĕллевĕсемпе паллаштарĕç, юрă-ташăпа савăнтарĕç.

Тĕлпулу Муркашри культура çуртĕнче 11 сехетре пуçланать.

Ветерансен ыйтăвĕ парламента пĕтĕçтерчĕ

ЧР Патшалăх Канашĕн черетлĕ 25-мĕш сессийĕ уçăлнă кун, ноябрĕн 18-мĕшĕнче, парламентарисем кун йĕркинчи вунă ыйтăва пăхса тухнăччĕ. Ун чухне республикăн виçĕ çуллăх бюджечĕн проекчĕ тĕпре пулчĕ. Кĕçнерникун сесси малалла ĕçлерĕ. Хушма ыйтусем кĕртнĕ май кун йĕрки анлăланчĕ-ха, çапах пурпĕр тĕп калаçу бюджет проекчĕ тавра пычĕ – ăна иккĕмĕш вулавпа йышăнчĕç.

Малтанах пĕлтерӳсем пулчĕç. Юрий Попов спикер «Пĕрлĕхлĕ Раççей» фракци депутачĕсем сесси умĕн пухăнса калаçнине палăртрĕ, унта йышăну тунă-мĕн: фракцие малашне Игорь Кушев ертсе пырĕ. Унччен ку тилхепе Анатолий Князев вице-спикер аллинччĕ. Çакнашкал тепĕр хыпар та пур: Чăваш Ен парламентне Раççей либерал-демократсен партийĕн ертӳçи Владимир Жириновский çыру янă, унта РЛДПн пирĕн Патшалăх Канашĕнчи фракцийĕн ертӳçине улăштарма йышăнни çинчен пĕлтернĕ. Андрей Кулагин вырăнне Юрий Шлепнев йышăнать. Сăлтавĕ-и? Хуравĕ пулмарĕ. Кулагинран хăйĕнчен ыйтасшăнччĕ те – сессире вăл темшĕн курăнмарĕ.

Бюджет проекчĕ пирки калас тăк – пĕрремĕш вулава хаçатра тĕплĕ çутатнă май унăн параметрĕсем патне тепĕр хут таврăнса йышлă цифра асăнни кирлĕ мартăр. Сессин пĕрремĕш тапхăрĕнче самай вирлĕ калаçу пулнăччĕ, çапах ку хутĕнче те чылай депутат сăмах илчĕ. Пĕрне приватизацилемен хваттерсемшĕн капиталлă юсав тӳлевĕ валли муниципалитетсем çителĕклĕ укçа хывманни, Шупашкар çумĕнчи Çĕнĕ хула инфратытăмĕн аталанăвĕ валли тата 180 млн тенкĕ кирли пăшăрхантарать, теприне бюджетра «резерв» текен статья уçăмсăрри кулянтарать... Чăн та, проекта кĕртмелли сĕнӳсене парламент комитечĕсенче маларахах тишкернĕ – тивĕçлĕ таблица хатĕрленĕ.

Çав таблицăра «Ĕç ветеранĕ» ят илмелли çулсене чакарма йышăннă май /ЧР Пуçлăхĕн тивĕçлĕ указĕ «Хыпарăн» кĕçнерникунхи номерĕнче пичетленчĕ/ хисеплĕ çынсене паракан хушма тӳлевсен тăкакĕсем те пур. Петр Краснов депутат палăртнă тăрăх – асăннă укçа малтан патшалăх служащийĕсене çурт-йĕр туянмалли субсидисемпе тивĕçтерме уйăрса хунăскер. Сăмах 35 млн тенкĕ пирки пырать. «Пĕрлĕхлĕ Раççей» депутачĕсем сĕннипе укçана ветерансем валли уйăрма йышăннă-мĕн: «Правительствăра пире илтрĕç». Çав субсидисемпе 2012 çулта 18 çын усă курнă, пĕлтĕр – 13, кăçал – 33. Черетре – тата 100 çын ытла, «вĕсен кĕтме тивĕ».

Кунашкал калаçу коммунистсене тивĕçтермерĕ. РФКП фракцийĕн ертӳçи Дмитрий Евсеев, хăйĕн шухăшне кашни сессире пайăррăн палăртма хăнăхса çитнĕскер, ку хутĕнче те çирĕпленнĕ йăлинчен пăрăнмарĕ: «Пире кашнинчех хирĕç сасăланăшăн сивлеççĕ. Хальхинче эпир – майлă. Ан тив, чиновниксене пама палăртнă укçана ветерансем валли тăкакласси пе çыхăннă сĕнĕве «Пĕрлĕхлĕ Раççей» эпир панă тесе калатăр, вăл пирĕн сĕнӳ, анчах ку пĕлтерĕшлĕ мар. Чи кирли – пирĕн сĕнӳ тинех пурнăçа кĕни».

Олег Николаев депутат вара «Ĕç ветеранĕ» ят илмелли çулсене чакаракан указ çитес çулхи июньтен кăна вăя кĕрессинчен тĕлĕнчĕ: «Комитетсенче сӳтсе явнă чухне пире январĕн 1-мĕшĕнченех тесе шантарнăччĕ...» Апла пулин те вăл та çак утăма ырласа хакларĕ. Çапла вара ЧР Пуçлăхĕн ĕç ветеранĕсен шутне ӳстерекен, кашнинех хушма 1082 тенкĕ кӳрекен указĕ пирки парламентăн мĕнпур фракцине пĕр шухăшлă тунă, пĕтĕçтернĕ документ теме те юрать.

Николай Угаслов депутат калаçу темине кăшт улăштарчĕ. Хăй ертсе пыракан строительство компанийĕ Красноармейски районĕнче пысăк завод хута янине палăртнă май вăл республика ертӳçисене çавнашкал предприятисем кашни районтах кирли пирки каларĕ – çакă стратеги шайĕнчи тĕллев пулмалла. Çавăн пек предприятисем район-хула аталанăвĕшĕн чăн-чăн тĕрев пулĕç. Вадим Николаев депутат агропромышленноç комплексне тимлĕх ытларах кирли çинчен каларĕ: «Апат-çимĕç хатĕрлессине ӳстермелли паллă, анчах аграрисене кӳрекен пулăшу çителĕксĕр...»

> ✓ ВАДИМ НИКОЛАЕВ ДЕПУТАТ АПКна ТИМЛĔХ ЫТЛАРАХ КИРЛИ ÇИНЧЕН КАЛАРĔ: «АПАТ-ÇИМĔÇ ХАТĔРЛЕССИНЕ ӲСТЕРМЕЛЛИ ПАЛЛĂ, АНЧАХ АГРАРИСЕНЕ КӲРЕКЕН ПУЛĂШУ ÇИТЕЛĔКСĔР...»

Вице-премьер – финанс министрĕ Светлана Енилина ыйтусене хуравланă май сĕнӳсене шута илме шантарчĕ. Çĕнĕ хулана илес тĕк, сăмахран, унта çумăр шывĕсене юхтарса ямалли пăрăхсене хывмашкăн проект хатĕрлеме тытăннă ĕнтĕ. Резерв тĕлĕшпе те уçăмсăрлăх çук: унта пысăк укçа, 869 млн тенкĕ, хывса хăварни хăйне евĕр страховка пулмалла. Çитес çул экономикăри вăтам ĕç укçи мĕн чухлĕ пуласси хальлĕхе паллă мар, вăл ӳсрĕ тĕк – бюджет ĕçченĕсен шалăвне те ӳстермелле, çак тĕллевпе шăпах хайхи резервпа усă курма май пулĕ.

Депутатсем сасăласа бюджет проектне иккĕмĕш вулавпа çирĕплетрĕç. Çавăн пекех Обязательнăй медстраховани фончĕн бюджечĕ, административлă правăна пăсни çинчен калакан саккуна улшăнусем кĕртесси, культура, ачасене социаллă пулăшу кӳресси çинчен калакан тата ытти саккун проекчĕ пăхса тухса ырларĕç.

■ **Николай КОНОВАЛОВ**

Айăплани сăлтавлă-и?

Республика прокуратури пĕлтернине тĕпе хурса «Хыпарăн» иртнĕ шăматкунхи номерĕнче «Министр суд умне тăрать» информацие пичетленĕ хыççăн ЧР çут çанталăк ресурсĕсен министрĕн тивĕçĕсене пурнăçлакан В.Курчинран хурав илтĕмĕр. Унта вăл çутçанталăк ресурсĕсен министрĕ тĕлĕшпе пуçарнă уголовлă ĕçпе çыхăннă ĕç-пуça ăнлантарса парать.

Следстви органĕн шухăшĕпе, тенĕ çырура, министерство ертӳçи тата профиль пайĕн пуçлăхĕ 2011 çулта вăрмансене хӳтĕлемелли, çĕнетсе пымалли, йывăç сутмалли-туянмалли ĕçсене пурнăçламалли патшалăх контрактĕсене пурнăçланă май полномочисен картинчен тухнă, çавна май пиçсе çитнĕ тата ватă йывăçсене саккуна пăсса каснă.

РФ Вăрман кодексĕн 19 статйин 3 пайĕпе килĕшӳллĕн вăрмансене хӳтĕлемелли тата çĕнетсе пымалли ĕçсене пурнăçламалли саккассене вырнаçтарнă чухне пĕрлех йывăçсене сутассине те пурнăçлаççĕ. Кодексăн 16 статйин 2 пайĕнче пиçсе çитнĕ тата ватă йывăçсене касма юранине палăртнă. Çавна май 2008 çултанпа патшалăх контракчĕсемпе килĕшӳллĕн йывăç касассине те палăртнă.

Тĕслĕхрен, 2008 çулхи апрелĕн 11-мĕшĕнче министр заместителĕ Г.Урмаков 19,6 пин кубла метр йывăç хатĕрлемелли патшалăх контрактне алă пуснă. 2008-2009 çулсенче унашкал контракт пайтах пулнă. Çав вăхăтрах касакан йывăç калăпăшне хушма килĕшӳсем туса пысăклатнă. Саккун малтанах тӳлемесĕр йывăç касма чарнă пулин те пиçсе çитнĕ тата ватă йывăçсене каснăшăн федераци бюджетне пĕр пус та тӳлемен. Патшалăх контракчĕн условийĕсене улăштарни – федерацин «Патшалăх тата муниципалитет нушисем валли таварсем туянмалли, пулăшу ĕçĕсем пурнăçламалли саккассене вырнаçтарасси çинчен» саккунне пăсни. Çак ĕç-хĕлĕн 2008-2009 çулсенчи сиенĕ 385 млн тенкĕрен иртнĕ. Апла пулин те 2014 çулхи октябрĕн 1-мĕшĕнчи йышăнупа преступлени çук тесе уголовлă ĕç пуçарассине хирĕçленĕ.

Апла тăк Чăваш Енĕн Çутçанталăк ресурсĕсен министерствин должноçри çыннисен 2011 çулхи ĕçĕсенче те преступлени çук тесе шухăшламашкăн сăлтав пур.

Унсăр пуçне, следстви шухăшĕпе, министерство ертӳçи 2011 çулхи мартăн 24-мĕшĕнче «Чăваш вăрман хуçалăхĕ» ПУП усă курнă ятарлă техникăн, вăрман питомникĕсен, наркăмăшлă химикатсемпе удобренисем упрамалли складсен пĕр пайне вăхăтлăха лесничествăсене парасси çинчен каларнă 111-мĕш хушăва алă пусса хăйĕн полномочийĕсен картинчен тухнă, çакă асăннă учреждение пурлăх енчен сиен кӳнĕ, вăл устав ĕç-хĕлне пурнăçлама, ĕçлекенсене шалу тата налуксем тӳлеме пăрахасси патне илсе çитернĕ.

Çакна палăртмалла: 2009 тата 2010 çулсенче Чăваш вăрман хуçалăхĕн ертӳçисем ятарлă техникăна /тракторсемпе автомобильсене/, пурăнмалли çуртсене /картунсене/, гаражсемпе складсен хуралтисене пĕтĕмпех тенĕ пек сутса пĕтернĕ. Укçа вăрлани тата патшалăх пурлăхне саккуна пăсса урăх харпăрлăха куçарни пирки «Чăваш вăрман хуçалăхĕ» ПУП директорне С.Дейнекина тата тĕп бухгалтерне В.Николаева уголовлă майпа явап тыттарнă. Суд вĕсем учреждение уйăрмах пысăк виçепе, 43 млн яхăн тенкĕлĕх, сиен кӳнине çирĕплетнĕ.

Унсăр пуçне 2010 çулхи августра «Чăваш вăрман хуçалăхĕ» ятарлă техникăн тата 138 единицине /тракторсемпе автомобильсене/ шутран кăларасси пирки килĕшсе татăлнă, вĕсене документсем тăрăх 1 млн /!/ тенкĕлле /вăтамран 1 единицăшăн 7,2 пин тенкĕ ытларах/ усă харпăрлăха куçарма хатĕрленĕ.

«Чăваш вăрман хуçалăхĕ» ПУП балансĕнче юлнă патшалăх пурлăхне йӳнĕпе сутса пĕтерессине чарас тĕллевпе шăпах асăннă 111-мĕш хушăва кăларнă. Пурлăха Чăваш вăрман хуçалăхĕн балансĕнчен кăларман, çавна май çав хушупа предприятие мĕнле те пулин сиен кӳнĕ темешкĕн сăлтав çук.

2010 çулхи ноябрĕн 8-мĕшĕнчен тытăнса 2011 çулхи февралĕн 22-мĕшĕччен «Чăваш вăрман хуçалăхĕ» ПУПра налук тĕрĕслевĕ иртнĕ. Предприяти тӳлемен налук виçи 9,9 млн тенкĕрен иртнине, 1,2 млн тенкĕ ытла пеня капланнине палăртнă. Çавăн пекех каснă вăрмансемшĕн федераци бюджетне тӳлемелли парăм 7,5 млн тенке яхăн пулнă. Парăм пуррине кура «Чăваш вăрман хуçалăхĕ» вăрмансене хӳтĕлемелли тата çĕнетсе пымалли ĕçсене пурнăçламалли аукционсене хутшăнма, çавна май устав ĕçхĕлне пурнăçлама пултарайман.

Çапла вара предприяти ĕçleme, ĕçлекенсене шалу тата налуксем тӳлеме пăрахни – Чăваш вăрман хуçалăхĕн ертӳçисен ĕçĕн кăтартăвĕ, ку 111-мĕш хушупа сăлтавланман теме пулать.

Вулакансене çакна та каламалла: пиçсе çитнĕ тата ватă йывăçсене патшалăхăн вăрмансене хӳтĕлемелли тата çĕнетсе пымалли контракчĕсемпе килĕшӳллĕн касмалли килĕшӳсем тумалли мелпе Раççей Федерацийĕн кашни субъектĕнче тенĕ пекех усă курнă. Карелире, Воронеж, Владимир, Псков тата Ульяновск облаçĕсенче çак меслете 2013 çулта тин пăрахăçланă. Çав вăхăтрах ĕç тăвакан влаçăн вăрмансемпе ĕçлекен органĕсен ертӳçисем тĕлĕшпе прокуратурăсен енчен мерăсем йышăнман.

Саламлатпăр

Чăваш Республикин Пуçлăхĕн 2014 çулхи ноябрĕн 28-мĕшĕнчи 157-мĕш указĕпе килĕшӳллĕн Чăваш Республикин ырлăхĕшĕн нумай çул тӳрĕ кăмăлпа ĕçленĕшĕн Чăваш Республикин Халăха ĕçпе тивĕçтерекен патшалăх служби ертӳçине **Сергей Петрович ДИМИТРИЕВА ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХИСЕП ГРАМОТИПЕ** наградăланă.

«Бреслер» малалла утать

Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев ĕнер «Бреслер» НПП» ОООн наукăпа производствăн çĕнĕ комплексне уçма хутшăннă.

Çак ятпа пурне те саламланă май вăл тĕнчери экономикăри ансат мар условисенче те предприяти ăнăçлă аталаннине палăртнă. «Эсир яваплăха туйса ĕçлетĕр, аталанăва инвестицисем хыватăр, çавна май çынсем лайăх ĕç укçи илеççĕ. Реле хӳтĕлевĕпе автоматика хатĕрĕсем рынокра кирлĕ. Октябрьте çанталăк сире тĕрĕслерĕ – электролинисем сиенленчĕç. Ун чухне энергетиксене аварисем вырăнĕсене тĕп-тĕрĕс палăртмалли автоматика хатĕрлекен организаци пурри пирки каларăм, «Бреслер» продукцийĕпе усă курма сĕнтĕм, çакă аварисен сиенне вăхăтра пĕтерсе потребительсен хăтлăхне тивĕçтерме май панине палăртрăм», – тенĕ Михаил Васильевич.

Предприяти гендиректорĕ Николай Ефимов 3,5 пин тăваткал метрлă, тăватă хутлă çĕнĕ корпуса, газ котельнăйĕпе подстанцие, ытти объекта хута янă май строительствăн пĕрремĕш тапхăрĕ вĕçленни çинчен каланă. Унта çĕнĕ йышши оборудовани вырнаçтарнине кура производствăри технологи шайĕ çĕкленĕ, продукци пахалăхĕ лайăхланĕ. Чи кирли – лайăх шалуллă çĕнĕ 50 ĕç вырăнĕ пулать, продукци туса кăларасси ӳсет.

Михаил Игнатьев хута янă производство корпусĕпе паллашнă. Çавăн пекех ăна 2-мĕш корпус макетне те кăтартнă. Вăл ултă хутлă пулмалла, лаптăкĕ – 4,5 пин тăваткал метр. Унăн строительстви çитес çулхи июльте пуçланмалла.

Паян «Бреслерта» 108 çын ĕçлет. Предприятири вăтам ĕç укçи 32 пин тенкĕпе танлашать. Кунта çавăн пекех Чăваш патшалăх университечĕн студенчĕсем те ĕçлеççĕ. Вĕсене те соцпакетпа тата вĕри апатпа тивĕçтереççĕ.

■ **Д.ВОЛКОВ**

Экзамена хатĕрленеççĕ

Раççей Президенчĕн Атăлçи федераци округĕнчи полномочиллĕ представителĕ Михаил Бабич тата Федерацин вĕрентӳпе наука тытăмне кĕрекен служби ертӳçи Сергей Кравцов йĕркеленипе ноябрĕн 27-мĕшĕнче видеоконференци иртнĕ. Унта Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев та хутшăннă.

Канашлура Атăлçи округне кĕрекен регионсенче Патшалăхăн пĕрлехи экзаменĕсене 2015 çулта еплерех йĕркелесси пирки сăмах пынă. Уйрăммăн илсен пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан шкулсенче вырăс чĕлхи предметне вĕрентессин пахалăхне ӳстересси çинчен калаçнă. Михаил Бабич регионсен пуçлăхĕсене декабрĕн 3-мĕшĕнче вунпĕрмĕш класра вĕренекенсем вырăс чĕлхипе сочинени çырнă май /çак тĕрĕслев – ППЭ тытмашкăн ирĕк илмелли малтанхи аттестаци/ çакăн валли мĕнпур условисемпе тивĕçтерме ыйтнă.

ППЭ–2014 пĕтĕмлетĕвĕ тăрăх – Чăваш Енре экзаменсем ирттернĕ чухне хăрушсăрлăхпа тивĕçтерме хушма мерăсем йышăннă. Кампание Чăваш Республикин ятарлă çыхăну управленине явăçтарнине пула экзамен материалĕсене тĕрĕслев ирттернĕ кун вырăна çитерес тĕлĕшпе кăлтăксем пулмĕç.

В.МИРСКАЯ.

САККУНЛĂХ

Коррупци тутиллĕ катлетсемпе бифштекссем

Республика прокурорĕ Владимир Метелин палăртнă тăрăх – «патшалăх тата муниципалитетсен нушисем валли тĕрлĕ тавар туянасси, пулăшу ĕçĕсемпе усă курасси – коррупци уйрăмах вăй илме пултаракан сфера». Çавна май ЧР Пуçлăхĕ çумĕнчи коррупципе кĕрешекен координаци канашĕн черетлĕ ларăвĕнче шăпах çак ыйтăва тĕпе хурса тишкерни пĕртте ăнсăртран пулмарĕ.

Прокурор ку сферăра надзор тытăмĕ саккуна пăснă хыççăн мар, маларах çине тăрса ĕçлени пĕлтерĕшлине палăртрĕ. Шел те, çурт-йĕр, çулсен строительствинче, ытти отрасльте бюджет укçипе тирпейсĕр усă курнă, тепĕр чухне укçана вăрланă тĕслĕх сахал мар. Унашкаллисен шутĕнче Владимир Георгиевич Патăрьел районĕнчи тĕслĕхе аса илчĕ. Подрядчик документсенче пăхнинчен йӳнĕрех электростанципе тивĕçтернĕ. Райадминистраци вара ăна йышăннă. Сиен виçи – 300 пин тенкĕ патнелле. Ку тĕслĕхпе уголовлă ĕç пуçарнă.

Хысна укçине куç хывакансем тепĕр чухне пĕр кунлăх фирмăсем йĕркелесе улталаççĕ. Калăпăр, çавнашкал фирма, «Транслюкс» ятлăскер, Оборона министерствине оргтехникăпа тивĕçтерме килĕшӳ тунă. Хăй вара суя банк гарантийĕпе усă курнă. Прокурор каланă тăрăх – ку тĕслĕхре хайхи пĕр кунлăх фирма укçана уйрăмах пысăк виçепе вăрлассине сирсе яма май килнĕ.

Монополипе кĕрешекен службăн республикăри управленийĕн ертӳçин тивĕçĕсене пурнăçлакан Валерий Котеев бюджетпа бизнесăн укçа-тенкĕпе çыхăннă хутшăнăвĕсенче саккуна пăснин анлă сарăлнă мелĕсене пайăррăн асăнчĕ: чиновниксем саккассене пурнăçлама паракан заявкăсене сăлтавсăрах йышăнмаççĕ, саккассен чи пысăк хакĕсене малтанах палăртмаççĕ, «çывăххисене» çул парас тĕллевпе «юттисем» тĕлĕшпе ытлашши требованисем кăларса тăратаççĕ тата ыт.те.

ЧР Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев вара тĕрлĕ конкурс-аукционра çĕнтерекенсемех контрактсене пурнăçламалли вăхăта тăсса янипе кăмăлсăр: «Аукционра хаксене пĕчĕклетсе çĕнтереççĕ – ĕçе вăхăтра пурнăçлаймаççĕ. Хăйсен вара устав капиталĕ те 10 пин тенкĕ кăна, активсене маларахах айккине илсе тухаççĕ. Вĕсен – пĕтĕмпех саккунлă пек, çав вăхăтрах контракт пурнăçланман – шыраса илмелли те нимĕн те çук».

Росфиннадзорăн территори управленийĕн ертӳçин Нина Константиновăн сăмахĕсем кăвайт çине краççын сапнă пекех пулчĕç. Вăл автомагистральсен управленийĕ, суд департаменчĕ, Сывлăх сыхлавĕн министерстви, темиçе район администрацийĕ тĕлĕшпе ыйтусем пуррине палăртрĕ.

«ХĂШĔСЕМ ДОКУМЕНТСЕНЧЕ ТУМАН ĔÇСЕНЕ ТУНĂ ПЕК КĂТАРТАСШĂН... ПРАВО ХУРАЛĔН ОРГАНĔСЕН ЕРТӲÇИСЕМ, ЭСИР ШУТА ИЛТĔР-И? УГОЛОВЛĂ ĔÇ КАМ ТĔЛĔШПЕ ПУЛĔ? КУ ПРОЦЕСС ХАЛĔ ХĂВĂРТ ПУЛСА ИРТЕТ – ÇАВĂНПА ТА ХĂВĂРА УПРĂР...»

Вице-премьер – сывлăх сыхлавĕн министрĕ Алла Самойлова хăй ертсе пыракан тытăма та сăмах тивнине кура «отпускра пултăм – пăхса тухăпăр» теме пăхрĕ те – ку М.Игнатьева тивĕçтермерĕ: «Отпуск тӳрре кăлармасть. Эпĕ те кантăм, анчах ларутăрăва куçран вĕçертмен».

Мĕн пирки сăмах пырать-ха? Нина Андреевна уçăмлатрĕ: «Смета докуменчĕсене илтĕмĕр, анчах вырăна тухса тĕрĕсленĕ май унта кăтартнă ĕçсене пурнăçланине курмарăмăр...» ЧР Пуçлăхĕн сăмахĕсем хивре илтĕнчĕç: «Хăшĕсем документсенче пурнăçламан ĕçсене тунă пек кăтартасшăн... Право хуралĕн органĕсен ертӳçисем, эсир шута илтĕр-и? Уголовлă ĕç кам тĕлĕшпе пулĕ? Ку процесс халĕ хăвăрт пулса иртет – çавăнпа та хăвăра упрăр...»

Контрактсене вăхăтра тата пахалăхпа пурнăçламан подрядчиксенчен претензи тăратса çухатăва шыраса илес енĕпе çителĕксĕр ĕçлени çинчен финанс министрĕ Светлана Енилина каларĕ. Калăпăр, шыраса илмелли пĕтĕмĕшле виçе – 7 млн тенкĕ ытла, саплаштарни вара – 600 пин тенкĕ патнелле кăна. «Шыраса илме пултараймастăр тăк – çаплах çырăр: «Эпир çав-çав фирмăна çавăн чухлĕ укçа парнелерĕмĕр...» – çав-çавах лăпланмарĕ Михаил Васильевич. Вăл «тӳрĕ кăмăллă мар подрядчиксен» спискĕ пĕчĕккипе те кăмăлсăр. Унта пĕтĕмпе те 18 организаци кăна. «Мĕн, вĕсемпе каварлашрăр-им?» – ыйтрĕ экономика аталанăвĕн министрĕнчен Владимир Аврелькинран.

Ăнах апат-çимĕç пахалăхне тĕрĕслемелли лабораторие ĕçлеттерсе ямалли пирки асăрхаттарчĕ: «Бюджет учрежденийĕсене апат-çимĕçпе тивĕçтерес ĕçре миллиардсем çаврăнаççĕ. Пĕчĕк хак кăтартса саккассене выляса илеççĕ те – кайран пахалăхсăр апат-çимĕçпе тивĕçтереççĕ. Çапла, Роспотребнадзор пур, анчах унăн ĕçченĕсем кашни катлетпа бифштексра чакаланмĕç, çавăнпа хамăрăн лайăх лаборатори кирлĕ».

Япăххи пирки пуçарнă калаçу кунпа кăна вĕçленмерĕ-ха. ЧР Тĕрĕслевпе шутлав палатин председателĕ Татьяна Минина хăй ертсе пыракан тытăм йĕркеленĕ йышлă тĕрĕслевсен çурри саккуна пăснине тăрă шыв çине кăларнипе вĕçленни çинчен каласа тĕлĕнтерчĕ. Тупса палăртнă сиен виçи – 12,7 млн тенкĕлĕх. Прокуратура, ШĔМ ĕçлеме тивĕç тĕслĕхсем те çук мар.

Унашкаллисен шутĕнче Татьяна Дмитриевна Муркаш районĕнчи бюджетран уйăрнă трансфертпа çыхăннă кăмăлсăр ĕç-пуçпа паллаштарчĕ. Республика бюджетĕнчен нумай ачаллă çемьене çуртпа тивĕçтерме 1,4 млн уйăрнă. Çемьене хваттер панă – ăна йĕркеллĕ туса пĕтермесĕрех. Çийĕнчен «Строитель» ООО хваттер лаптăкне те документсенче пăхнинчен пĕчĕкрех тунă – 5,5 тăваткал метр çитмест. Ку тĕслĕхпе те уголовлă ĕç пуçарнă. «Тăлăхсем тĕлĕшпе çакнашкал киревсĕрлĕх нумай пулнăччĕ. Халь вара нумай ачаллă çемьесемпе те çапла хăтланма пуçларăмăр иккен, – тарăхăвне пытармарĕ М.Игнатьев. – Капла юрамасть! Кунашкал йĕркесĕрлĕхшĕн пурте, çав шутра чи малтанах эпĕ явапллă!»

Çакăн пек хивре калаçу хыççăн тивĕçлĕ мерăсем те пулаççех-тĕр. Лару координаци канашĕн çитес çулхи ĕç планне çирĕплетнипе вĕçленчĕ.

Николай КОНОВАЛОВ

Халăх артистне – преми

ЧР Президенчĕн 1994 çулхи июнĕн 10-мĕшĕнчи «Чăваш Республикинче культурăна патшалăх енчен пулăшмалли мерăсем çинчен» указĕпе килĕшӳллĕн Чăваш Ен Пуçлăхĕн Михаил Игнатьевăн хушăвĕпе культурăна аталантарас енĕпе тава тивĕçлĕ ĕçсем тунăшăн **Иван Христофорова** пурнăç тăршшĕпех уйăхсерен патшалăх пособийĕ тӳлеме йышăннă.

Культурăн паллă ĕçченĕсене паракан патшалăх пособийĕсемпе стипендийĕсем çинчен калакан положенипе килĕшӳллĕн пурнăç тăршшĕпех тӳлекен патшалăх пособийĕсене пенси çулне çитнĕ, культурăпа наукăна аталантарас енĕпе республика умĕнче уйрăмах пĕлтерĕшлĕ тава тивĕçлĕ ĕçсем тунă çынсене тӳлеççĕ.

Асăннă указпа 30 пособи тӳлессине палăртнă. Хальхи вăхăтра ăна 29 çын илет. ЧР Пуçлăхĕ çумĕнчи комисси патшалăх пособине Чăваш халăх артистне Иван Христофоров юрăçа пама сĕннĕ.

К.ЯКОВЛЕВ.

ФОРУМ

Тĕпре – тавар пахалăхĕ

Ноябрĕн 27–28-мĕшĕсенче Шупашкарта регионсен хушшинчи "Ăнăçлă бизнесăн меслечĕсем тата тĕллевĕсене пурнăçа кĕртмелли çул-йĕрĕ" X форум ĕçлерĕ. Ăна Пĕтĕм тĕнчери пахалăх кунне тата Европăри пахалăх эрнине халалларĕç. Унта бизнес пĕрлĕхĕнчи 300 çын ытла – чикĕ леш енчен, Мускав, Санкт-Петербург, Самар хулисенчен, Мордвапа Тутарстанран, ытти регионтан килнĕ пахалăх эксперчĕсем, республикăри предприяти-организаци, аслă шкулсен элчисем – хутшăнчĕç. Пĕрлехи ларăва республика Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев уçрĕ.

"Шупашкар форумĕнчен кашниех вăй хушса килне таврăнасса шанатăп, – терĕ вăл. – Экономикăри, тĕнчери йывăрлăха çĕнтерме сире хал кирлĕ. Кăçал пурин умне те çĕнĕ чăрмав тухса тăчĕ. Вăл производствăри, ытти тăкака пĕчĕклетме хистенипе пĕрлех пире Раççейри, тулашри предприятисемпе тан тупăшса ĕçлеме вĕрентет. Çĕршывсен экономика санкцийĕпе çыхăннă хутшăнăвĕсем йĕркеленнĕ май пирĕн промышленноç çĕнĕ продукци туса кăларса халĕччен курман-пĕлмен рынок тупать".

М.Игнатьев хăнасене Раççей Правительстви Чăваш Енĕн влаç органĕсем федерацин 83 регионĕ хушшинче вунтăваттăмĕш вырăн йышăннине, республикăн инвестици илĕртӳлĕхне çирĕплетессишĕн çине тăрса ĕçленине пĕлтерчĕ. РФ Стратеги пуçарăвĕсен агентстви ирттерекен наци рейтингне Чăваш Ен кăçал та хутшăнать. Кунта общество институчĕсем, предпринимательсем влаç ĕçне мĕнле хаклани пысăк пĕлтерĕшлĕ. Вăхăтран вăхăта вĕсен сем кăларасси пурнăçран юлса пынине те каларĕ: "Лавкка сентри çинчи продукци этикеткине пăхсан вăл паха пек туйăнать. Анчах тĕплĕнрех паллашсан усă курма юрăхсăррине ăнланатăн".

Республикăна тавар документсăр илсе килсе сутни те тĕл пулать, эрех çаврăнăшĕнче çитменлĕх нумай. Пахалăхсăррине сутнăран çынсем шар кураççĕ. "Кунта йĕрке тăвассишĕн суту-илӳ организацийĕсенчен ӳлĕм те çирĕп ыйтăпăр, – асăрхаттарчĕ М.Игнатьев. – Тавар туса кăларакана тата унпа усă куракана малашне те хӳтĕлĕпĕр".

РЕСПУБЛИКĂНА ТАВАР ДОКУМЕНТСĂР ИЛСЕ КИЛСЕ СУТНИ ТЕ ПУЛКАЛАТЬ, ЭРЕХ ÇАВРĂНĂШĔНЧЕ ÇИТМЕНЛĔХ НУМАЙ. ПАХАЛĂХСĂРРИНЕ СУТНĂРАН ÇЫНСЕМ ШАР КУРАÇÇĔ

Пĕтĕм Раççейри пахалăх организацийĕн ĕçтăвкомĕн директорĕ Юрий Самойлов, QRM Russia центр эксперчĕ Станислав Ляпунов, Европăри пахалăх организацийĕн Раççейри ĕç тăвакан директорĕ Кэмпбелл Дейвид, Францири "PointEst" компани президенчĕ Оливье Блик сăмах каларĕç.

Республика Пуçлăхĕ 2014 çулшăн социаллă яваплăх енĕпе паракан преми, "Раççейĕн чи лайăх 100 таварĕ" конкурс лауреачĕсене, "Пахалăх енĕпе тунă çитĕнӳшĕн" тата "Чăваш Республикин пахалăх марки" паллăсен дипломачĕсене чыспа... пахалăвне ЧР Экономика министерстви те палăртать. Бизнес хуравĕнчен республика тата муниципалитет органĕсем ĕçлĕ хутшăнусене еплерех йĕркелени уçăмланать.

Михаил Игнатьев юлашки çулсенче республикăна Германипе Испани пайтаçисем инвестици хывнине, Китайпа тепĕр çĕршыв /ĕç пуçличчен ятне асăнмăпăр/ производство пуçласа ярассине, Чăваш Ен экономики кăçал 2014 çулхинчен лайăхрах аталаннине палăртрĕ.

"Республикăри 230 яхăн организаци продукци пахалăхĕн пĕтĕм тĕнчери стандартне тивĕçессишĕн сертификацин тĕрлĕ органĕ витĕр ăнăçлă тухнă, – пĕтĕмлетрĕ Михаил Васильевич. – Паян кирек хăш бизнесри ертӳçĕ тавар пахалăхĕпе унăн экологири вырăнĕ тĕпре тăнине лайăх пĕлет. Тепĕр майлă каласан – предприяти ăнăçу тăвасси продукци пахалăхĕнчен нумай килет".

ЧР Пуçлăхĕ çĕршывра саккунне, "Пахалăх енĕпе тунă çитĕнӳшĕн" тата "Чăваш Республикин пахалăх марки" паллăсен дипломачĕсене чысларĕ.

Форумра "QRM предприятие ертсе пымалли меслет", "Предприятин теветкел менеджментне йĕркелесси", "Сагнаци /ӳсĕмсĕрлĕх/ тапхăрĕнчи тӳнтерлĕхе пĕтересси" семинарсем, "Менеджмент тытăмĕнчи йăнăшсемпе йăлăхтармăшсем. Бизнеса ăнăçтарас тесен вĕсенчен мĕнле хăпмалла?", "Энергетика менеджменчĕн тытăмне организацисенче ĕçе кĕртесси тата ăна ISO 50001 стандарт никĕсĕнче пурнăçа кĕртесси", "Чăваш Республикинчи нумай функциллĕ центрсем кӳрекен патшалăх тата муниципалитет пулăшăвĕн пахалăхне лайăхлатасси", "Европăра продукцие сертификацилесси, CE-маркировка. Çĕнĕ те анлă çул" "çавра сĕтел" хушшинчи калаçусем иртрĕç.

Юрий МИХАЙЛОВ

Иртнипе хальхи: уйрăмлăхсем курăмлă

Агропромышленноç комплексĕ умĕнче – вун-вун çивĕч ыйту. Унăн пуласлăхĕ патшалăхпа муниципалитет органĕсенче тăрăшакансене кăна мар, хăйсен пурнăçне агропрома панă çынсене те шухăшлаттарать. Вĕсенчен пĕри – ЧР АПК ветеранĕсен пĕрлĕхĕн председателĕ, Чăваш наци конгресĕ çумĕнчи Ваттисен канашĕн ертӳçи Василий Шадриков. "Хыпар" вулаканĕсене хăйĕн шухăшĕпе паллаштарма кăмăл турĕ.

В.Я.Шадриков 1939 çулта Елчĕк районĕнчи Таяпа Энтри ялĕнчи колхозник çемйинче çуралнă. Елчĕк вăтам шкулне пĕтернĕ. Чăваш ял хуçалăх институтĕнче зоотехника вĕреннĕ. Алтайра, Казахстанра çерем çĕр уçнă. Диплом илсен Патăрьел районĕнчи "Гвардеец" колхоз зоотехникĕнче ĕçленĕ. Комсомолăн Патăрьел райкомĕн секретарьне, пĕрремĕш секретарьне суйланă. 1963 çултанпа – малтан Шупашкар районĕн, каярахпа "Чебоксарский" совхозăн тĕп зоотехникĕ. 1977-1985 çулсенче партин Елчĕк райкомĕн пĕрремĕш секретарĕ, каярахпа "Госагропром" пĕрлешĕвĕн ертӳçин çумĕ пулнă. 1991-1998 çулсенче – Ял хуçалăх кадрĕсен пĕлĕвне ӳстерекен чăваш институчĕн кафедра заведующийĕ. В.Шадриков биографийĕ ăна ял хуçалăх министрĕн çумне пĕрремĕш хут – 1974, иккĕмĕшĕнче 1998 çулта лартнипе палăрса тăрать. Пенсие тухсан "Чувашплем" ассоциацие 4 çул ертсе пынă.

–1960-1980 çулсенче ял производствине палăрмаллах вăйлатнине мĕнле ăнлантаратăр?

– Тăван çĕршывăн Аслă вăрçи хыççăн ăна ӳстерессишĕн ССР Союзĕнчи халăхсем пĕтĕм вăя панă. Ватти-вĕттисĕр, уксах-чăлахсăр пуçне пурте карр! тăрса ĕçленĕ. Ферма, машина-трактор паркĕ, кĕлет, йĕтем, производствăн ытти объектне, социаллă пурнăçпа культура çурчĕсем, çул тунă, çĕнĕ техника туяннă. Партипе совет органĕсен, хуçалăх ертӳçисем, специалистсем халăхпа пĕрле вăй хунă. Тăван çĕршыва юратни харпăр хăй тивĕçне вăхăтра пурнăçлама хистенĕ. Çуллен продукци нумай сутса укçа тунăран, патшалăх хресчене хыснаран кĕмĕл чылай уйăрнăран ял пурнăçĕ палăрмаллах лайăхланчĕ.

–Колхоз правленийĕ пыл хурчĕн вĕлли пек сĕрленине астăватăп-ха. Çыншăн тăрăшакан ертӳçĕ халĕ нумай-и?

– Пайтах. Хамăн пурнăçа аса илетĕп. 4-мĕш класран пуçласа талăкра 7 сехетрен, зоотехникра вăй хума тытăнсан талăкра 6 сехетрен ытла çывăрса курман, куллен производствăра 10-12 сехет ирттернĕ. Ял хуçалăх министрĕн çумĕ чух киле 22 сехет иртмесĕр те таврăнайман. Ĕçе ирех çитсе çынсен паян-ыран мĕн тумаллине палăртакан, киле çĕрле çеç çитекен, кунĕ-кунĕпе тупăш ытларах, тăкак сахалрах тăвасси çинчен шухăшлакан вун-вун ертӳçе пĕлетĕп.

– Производствăна çĕнĕлĕхсем кĕртес енĕпе иртнĕ ĕмĕрте мĕнлерех ĕçленĕ?

– Ял хуçалăх культурисен тухăçне ӳстерес, выльăхран, кайăк-кĕшĕкрен аш, сĕт, çăмарта, çăм нумайрах илес тĕллевпе ертӳçĕсене, специалистсене районсенче, Шупашкарта пухса семинар-конференци час-часах ирттернĕ. Вĕсене облаçсене, ССР Союзĕн республикисене ик-виç эрнелĕхе ятарласа янă. Эпĕ 1966 çулта, Шупашкар çумĕнчи "Чебоксарский" совхозăн тĕп зоотехникĕнче ĕçлеме пуçласан, ăс пухма Эстоние кайрăм. Вунă кун пурăнса ăратлă выльăх çитĕнтерекен станци, Тарту хулинчи ăслăлăх-тĕпчев институчĕн ĕç-хĕлĕпе паллашрăм, маларах вуламанни-илтменнине сахал мар пĕлтĕм.

– Таврăнсан мĕн тума май килчĕ?

– 1967-1968 çулсенче Шупашкар районĕнчи Атайкассипе Чантăр фермисенчи ĕнесене машинăпа сума, сĕте пăрăхпа пухса сивĕтме тытăнсан пахалăхĕ ӳсрĕ. Тепĕртакран юр-вар хатĕрлеме пуçларăмăр. Тĕп хулари лавккасене хăйма, тăпăрчă, услам çу, пастеризацилемен сĕт сутса çĕр-çĕр пин тенкĕлĕх тупăш турăмăр. Унăн пĕр пайне фермăсене юсама, оборудовани туянма янă.

– Сирĕншĕн ун чухнех рынок тапранчĕ-и?

– Халь мĕнле хакламаллине пĕлместĕп. Фермăра хуçалăх меслетне ĕçе кĕртрĕмĕр. Пăру пăхакансем, выльăх самăртакансем, ĕне сăвакан операторсем апата, электроэнергие, ĕç хатĕрне перекетлесе, пур тăкака саплаштарса тупăш илчĕç. Виçĕ оператор 100 ĕнене сурĕ. Звено ертӳçи 4 кунран пĕрре кашнине черетпе улăштарса кантарчĕ. Хăйсен ĕç йĕркине çирĕплетрĕç, кулленхи, уйăхри, çулталăкри тĕллеве пурнăçлассишĕн ырми-канми тăрăшрĕç. Эпĕ вĕсем фермăна миçе сехетре пынипе, еплерех ĕçленипе питех кăсăкланман. Ушкăн пĕтĕм яваплăха хăйĕн çине илнĕ. Ертӳçĕсем ӳкĕтлемесĕрех малтанхинчен нумайрах сурĕç. Вĕсем патне уйăхра миçе тенкĕ ĕçлесе илнине пĕлтерме çеç кайрăм. Ведомоçпа паллашса кашнин шалăвне хăйсемех палăртрĕç.

– Ĕç укçи ăçтан пуçтараннă?

– Планран ирттерсе сутнă продукцирен илнĕ тупăшăн – 20, перекетленĕ выльăх апачĕн, электроэнерги, ытти материал хакĕн 40 процентĕнчен.

– Тупăш продукци хăй хаклăхне саплаштарчĕ-и?

– Паллах. Кунтан та ытларах – совхоз кассине таса услам пин-пин тенкĕ кĕнĕ.

– Ĕçпе тивĕçтерекен центрсем çулла хуçалăхсене механизатор, ала агрегачĕн машинисчĕ кирлине пĕлтереççĕ. Трактористсем ĕç укçи сахал тӳлекен çĕрте ĕçлемеççĕ, нумай миллион тенкĕ тупăш илекен предприятисене вырнаçаççĕ. Çак уйрăмлăха хăçан пĕтерĕпĕр?

– Ăна ертӳçĕсем ертсе пынипе кăкламалла. Ку Ял хуçалăх министерствин ĕçĕ мар. Хуçалăхсене субсиди илмелли программăсемпе çыхăнман укçа куçарасса кĕтмелли вăхăт тахçанах иртнĕ. Машина-трактор паркне кредит илсе, лизинг меслечĕпе çĕнетмелле. Юлашки çулсенче вĕсемпе чылай хуçалăх усă курни савăнтарать.

Эпĕ ЯХПК председателĕнче вăй хунă пулсан темиçе çĕр лаша вăйĕллĕ Джон Дирпа тухăçлă ĕçлеме пĕлекене опытлă, аслă пĕлӳллĕ специалистсемпех танлаштарăттăм. Ăста механизаторсăр хăватлă трактора вырăнтан та хускатаймастăн. Тупăшлă хуçалăхсен ертӳçисем вĕсене кашни уйăхра 25-30-шар пин тенкĕ тӳлеççĕ.

– Чылай çĕрте çынсене ĕçпе тивĕçтерме пĕр ЯХПК е фермер çук. Ял-йыша производствăна ытларах явăçтарассишĕн мĕн тумалла?

– Паян хирте е витере совет тапхăрĕнчи пек харăсах 10-15 çын кĕшĕлтетни рынок саккунĕпе килĕшсе тăмасть. Пысăк коллективлă хуçалăх тăкакне саплаштарма, тĕп хăвачĕсене модернизацилеме кĕске хушăра питĕ йывăр. Халĕ кашни предприятин тупăш илмелле, тăкаклă ĕçлеме юрамасть. Çавăнпа пĕрин 10 çыншăн вăй хумалла. Çитĕнӳ тăвакан мĕнпур йышши хуçалăхсенче выльăх, кайăк-кĕшĕк йышлă ĕрчетсе шалу аван илекенсенчен вĕренер. Кашни ял тăрăхĕнче ЯХПК, колхоз, ООО е АО темиçе те ĕçлесен аван пулмалла.

– Республикăра туса илекен сĕтĕн çуррине тулаша ăсатаççĕ, вăл вырăнти тирпейлекен предприятисене юр-вар ытларах хатĕрлеме çитмест. Пирĕн ĕнесем сĕт начар антараççĕ-и е сăлтавне урăх вырăнта шырамалла?

– Ун пекки чирлĕ, ăрачĕ начар е ватăлнă. Иртнĕ 20 çулта нумай кĕтĕве продуктивлă ăратпа çĕнетмерĕç. Хуçалăхсенче вăкăр вăрлăхĕпе тивĕçтерекен предприяти ăçта вырнаçнине лайăх пĕлеççĕ, анчах чылайăшĕ унтан туянмасть, çав-çавах вăкăрпа чуптарса ĕнесене чирлеттерет. Раççейри чи продуктивлă выльăх вăрлăхĕпе 100 процентчĕпех пĕтĕлентерсен çеç ăратлăха лайăхлатăпăр, чирпе ăнăçларах кĕрешĕпĕр, сĕт ытларах сăвăпăр. Ку ĕçе наука ыйтнă пек йĕркелесе яма ăратлă выльăх çитĕнтерекен хуçалăхсен пĕрлĕхне йĕркелесен лайăхчĕ. Çавнашкал пĕрлешӳсене ытти отрасльте те тумалла. Аграрисем çапла чăмăртансан çеç экономикăри интересĕсене хӳтĕлейĕç. Хуçалăхсене вăрлăх туянма субсиди ытларах уйăрасчĕ.

– Пĕр пайне тулаша янăшăн ĕнесем айăплă мар. Продуктивлăха ӳстерес тесен лайăхрах пăхмалла. Эпĕ зоотехникра ĕçленĕ хуçалăхри 4 фермăран 2-шĕнче кашни ĕнерен çулталăкра вăтамран 5 пин литр сĕт сунă, вĕсене 3-3,5-шер килограмм çеç хутăш апат /комбикорм/ çитернĕ. Патшалăха тырă нумай сутнă пирки хуçалăхсенче ăна фураж валли те çителĕклĕ хăварайман. Выльăх йышлăччĕ, апат сахалччĕ. Ăна ытларах хатĕрлессишĕн, тырпул нумайрах туса илессишĕн çырма хĕррине çитичченех сухаласа акнă, трактор кĕреймен çĕрти мĕнпур курăка çултарса типĕтнĕ е чĕрĕллех авăртнă. Çулталăкра кашни ĕнерен 7 пин литр сĕт сăвас /талăксерен 19-20 килограмм/ тесен куллен 6-8 килограмран кая мар хутăш апат /кун каçиччен 5 хутчен, икĕ-виçĕ сехетрен/ çитермелле. Витере типĕ те уçă сывлăш пултăр. Пĕрремĕш вырăнта – хутăш апат.

– Хăш-пĕр ĕне умĕнче валашка тулли çăнăх тăрсан та сĕтне антармасть…

–Федерацин республикăри лавккисенче пирĕн патра хатĕрленĕ апат-çимĕçĕн 40 процентне яхăн çеç сутаççĕ. Ыйтса пĕлнĕ çынсен 80 процентĕ вырăнта туса илнĕ продукцие кăмăлланине йышăннă. Кун пирки мĕн калатăр?

– Тарăхтарать... Урăх мĕн калас? Вĕсенче хамăр апат-çимĕçе ытларах сутассишĕн ЧР Пуçлăхĕ тавра Патшалăх Канашĕн, муниципалитетсен чăмăртанмалла. Супермаркетсенче сутмалли вăхăчĕ тухнă аш, тĕрĕслев витĕр тухман пахча çимĕç ярăнтараççĕ. Анчах Роспотребнадзорпа Россельхознадзор управленийĕсем шарламаççĕ.

– "Ял хуçалăхĕн пуласлăхне ӳлĕм уйрăм çын аллинчи предприятисем татса парĕç", – текенсем пур. Килĕшетĕр-и?

– Çук. Чăвашсем ĕлĕк-авалтан ушкăнпа тырпул туса илнĕ, выльăх ĕрчетнĕ, çурт-йĕр çавăрнă. Çĕршывра харпăрлăх туйăмĕ вăй илет пулин те ниме иксĕлмест-ха. Çакна ЯХПКсемпе колхозсен аван кăтартăвĕ çирĕплетет. Самана улшăннăçемĕн уйрăм çынсемпе ушкăнсен харпăрлăхĕнчи килти хуçалăхсем, ОООсемпе АОсем, фермер хуçалăхĕсем аталанĕç. Ял çыннине ĕç укçи вăхăтра тата лайăх тӳлесен – пурте кирлĕ. Пĕрне те хурлас килмест. Йывăр чухне пĕр-пĕрне пулăшма ан манччăр çеç.

■ **Юрий МИХАЙЛОВ калаçнă**

Çулталăка пĕтĕмлетрĕç, хăйсен тĕллевне пĕлтерчĕç

«Пĕрлĕхлĕ Раççей» политика партийĕн Чăваш регион уйрăмĕн 21-мĕш конференцийĕнче пĕлтĕрхи сентябрь уйăхĕнчен пуçласа кăçалхи ноябрĕн 27-мĕшĕчченхи тапхăрти ĕç-хĕле тĕплĕ тишкерчĕç тата регион политканашĕн йышне çĕнетрĕç.

Конференцие Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев хутшăнчĕ. Делегатсемпе чĕннĕ хăнасен умĕнче каланă сăмахĕнче Михаил Васильевич партин Чăваш регион уйрăмĕ республикăн социаллă пурнăçĕпе экономика аталанăвне витĕмлĕ тӳпе хывнине, хăйĕн усăлăхне сăмахпа мар, ĕçпе çирĕплетнине палăртрĕ.

Вăл хăйĕн сăмахĕнче республикăн инвестици илĕртӳлĕхĕ ӳссе пынине, пирĕн пата ют çĕршывсенчи сумлă инвесторсем килнине, çитес çул вĕсем кунта çĕнĕ производство предприятийĕсем уçассине, çав май пысăк шалуллă ĕç вырăнĕсем пулассине çирĕплетрĕ.

Михаил Игнатьев «Пĕрлĕхлĕ Раççей» парти членĕсене Чăваш Енри çынсен тулăх пурнăçĕшĕн малашне те тăрăшса ĕçлеме ырă сунчĕ.

Тĕп доклада «Пĕрлĕхлĕ Раççей» политика партийĕн Чăваш регион уйрăмĕн секретарĕ Николай Малов турĕ. Николай Владимирович партин сумĕ паянхи кун нихçанхинчен те пысăкраххине палăртрĕ. Çакна кăçалхи сентябрĕн 14-мĕшĕнче иртнĕ суйлавăн пĕтĕмлетĕвĕ те аван çирĕплетет. Регионсенче пĕтĕмпе тенĕ пекех парти сĕннĕ кандидатурăсемшĕн сасăланă. Çакă мар-и-ха партин шанчăклăхĕн статусне кăтартакан тĕслĕх?

Кăçалхи çул политикăри пĕлтерĕшлĕ пулăмсемпе палăрса юлать. Çитес çулта та вĕсем йышлă пулĕç. Вĕсенчен чи пысăк пĕлтерĕшли – Чăваш Республикин Пуçлăхне пĕтĕм халăхпа сасăласа суйласси. Хальлĕхе çак йывăр çĕклеме хăй çине тиеме хатĕр çынсен ячĕсем паллă мар-ха. Вĕсем, çакнашкал хастарсем, пĕрре çеç мар, иккĕ çеç те мар, тен, ытларах та пулĕç. Демократи хуçаланакан çĕршывра çапла пулмалла та. Хăйĕн черетлĕ конференцийĕнче «Единая Россия» политика партийĕн Чăваш Енри уйрăмĕ ку тĕлĕшпе уçăмлăн çакна пĕлтерчĕ: пĕрремĕшĕ, паянтан пуçласа асăннă уйрăм Чăваш Республикин Пуçлăхне суйлассипе çыхăннă кампание хутшăнать; иккĕмĕшĕ – «Единая Россия» партин Чăваш Енри уйрăмĕ çитес суйлавра республикăмăрăн ку чухнехи Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев майлă пулĕ /енчен те, Михаил Васильевич, хăйĕн кандидатурине Чăваш Республикин Пуçлăхне суйлама тăратма килĕшсессĕн/. Çак питех те пысăк пĕлтерĕшлĕ шухăша конференци делегачĕсемпе хăнисем алă çупса ырларĕç. Николай Малов шухăшĕпе, «Пĕрлĕхлĕ Раççей» парти, унăн Чăваш Енри пĕр шухăшлă команди, 2015 çулти темле йывăр тĕллеве те пурнăçа кĕртме пултарĕ.

Уставпа килĕшӳллĕн конференци делегачĕсем регион политканашĕн йышне çĕнетрĕç, хастар ĕçпе палăрнисене тĕрлĕ наградăпа чысларĕç.

■ **Юрий СТЕПАНОВ**

«Пысăк энергетикăри» экскурси

Çук, персе пăрахмаççĕ, анчах «сулахаялла-сылтăмалла пĕр утăм та тума юрамасть», «кнопкăсене ан пусăр, вентильсене ан çавăрăр» – çакăн пек «хаяр» инструктажран пуçланчĕ Чăваш патшалăх университетĕн энергетикăпа электротехника факультечĕн студенчĕсен Шупашкарти 2-мĕш ТЭЦри экскурсийĕ.

Усă – икĕ енлĕ

Ăшă электростанцийĕ – режимпа пурăнакан объект, ытти чух кунта ют çын кĕреймĕ. Çавна май «ТГК-5» АУОн Мари Элпа Чăваш Енри филиалĕ декабрĕн 22-мĕшĕнче паллă тăвакан Энергетик кунĕ умĕн çуллен студентсемпе шкул ачисем валли Усă алăксен кунĕсене ирттерни чăннипех лайăх. Кăçал та çаплах пулчĕ.

Тепĕр тесен пулас энергетиксем ют çынсем-и вара? Станцин техника директорĕ Сергей Столяров та /сăнÿкерчĕкре/ авă вĕсемпе «хисеплĕ ĕçтешĕмсем» тесе калаçать. Çакнашкал çывăх хутшăну энергокомпани филиалĕ ЧПУпа алла-аллăн ĕçленипе те сăлтавланнă ĕнтĕ.

– Çамрăксемшĕн çак тĕлпулусем пулас профессипе паллашма май параççĕ, – тет филиалăн тĕп инженерĕ Андриан Тимофеев, – эпир вĕсене суйласа илнĕ профессире çирĕпленме пулăшатпăр, мĕншĕн тесен пирĕн отрасле пултаруллă кадрсем кирлĕ. ВУЗпа çыхăну тытасси çак тĕлпулусемпе кăна иксĕлмест. Энергетик специальноçĕсемпе вĕренекен студентсем çуллен пирĕн патра практикăра пулаççĕ. Кăçал та аслисен опычĕпе 30 ытла яшпа хĕр паллашрĕ. Студентсен хушшинче стипендисен, диплом ĕçĕсен конкурсĕсене ирттеретпĕр, çакă та çирĕп пĕлÿ илме, чи маттуррисене энергетикăна илĕртме пулăшать.

Çулленех ĕнерхи темиçе студент станцие ĕçе вырнаçать. «Университетра хăйĕнче те пирĕн ĕçтешсене хапăл», – шÿтлеççĕ ТЭЦра Усă алăксен кунĕнче хăйĕн студенчĕсене кунта ертсе килнĕ Евгений Полевой çине тĕллесе. Евгений Никитович халĕ ВУЗра вĕрентет, унччен вара энергетика ветеранĕ ТГК-5 филиалĕн тĕп инженерĕ пулнă.

Станцин экскурсовод рольне хăйĕн çине илнĕ директорĕ вара хăнасене хурансемпе турбинăсен цехне ертсе кĕрет. Çамрăксенчен ытларахăшĕ кунашкал производствăра пирвайхи хут: вĕсем тĕлĕнсе «ух, мĕнешкел!», «ак еплерех кунта!» тени оборудовани хăлхана хуплакан шавпа ĕçленине пăхмасăр аван илтĕнет. Хăрамастăр-и? «Нимĕн чухлĕ те! – хуравлать иккĕмĕш курсра вĕренекен Ольга Кузьмина. – Чăн та, карлăк урлă аялалла тинкерсен чун вырăнта мар!» Çапла ĕнтĕ, çак хурансен çÿллĕшĕ 40 метр вĕт – 12 хутлă çурт пек. Сăмах май, энергетик хĕрарăм профессийĕ мар тесе кам каланă? Каска тăхăнни Ольăна питĕ килĕшет...

«Энергиллĕ» пăс

Шăпах çакăнтан, хурансенчен, энерги производстви пуçланать теме пулать. Кунта çунтаракан газ /пилĕк хуранран кашни сехетре 42 пин кубометр газ çунтарать/ хĕрÿлĕхĕпе хурансенчи шыв вĕреме кĕрет, унăн 560 градуслă пăсĕ турбинăсем çине каять, ăнлантарать Сергей Дмитриевич. Вăл пысăк пусăмпа ротор çуначĕсем çине «вĕрнĕ» май вĕсене çавăрать, çак саврăм генератора куçать – электричество пулать. Пăс усси çакăнпа кăна вĕçленмест-ха: вĕри шыва çавраннă май вăл хулари хваттерсене çитсе вĕсене ăшăтать.

Питĕ ансат пек, анчах çакăн хыçĕнче потребительсене электричествăпа тата ăшăпа тивĕçтермелли яваплăх пĕрлештерекен йышлă коллективăн мĕнешкел пысăк ĕçĕ тăнине энергетиксем хăйсем кăна пĕлеççĕ-тĕр. Халĕ кунта хăнара пулнă студентсем те пĕлеççĕ. Тепĕр тесен вĕсем пулас профессие ăнсăртран суйласа илмен – ăçта тата мĕншĕн каяссине пĕлеççĕ. Калăпăр, пĕрремĕш курсра вĕренекен Владимир Мамышев кунта килсе курнăшăн савăннине пытармасть, ашшĕн çулĕпе утать иккен – шăпах вăл, Çурçĕрте ăшă энергетикинче вăй хураканскер, çак отрасле кайма канаш панă.

Тепĕр объект – станцин управленин тĕп щичĕ. Шавлă КТЦ хыççăн кунта шăпах – ыйтусем пама та юрать. Вĕсем вара йышлă – кашнинех хуравларĕç. ТЭЦ-2 туса кăларакан электричество çĕршывăн пĕрлехи энергосистемине каять, анчах вăл таврари пысăк тата вăтам промпредприятисене пурне те тивĕçтерме çитет. Вĕсен шутĕнче – трактор тата агрегат завочĕсем, «Акконд», «Букет Чувашии» фабрикăсем, ыттисем. Пĕр самант: 2011 çулта станци хăйĕн пирвайхи энергоблокне хута янăранпа туса кăларнă электроэнерги калăпăшĕ хăйне евĕр чикĕ урлă каçнă – 50 млрд кВт сехет! Арифметика ансат: çак электричество 100 ватлă 500 млрд лампочкăна çутма çитнĕ пулĕччĕ!

Ăшă энергийĕ тĕлĕшпе вара ТЭЦ-1 тата ТЭЦ-2 контурĕсене пĕрлештернĕ хыççăн та саппас пур. Асăннă проект 2-мĕш ТЭЦăн тухăçлăрах оборудованине туллинрех ĕçлеттерме, 60 çула яхăн ĕçлесе кивелнĕ 1-мĕш ТЭЦа чарма май панă. Саппас пур тăк мĕншĕн-ха хула Шупашкара ăшăпа тивĕçтерме нумаях пулмасть йышăннă схемăпа килĕшÿллĕн йышлă котельнăйсем тума ăнтăлать? «ТЭЦ-2 хăйĕн çине хушма тиев илме хатĕррине шута илсен тĕп хулан çакнашкал планĕсене эпир те ăнланаймастпăр», – тĕлĕнеççĕ энергетиксем.

Хĕл кĕтменлĕх пулмĕ

Студентсене хулана паракан ăшă температури те кăсăклантарать – «нивушлĕ хайхи 560 градус чухлĕ?» Вĕсене лăплантарчĕç: «Градуссем, паллах, чакаççĕ. Паян урамра 9 градус сивĕ, çавна май теплоноситель температури те 96 градус кăна. Тулта мĕн чухлĕ сивĕрех – хулана паракан вĕри шыв температури те çавăн чухлĕ пысăкрах. Ăна хула администрацийĕ палăртнă графикпа йĕркелесе пыратпăр – 70-тен пуçласа 150 градус таран. Чăн та, максимумпа нихăçан та усă курман. Пирĕн пăрăхсем 150 градуса тÿсĕç-ха – вĕсене шăпах çавнашкал температурăпа тĕрĕслесе пăхатпăр, анчах çуртсенчи кивелнĕ ăшă сечĕсем чăтайĕç-и?»

Икĕ сехет сисĕнмесĕрех иртрĕ – сывпуллашма вăхăт. Анчах çак çамрăксем кунта татах таврăнĕçха. Нумайăшĕ – практикăна, хăшĕсем – ĕçлеме. Станципе паллашнă хыççăн «эпир кунта ĕçлесшĕн» текенсем те пулчĕç. Çавна май ветерансем юлашки çулсенче профессие сумĕ чакрĕ теме пăхаççĕ пулин те отрасле ĕçлеме çын пулмĕ тесе пăшăрханни вырăнсăр пуль.

Çамрăксем валли ТЭЦра ĕç пур. Станцисем кивелни вăрттăнлăх мар – çĕнетмелле. ТГК-5 энергообъекчĕсенче пысăк проектсене пурнăçлаççĕ. Кăçал, сăмахран, Çĕнĕ Шупашкарти 3-мĕш ТЭЦра 80 МВт хăватлă çĕнĕ турбинăна хута янă. Инвестици калăпăшĕ – 1,5 млрд тенкĕ патнелле. Халь вара энергетиксем сивĕсем килессе кĕтеççĕ – сивĕч тапхăр. Тепĕр тесен тĕп оборудование юсамалли программăна туллин пурнăçланă. Йошкар-Олари 2-мĕш, Шупашкарти 2-мĕш, Çĕнĕ Шупашкарти 3-мĕш ТЭЦсенче 10 пăс турбинине, 12 хуран агрегатне юсанă. Чăваш Ен тĕп хулинче кивелнĕ 2 км, Йошкар-Олара 0,55 км трубопроводсене улăштарнă. «Эпир хĕле хатĕр, хамăрăн потребительсен умĕнчи обязательствăсене пурнăçлас енĕпе туллин вăй хурăпăр», – шантараççĕ ТГК-5 филиалĕн ертÿçисем.

■ **Николай КОНОВАЛОВ**

ЫЙТУ-ХУРАВ

Пÿрт тума патшалăх пулăшать

Вăл хăш категорисене тĕрев парать? Хулапа ял çыннисем мĕнле программăсемпе усă курма пултараççĕ? Çурт-йĕр строительстви ăçта лайăххах аталанать?

Ял-хулари çамрăк çемьесене, Тăван çĕршывăн Аслă вăрçин ветеранĕсене, инвалидсене, сусăр ача çитĕнтерекен çемьесене çурт хăпартма е пурăнмалли вырăн туянма укçа /социаллă тÿлев/ уйăрать. Кăçал 800 ытла çемье ыйтăвне татса пама бюджетра 550 млн тенкĕ палăртнă.

Республика Пуçлăхĕн указĕпе килĕшÿллĕн уйрăм çурт çĕклеме е хваттер илмешкĕн паракан 10 çуллăх ипотека кредичĕн процентне ставкин пĕр пайне саплаштарма Чăваш Ен хыснинчен субсиди уйăраççĕ. Паянхи кун тĕлне çак йĕркепе 2,9 пин çемье усă курать. "Хыпара" вулакансем ашшĕ-амăшне çухатнă тăлăхсем, 5 е ытларах ача çитĕнтерекен çемьесем патшалăхăн пурăнмалли çурт-йĕр фончĕнчен хваттер е уйрăм çурт тара илнине пĕлеççĕ-тĕр. Тивĕçлĕ тытăмсем вĕсемпе килĕшÿ çирĕплетеççĕ. Кăçал 400 тăлăха, нумай ачаллă 60 яхăн çемьене пулăшма хыснаран 430 млн тенкĕ куçараççĕ. Пĕлтĕр хула-ялти 5,3 пин çыннăн пурăнмалли вырăнне лайăхлатма тÿлевпе тивĕçтернĕ. Кăçал унпа 5,7 пинĕ усă курĕ.

Çÿлерех асăннă программăсен пурте ял çыннисене пырса тивнине тепĕр хут палăртатăп. Вĕсемсĕр пуçне 2003 çултанпа федераци "Ялăн 2013 çулченхи социаллă аталанăвĕ" саккунĕ ырлăх кÿчĕ. Кăçал унăн ятне çеç улăштарчĕç: "2014-2017 çулсенче тата 2020 çулченхи тапхăрта яла ÿсĕмлĕн аталантарасси". Ку саккунпа 10 çулта ялти 4369 çемье, çав шутра 1475 çамрăк çемьепе специалист, пурăнмалли вырăна лайăхлатнă. Уйрăммăн илсен пĕлтĕр программăна 237 çемье, ку шутра 136 çамрăк çемьепе специалист, хутшăннă. Кăçал унта 231 çемьене, ку шутра 115 çамрăк çемьепе специалиста, явăçтараççĕ.

Пурăнмалли çуртсем /вăл шутра ĕçлесе илекен тупăшпа перекетлĕ усă куракан çемьесем валли/ çавăрма лаптăксем республикăри çын йышлă пурăнакан кашни хуларах пур. Вĕсене çурт проектне хатĕрленĕ чухнех уйăраççĕ. Хваттер чи нумай тăваканни – Шупашкар. Ĕçе Шупашкар районĕнчи Ăстакасси, Пĕчĕк Анаккасси, Явăш, Станьял, Кайри Ункăпуç ялĕсен таврашĕнче, Муркаш районĕнчи Катькас çумĕнче аван йĕркеленĕ.

Шупашкарта федераци харпăрлăхĕнчи 6,3 гектар çĕр çинче пурăнмалли çуртсем тунине тата çак тĕллевпе 16,8 гектара ĕçе кĕртессине палăртас килет. Малашне тĕп хулара вĕсене кивĕ те юхăнчăк çуртсене пăснă, промышленноç предприятийĕсен санитари-хÿтĕлев тĕллевĕллĕ лаптăксенче çĕклесшĕн. Çавăн пекех Атăл тăрăхĕнче, хулан хĕвелтухăç тăвайккинче, Б.Хмельницкий урамĕнче, сад юлташлăхĕсен вырăнĕсенче, Чантăр ялĕпе Завражнăй салинче, Шупашкар тулашĕнче – хĕвелтухăçĕпе кăнтăр-хĕвеланăçĕнче – строительство тăсăлĕ. Кĕскен, тĕп хулан тĕллевне пурнăçлама лаптăк çителĕксĕр.

Çĕнĕ Шупашкарта та вырăн çук тенипе килĕшместĕп. Акă вĕсем – хулан çурçĕр тата çурçĕр-хĕвеланăç пайĕнчи I, II тата III микрорайонĕсем /Совет урамĕн тăсăмĕ/, IX микрорайон /Воин-интернационалистсен урамĕ/, хулапа юнашар Арккассипе Оппукасси ялĕсен /Шупашкар районĕ/ тавраш.

Чăн та, Çĕмĕрлере лаптăк çителĕксĕр. Хулапа юнашар, Çĕмĕрле ялĕн çумĕнче, пурăнмалли çуртсем тума 50 гектар уйăрма пăхнă. Çĕр проектне çирĕплетнĕ.

■ **Олег МАРКОВ,**

ЧР строительство, архитектура, пурăнмалли çурт-йĕрпе коммуналлă хуçалăх министрĕ

ЛИТЕРАТУРА ÇУЛТАЛĂКĔ УМĔН

Вулама хăнăхтармашкăн пуян çӳлĕк çителĕксĕр

Çакна ашшĕ-амăшĕн, учительсен... асрах тытмалла

Черетлĕ командировкăна Çĕрпӳ районĕнчи Чиричкасси еннелле пуçтарăннă чухне пĕр шухăш канăç памарĕ: чăвашла калаçакан ачасене хальхинче курайăп-ши? Тĕлĕнетĕн пулĕ те вулаканăм, хальхи вăхăтра тап-таса чăваш ялĕсенче те тăван чĕлхепе хитре-яка пуплекен çул çитмен çамрăксене тĕл пуласси иккĕлентерет.

Те манăн йăнăш шухăш ĕнтĕ ку – аслă çул хĕррипе вырнаçнă ялсенче пурăнакансем, сăнанă тăрăх, пуплеве чăвашла таса йĕркелессишĕн хыпсах çунмаççĕ. Чиричкасси Шупашкар–Хусан çул çумĕнчех вырнаçнă та... Телее, кунта тĕпленнĕ вăй питти ўсĕмрисемпе çулланнă çынсем хăйсен калаçăвне темиçе чĕлхери сăмахсемпе çăрмаççĕ. Çамрăксемпе ачасем пирки вара çапла çирĕплетсе калаймăп. Акă шкул патне çитнĕ май чăвашла илемлĕн калаçни те, вырăсла шатăртаттарни те хăлхана кĕчĕ.

Чĕрĕк ĕмĕр каялла кăна уçăлнă Чиричкасси шкулĕ. Çакă ял администрацийĕн тĕп усадьбинче пĕлӳ çурчĕ пулмаллах тенипе çыхăннă пулăм. 2009 çулччен вăтам пĕлӳ паракан учреждени шутланнăскер паян никĕс шкул тĕллевĕ-тивĕçĕсене пурнăçласа пырать. Хальхи вăхăтра кунта 8 ялтан пурĕ 68 ача ăс пухма çӳрет. Шкулчченхи пĕлӳ парас ĕçе те йĕркеленĕ – кăнтăрлахи ушкăнра 15 шăпăрлана воспитани параççĕ.

Килес çула Литература çулталăкĕ тесе палăртнăран вулавăш ĕçĕ-хĕлĕпе тĕплĕнрех паллашма кăмăл турăм. Паянхи кун ăна Надежда Витальевна Евдокимова ертсе пырать. Темиçе лава харăс туртса пыма тивет иккен пултарулăскерĕн: вăл – пуçламăш классен /пĕрремĕшсемпе иккĕмĕшсен/ вĕрентекенĕ, библиотекарь, шкул сайчĕн администраторĕ. Пурте – яваплă должноçсем, анчах вĕсенчен хăтăлма йывăр: сахал йышлă шкулсен нуши – тĕрлĕ ĕç валли тулли ставка уйăрманни.

– Паллах, вулавăшра кăна пулас тăк вĕренекенсемпе мероприяти тата ытларах ирттерме май килĕччĕ. Хăвăрах ăнланатăр, çитĕнекен паянхи ăру кĕнеке вуласшăнах мар. Интернет уçлăхĕнче темĕн тĕрлĕ информаци те тупаççĕ те – анлă сарăлнă ăслăлăх кĕнекисемпе сахалрах интересленеççĕ. Çапах хамăрăн шкулти ачасен вулав культури сыхланса юлтăр тесе сахал мар тăрăшатпăр. Конференцисем, викторинăсем – ачасене илĕртмелли лайăх мелсем. Анчах акă мĕн пăшăрхантарать. Вырăсла кĕнеке тăрăх мероприяти йĕркелеме ансат: пĕр тĕрлĕ кĕнеке библиотекăна 20 таранах килет. Чăвашла хайлавсене вара чи нумайăи те 3-4 экземпляр кăна ярса параççĕ. Паллах, класĕпе е тепĕр чухне икĕ класпа вулав конференцийĕ ирттерес тесен ачасен хайлава черетпе вулама тивет – вăраха тăсăлать. Пĕр сăмахпа – кĕнекесемпе тивĕçтерессине лайăхрах йĕркелемелле, – калаçу пуçланнă-пуçланман хăйне пăшăрхантаракан ыйтăва хускатрĕ Надежда Витальевна.

Çамрăксем тăван чĕлхерен писсе пынин пĕр сăлтавĕ ашшĕ-амăшĕнчен килет. Чăн та, çемье йăх-несĕл тĕп туприне упраса хăварассишĕн çунать тĕк çав йăлана кам пăсма хăйтăр?! Пепкисене вартан тухсанах чĕлхине хуçса вырăсла вĕрентекенсем чăваш ялĕсенче йышлансах пыраççĕ. Çапла тăрмашнин кăтартăвĕ вара тăлланчăк: ача чăвашла та, вырăсла та таса калаçма хăнăхаймасть.

– Амăшĕ хăйĕн шухăшне ачине вырăсла тĕрĕс каласа çитерейместь тĕк çитĕнекеннин аталанăвĕ кирлĕ шайра епле пулайтăр-ха? – Надежда Евдокимова хăй сăнаса пынипе те çакнашкал пĕтĕмлетӳ патне çитнĕ.

Кăсăклă тĕслĕх нумай илсе кăтартрĕ вăл. Савăнтараканни те пулчĕ. Акă унăн вĕренекенĕ Кирилл Попов килĕнче чăвашла калаçса ўсмен пулин те /ашшĕ – Украина çынни/ шкулти кĕçĕн классен программине чăвашлах ăша хывма тăрăшать-мĕн. Чăваш чĕлхи предметне килĕштерет арçын ача, уроксене кĕтсех тăрать-мĕн. Чăвашла сăвă пăхмасăр каласси те иккĕмĕш класри çак ачашăн нимĕн те мар!

... Шăнкăрав пулчĕ те – вулавăша ачасем килсе кĕчĕç. Надежда Витальевнăна тăххăрмĕшсем чăвашла сывлăх сунчĕç, хăйсен калаçăвне çепĕççĕн пуçларĕç. Эпĕ вĕсене тăрăшсах сăнанине сисрĕ пулас Надежда Витальевна: «Кусем – манăн ачасем. Урăхла каласан – пуçламăш классенче эпĕ вĕрентнĕ. Халĕ те пĕрпĕринпе çывăх эпир. Чи пахи – кĕнеке вулассинчен писмен-ха вĕсем», – терĕ кăмăллăн. Эппин, кĕнеке патне туртăнасси çӳлĕксен пуянлăхĕнчен кăна та мар, вулавăш хуçи кам пулнинчен те, пĕлӳ тĕнчине кам тата мĕнлерех ертсе кĕнинчен те килет-тĕр.

ПЕПКИСЕНЕ ВАРТАН ТУХСАНАХ ЧĔЛХИНЕ ХУÇСА ВЫРĂСЛА ВĔРЕНТЕКЕНСЕМ ЧĂВАШ ЯЛĔСЕНЧЕ ЙЫШЛАНСАХ ПЫРАÇÇĔ. ÇАПЛА ТĂРМАШНИН КĂТАРТĂВĔ ВАРА ТĂЛЛАНЧĂК: АЧА ЧĂВАШЛА ТА, ВЫРĂСЛА ТА ТАСА КАЛАÇМА ХĂНĂХАЙМАСТЬ

■ **Ирина ПУШКИНА**

СУСĂРСЕНЕ — ЮРĂХЛĂ ХУТЛĂХ

Тăван килти пекех туяççĕ

Раççей Президенчĕ Владимир Путин йывăрлăха лекнĕ хăйĕн çыннисене пăрахмасть, хўтте илсе пурнăçне тулăхлатма, йывăр шăпине çăмăллатма тăрăшать: кирлĕ тĕк сиплевпе, реабилитаци мелĕпе тивĕçтерет, социаллă учрежденире тăван кил ăшшине парнелет.

Кўкеçри вată çынсемпе инвалидсен çуртĕнче пурăнакансем патшалăх пулăшăвне куллен туйса тăраççĕ. Паянхи кун тĕлне кунта 203 çын тĕпленнĕ. Вĕсенчен 193-шĕ – сусăр, 10-шĕ – аслă ăрурисем, 14-шĕ – Тăван çĕршывăн Аслă вăрçин çулĕсенчи тыл ĕçченĕсем, 2-шĕ – вăрçăра вилнисен тăлăх арăмĕ тата вĕсен çемйин членĕ. Çавна ма итлев хатĕрĕсенчен пĕри – индукци тытăмĕ, ăна акт залĕнче лартатпăр.

Аслă ăру çыннисемпе куç вăйсăррисене вăл е ку хутлăхра çул тупмашкăн çăмăл мар паллах. Кун пек чухне вĕсене çутă маякĕсем, куçпа пăхса уçăмлатмалли паллăсем пулăшĕç. Япăх куракансене информаци хатĕрĕсем пӳлĕме кĕмелли-тухмалли май кашнин тĕлĕшпе тимлĕ пулмалла.

Паянхи условисенче социаллă пулăшупа тивĕçтерекен учрежденисен инфратытăмне йĕркелес тĕлĕшпе çирĕп ыйтаççĕ. Сусăрсене тата тухса çӳремешкĕн кансĕррисен йышне кĕрекен граждансене пăхса усрассине лайăхлатас, вĕсен пурнăç шайне ўстерес тата хăтлăх кўрес тĕллевпе кăçал интернат çуртне 2012-2020 çулсем валли палăртнă «Граждансене социаллă пулăшупа тивĕçтересси» программăн «Пурте усă курма пултаракан хутлăх» çумпрограммине ĕçе кĕртсе ятарлă оборудованипе пуянлатма палăртнă.

Асăннă проекта халĕ вăйра тăракан нормăсемпе тата правилăсемпе килĕшӳллĕн туса хатĕрленĕ, ун тăрăх инвалидсене тата тухса çӳреймен çынсене çуртра хăтлăхпа тата усă курнă чухне хăрушсăрлăхпа тивĕçтермелли мероприятисене çирĕплетнĕ.

Интерната кĕмелли вырăна «чăрмавсăр хутлăх» мелпе майлаштараççĕ. Тĕп корпусра çĕнĕ пандус лартаççĕ. Коридорсенчи, холлсенчи çынсем иртсе çӳрекен, вĕсем тăтăшах пулакан çĕрте куçпа пăхса тата алăпа сĕртĕнсе пĕлмелли информаци паллисем, санитари пӳлĕмĕсене çитмелли палăртусем вырнаçтаратпăр.

Учреждение куç курманнисен тата япăх илтекенсен кăмăлне шута илсе ятарлă хатĕрсемпе – телефон аппарачĕсемпе, пулăшу тата палăртнă акцисем пирки хыпарламашкăн «чупакан йĕрке» йышши электрон таблопа – пуянлатма тĕв тунă.

Япăх илтекен çынсене общество вырăнĕсенче информаци илмешкĕн çăмăллăх кўрекен хушалăксене е вĕсем ăçта вырнаçнине кăтартĕç. Хыпарлав çийĕн çырса хунисене мăкăрăлчăк элементсемпе майлаштарĕç тата ăнлантарнине Брайль шрифчĕпе кăтартса парĕç.

Санитари тата çăвăнмалли пӳлĕмсенче харпăр хăйĕн ыйтăвне тивĕçтермешкĕн меллĕ пултăр тесе ятарлă оборудовани лартатпăр.

Унсăр пуçне çывăрмалли корпусра лифт улăштармалла: пӳрнепе сĕртĕннипе тата куçпа пăхса илекен информаципе начар куракансемпе япăх илтекенсем усă курма пултараслăхне ўстерĕç. Кабинăна тытса пымалли панель çинчи пускăчсене ĕçлеттермешкĕн ансат, çакă кресло-кўмепе çӳрекенсемшĕн те меллĕ.

Патшалăхăн 2012-2020 çулсем валли палăртнă «Граждансене социаллă хўтлĕх парасси» программăн «Пурте усă курма пултаракан хутлăх» çумпрограммине пурнăçа кĕртни – хевтесĕр çынсене тĕрлĕ объекта кăлтăксăр çитме тата пулăшупа чăрмавсăр усă курма май туса памалли, вĕсен пурнăç пахалăхне лайăхлатмалли условисем туса хуни.

Пархатарлă çак ĕçре куллен пулăшса, хавхалантарса, шăпана çăмăллатса пынăшăн интернат çуртĕнче патшалăх хўтлĕхне тупнă çынсем Чăваш Республикин Правительствине, ЧР Сывлăх сыхлавĕпе социаллă аталану министерствине чĕререн тав тăваççĕ.

ХЕВТЕСĔРСЕМПЕ СУСĂРСЕМ ИНТЕРНАТ ÇУРТĔНЧЕ ПАТШАЛĂХ ПУЛĂШĂВНЕ ТУЛЛИН ТИВĔÇЕÇÇĔ. КĔÇЕХ КУНТА ПУРТЕ УСĂ КУРМА ПУЛТАРАКАН ХУТЛĂХ ТУСА ХУРĔÇ: КУÇПА ПĂХСА ТАТА АЛĂПА СĔРТĔНСЕ ПĔЛМЕЛЛИ ИНФОРМАЦИ ПАЛЛИСЕМ ВЫРНАÇТАРĔÇ...

■ **Юрий БАБАЕВ,**

ЧР Сывлăх сыхлавĕпе социаллă аталану министерствин «Кўкеçри вată çынсемпе инвалидсен интернат çурчĕ» бюджет учрежденийĕн ертӳçи

ХЫПАР

“Çыннăн пĕлӳ, ĕçлеме пултараслăхĕ пур тăк – вăл çухалса каймасть”

"Вăрнарти аш-какай комбиначĕ" АУОна, республикăри чи пысăк та лайăх аталанса пыракан агрохолдингсенчен пĕрне, Чăваш Енре çеç мар, Раççейĕн чылай кĕтесĕнче те лайăх пĕлеççĕ, вăл кăларакан продукцие хапăлласах туянаççĕ. Комбинат хатĕрленĕ кăлпасси-шăрттан çĕршывра иртекен сумлă конкурс-куравсенче тăтăшах медаль çĕнсе илет. 1957 çулхи октябрь уйăхĕнче йĕркеленнĕ предприяти ял хуçалăхĕнче те пысăк çитĕнӳсем тăвать. Акă çулталăк пĕтĕмлетĕвĕсемпе вăл кашни çулах "Агро-100" клуб – республикăри чи лайăх 100 предприяти – йышне кĕрет, кăçал ку рейтингра 3-мĕш вырăн йышăннă. АУО пĕлтĕр те, кăçал та ăнăçлă ĕçлесе пынăшăн тата производствăпа экономика енĕпе пысăк кăтартусем тунăшăн Ял хуçалăх ĕçченĕсен республикăри уявĕнче Диплома тата укçан премие тивĕçнĕ.

Яланах малтисен йышĕнче пулма, конкуренцие çĕнтерсе пыма предприяти ĕçченĕсене мĕн пулăшать-ха? Ял хуçалăхĕнче тĕл пулакан чăрмавсене сирес тĕллевпе мĕн тăваççĕ? Çывăх вăхăтра мĕнле проектсене пурнăçа кĕртесшĕн? Çак тата ытти ыйтăва сӳтсе яврăмăр Вăрнарти аш-какай комбиначĕн генеральнăй директорĕпе, ЧР ял хуçалăхĕн тава тивĕçлĕ ĕçченĕпе Николай АЛИВАНОВПА. Калаçăва кăçалхи ĕçе тишкернинчен пуçларăмăр.

– Кăçал акакан çĕр лаптăкне палăрмаллах ӳстертĕмĕр. Паянхи кун 10 пин ытла га çĕрпе усă куратпăр. 5600 га тĕш тырă акрăмăр. Пĕрчĕллĕ культурăсене пĕтĕмпе 20 пин ытла тонна тĕшĕлерĕмĕр, вăтам тухăç – 1 гектартан 27 центнер, – терĕ **Николай Владимирович.** – Кăçал 2 пин га куккурус акрăмăр: çав шутран 1300 га – çапса тĕшĕлемешкĕн, 700 га – силослăх. Октябрĕн 17-мĕшĕччен, пăрлă çумăр çăвиччен, кашни гектартан 50 центнер ытла пухса кĕртрĕмĕр, ун хыççăн тухăç каштах чакрĕ. Ятарласа куккурус вырмалли жаткăсем туянни ĕçре нумай пулăшать. 5,5 пин тонна фуражлăх куккурус хатĕрлерĕмĕр. Çавăн пекех 17 пин тонна силос хатĕрлеме усă куртăмăр. Пирĕн 3 сысна комплексĕ, 1 ĕне комплексĕ. Çав выльăх-чĕрлĕх валли апат çителĕклĕ хатĕрлетпĕр, саппас та пултăр тесе тăрăшатпăр.

Хамăр производствăна – кăлпасси, çурма фабрикат, тушенка тума – сысна ашĕпе 100% тивĕçтеретпĕр, ĕне какайĕ пирки вара апла калаймăн. Çавăнпа мăйракаллă шултра выльăх фермисене пысăклатса пыратпăр. Акă кăçал 300 пуç вырнаçмалăх самăртмалли комплекса хута ятăмăр. Халĕ пирĕн мăйракаллă шултра выльăх шучĕ – 2 пин ытла. Сăвакан ĕнесен шутне те ӳстеретпĕр. Пĕлтĕр ноябрĕн 1-мĕшĕ тĕлне вĕсен йышĕ 550-ччĕ, кăçал – 900 пуç /республикăри чи пысăк кăтарту ку. – **Авт./.** Паянхи кун куллен 15 тонна сĕт ăсататпăр, чи пахалăхлă сортпа. Выльăх шутне ӳстернĕрен çĕр лаптăкне те пысăклатма тивет. Çавăнпа çулсерен пиншер гектар усă курман çĕре çаврăнăша кĕртме тăрăшатпăр.

– Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев выльăх-чĕрлĕх фермисене, ял хуçалăх ытти объектне тăвассипе тата юсаса çĕнетессипе çыхăннă проектсене ĕçе кĕртме чĕнсе калать. Эсир çакнашкал проектсемпе тăтăшах ĕçлетĕр. 2013 çулта çĕнĕ сушилка хута ятăр. Çывăх вăхăтра тата мĕн тума палăртатăр?

– Хальхи вăхăтра ĕлĕкхи пек ĕçленипе малалла каяймăн. Выльăх-чĕрлĕх комплексĕсенче – йăлтах çĕнĕ технологисем. Тĕслĕхрен, 900 ĕнене 5 доярка сăвать. Пĕр чарăнмасăр ĕçлекен çĕнĕ сушилка 1 сехетре 50 тонна тырă типĕтет. Вырма вăхăтĕнче вăл кунне 500-шер тонна тырă йышăнчĕ: унта 3 çын ĕлкĕрсе пычĕ. Шухăшласа пăхăр-ха: 50 «КамАЗ» тырра 3 çын пĕр талăкра типĕтсе, алласа, склада кĕртсе хурать. Йĕтемре вара мĕн чухлĕ çыннăн ĕçлеме тиветчĕ! Малашлăх планĕсем пысăк. Эпир 2 çул каялла Тутарстанран 1 пин ĕне вырнаçмалăх комплекса – тума пуçланăскере – туянтăмăр, хамăр пата илсе килтĕмĕр. Тепĕр çул юр кайсанах унпа ĕçлеме пуçласшăн. 2010 çулта амăшĕ çумĕнчен уйăрнă сысна çурисене çитĕнтермелли цех /3700-е яхăн пуç вырнаçмалăх/ хута янăччĕ, çитес çул шăп çавăн пеккине тепре тума пуçласшăн. Красноармейскинче те çакнашкал цех хăпартасшăн.

– Кăçал Чăваш Енĕн пĕрремĕш комбайнне – АГРОМАШ бренчĕпе Красноярскăн Шупашкарта çĕнĕрен çуралнă «хир карапне» – туянтăр. «Пĕрремĕш номерлĕскерпе» тырă выртăр-и? Вăл хăйне ĕçре мĕнле кăтартрĕ?

– Çĕнĕ «АГРОМАШ 4000» комбайн питĕ лайăх ĕçлерĕ. Нимĕçсен «CLAAS», белоруссен «Палесье», «Ростсельмаш» комбайнĕсенчен пĕрре те юлмасть вăл, хакĕ вара чылай йӳнĕрех. Тырра пучахра хăвармасть, улăма та лайăх вĕтетет. Вырман малтанхи кунĕсенчех хире тухман пулин те унпа 1700 тонна тĕш тырă çапса илтĕмĕр. Çакнашкал комбайна малашне те кăларас тăк эпир тепĕр иккĕ туянма хирĕç мар. Техника паркне çулсеренех çĕнетсе пыратпăр. Çĕре акма хатĕрленĕ чухне икĕ сменăпа ĕçлетпĕр, çавăнпа агрегатсем пĕрре те пушă тăмаççĕ. Ĕç калăпăшĕ чăнласах та пысăк. Механизаторсем çителĕклĕ, вĕсем пурте тенĕ пекех çамрăк, 40 çултан иртнисем çукпа пĕрех. Çураки вăхăтĕнче кашниех кунне 1,5-2 пин тенкĕ таран ĕçлесе илме пултарать. Вырмара та малтан палăртнинчен тырă ытларах çапсан 50 пин тенкĕ премие тивĕçеççĕ. Комбайнерсене мухтас килет. Акă Николай Тихонов куккуруспа пĕрле 4912 тонна тырă çапса тĕшĕлерĕ. Вăл районта та, Чăваш Енре те 1-мĕш вырăн йышăнчĕ. Сергей Аввакумов, Олег Краснов та ырă сăмаха тивĕçлĕ.

– Производство пирки мĕн калама пултаратăр?

– Юлашки икĕ çулта производствăна укçа-тенкĕ нумай хыврăмăр. Кăçал 5 грамлă пельмень тăвакан çĕнĕ лини /Итали/ туянса вырнаçтартăмăр. Ку çимĕç ачасемшĕн меллĕ. Кăлпассие чĕрĕлле тĕтĕмлекен цеха анлăлатрăмăр, çавна май ăна хатĕрлессине икĕ хут ӳстертĕмĕр. Хамăрăн сысна ашĕ çителĕклех пулнине маларах асăнтăм. Продукци хатĕрленĕ чухне усă куракан ĕне ашĕн 25% – хамăр çитĕнтерни, ыттине вара Оренбург облаçĕнчен, Тутар, Пушкăрт, Мордва республикисенчен илсе килеççĕ. Чăваш Енри хуçалăхсемпе уйрăм çынсенчен те мăйракаллă шултра выльăх йышăнатпăр, укçине çав кунах тӳлетпĕр. Ассортимента пуянлатсах пыратпăр. Хальхи вăхăтра 200 тĕрлĕ продукци кăларатпăр. Çак кăлпасси-катлета, çурма фабрикатсене кашни кунах 20 машина «Санар» лавккасене, суту-илӳ ытти точкине, çав шутрах федераци сечĕсене, илсе каять. Хамăрăн «Санар» лавккасен шучĕ – пĕтĕмпе 40 ытла, çĕннисене татах уçасшăн. Вĕсене продукципе кашни кунах тивĕçтеретпĕр, укçи тепĕр куннех каялла таврăнать – питĕ меллĕ. АПК ĕçĕсен пĕтĕм циклне хутшăннăран – выльăх-чĕрлĕх çитĕнтернинчен тата ун валли апат хатĕрленинчен пуçласа çак аш-какайран продукци туни, асăннă çимĕçе лавккасене çитерни таран – пире конкуренцие çĕнтерме çăмăлрах. Комбинат кăларакан катлет-пельмень Ульяновск, Чулхула, Мускав облаçĕсене тата ытти çĕре те ăсанать. Хамăрăн продукципе Мускавра йĕркеленĕ «Ылтăн кĕркунне» курава кăçал та хутшăнтăмăр. Шăрттан – ылтăн, тепĕр 5 тĕрлĕ кăлпасси бронза медальсене çĕнсе илчĕç.

МУСКАВРА ЙĔРКЕЛЕНĔ «ЫЛТĂН КĔРКУННЕ» КУРАВА КĂÇАЛ ТА ХАМĂРĂН ПРОДУКЦИПЕ ХУТШĂНТĂМĂР. ШĂРТТАН – ЫЛТĂН, 5 ТĔРЛĔ КĂЛПАССИ БРОНЗА МЕДАЛЬСЕНЕ ÇĔНСЕ ИЛЧĔÇ

– Николай Владимирович, яланах малтисен шутĕнче пулмашкăн çăмăлах мар, çапах эсир ертсе пыракан коллектив тăтăшах чи маттуррисен йышне кĕрет. Ку енĕпе мĕн пулăшса пырать?

– Хамăр ĕçе юратни. Маншăн, тĕслĕхрен, кану кунĕсем çук. Эпĕ кашни кунах ирхи 5 сехетре тăратăп та 6-ра ĕçе килетĕп. Çынсем киличчен алă пусмалли документсене тишкеретĕп, ял хуçалăхĕпе çыхăннă журналсене вулатăп. Шăматкун та ĕçе ирех васкатăп. Вырсарникун фермăсем тăрăх çӳретĕп. Ĕç ăнса пырсан – выльăх-чĕрлĕх ӳт йĕркеллех хушсан, сĕт сăвасси ӳссен, сип-симĕс калча пĕр тикĕс шăтса тухса тухăç ăнса пулсан, ытти кăтарту та лайăхлансан, хамăр мĕн палăртни йăлтах пурнăçлансан тата тăрăшарах ĕçлес килет, ывăнни те туйăнмасть. Çынсем ĕç условийĕсемпе кăмăлли те хăпартлантарать. Тепĕр чухне кунне 4 сехет çеç çывăрма май килет, çапах вăй-хал таçтан тупăнать – каллех хирсем, фермăсем тăрăх çӳретĕп.

– Эсир Чăваш патшалăх университечĕн строительство факультетне вĕренсе пĕтернĕ. Пурнăçăра ял хуçалăхĕпе çыхăнтарнăшăн ӳкĕнместĕр-и?

– Пĕрре те ӳкĕнместĕп. Ял хуçалăхĕнче ĕçлеме килĕшет мана. Хамăн пурнăçăмпа кăмăллă эпĕ. Мăшăрăм, унăн ĕçĕ те çак отрасльпех çыхăннă, ăнланать, мана хавхалантарса пырать. Ачасем ĕçе хăнăхса ӳсчĕр тесе тăрăшатпăр. Чи кирли – вĕсене пĕлӳ парса хăвармалла. Çыннăн пĕлӳ, ĕçлеме пултараслăхĕ пур тăк – вăл кирек мĕнле саманара та çухалса каймасть.

Ирина КЛЕМЕНТЬЕВА

БЛИЦ-ИНТЕРВЬЮ

■ **Килти хуçалăхра выльăх-чĕрлĕх усратăр-и?**

Кăçал 100 кăвакал çитĕнтертĕмĕр. Романовский ăратлă 10 сурăх усратпăр. Унсăр пуçне брама, кохинхин, орпингтон ăратсенчи 100 чăх пур.

■ **Чун киленĕçĕ пур-и?**

Пулла çӳреме юрататăп. Хам тытнă чи пысăк пулă – 16 килограмлă карп. Сунара кайма кăмăллатăп. Кун сиктерсе мулкач, тилĕ тытни те пулнă. Ушкăнпа пĕрле хир сысни, пăши, кашкăр тытнă. Шел, пулла кайма, сунара çӳреме вăхăт сахалрах.

■ **Çынра хăш пахалăха ытларах хаклатăр?**

Çынлăха. Вăл ватăпа вăтă пек, ачапа ача пек пулма пĕлнине.

■ **Кумир пур-и?**

Кумирах темелле-ши? Анне Анастасия Николаевна маншăн яланах ырă тĕслĕхчĕ. 4 класс çеç пĕтернĕ пулсан та малашлăха курса тăратчĕ. Шел, 78 çулччен çеç пурăнчĕ.

■ **Юратнă апат...**

Рассольник. Иккĕмĕш блюдăсенчен – аш-какайран хатĕрленисем.

■ **Хăш уява ытларах кăмăллатăр?**

Çемье çавăрнă куна – июнĕн 21-мĕшне.

МĂНАÇЛАНУ

Ксения Столбова – пирĕн ентеш

Чăвашсен хушшинче маттур, чăтăмлă, харсăр, хăюллă пике нумай. Çак кунсенче унашкаллисенчен тата тепри пирки илтрĕм. Тĕрĕссипе, малтанах пĕлнĕ-ха, анчах унра чăваш юнĕ чупни пирки шухăшлама та пултарайман. Сăмахăм Сочири Олимпиадăра пăр çинче спорт енĕпе мăшăрпа ярăнакансен команда зачетĕнче ылтăн медаль илнĕ, уйрăм мăшăрсен хушшинче кĕмĕле тивĕçнĕ Ксения Столбовăпа Федор Климов пирки. Вĕсен спорт карьери ăнăçлă аталанса пырать.

Ентешĕмĕрĕн кун-çулĕпе çывăхрах паллашма пире унăн кукашшĕн ачалăхри юлташĕ – Етĕрне районĕнчи Анат Ачакра пурăнакан Михаил Петров – пулăшрĕ. Михаил Петрович пĕлтернĕ тăрăх – вĕсем Тури Ачак ялĕнчи çичĕ класлă шкулта пĕрле вĕреннĕ. Ун хыççăн Ачак ачисем Хучашри вăтам шкула кайнă, анчах та Зиновий Васильева /Ксюшăн кукашшĕне çапла чĕнеççĕ/ кĕçех Сĕнтĕрвăрри районĕнчи Октябрьски салинчи интернат шкула куçарнă. Сăлтавĕ – амăшне ултă ачине вĕрентсе воспитани пама питĕ хĕн пулни / ашшĕ, вăрçăран аманса таврăннăскер, йывăр чирленĕ/. 1961 çулта вĕсене Çĕрпӳ районĕнчи Чурачăк ялне куçарнă.

Зиновий Васильевичăн малашнехи шăпи мĕнле килсе тухнă-ха? Ун пирки вăл ачалăхри тусĕ патне çапла хыпарлать: « 1963 çулта шкул пĕтерсен пĕтĕм класĕпе комсомол путевкипе ĕçлеме кайрăмăр. Тепĕр икĕ çултан çара илчĕç. Ленинградри тинĕс-çар флотне лекрĕм... Салтак хыççăн та унтах юлтăм, «Красный Треугольник» завода вырнаçрăм. Унта 23 çул ĕçлерĕм. Çав вăхăтрах техникум пĕтертĕм. 1974 çулта Хисеп Палли ордена тивĕçрĕм. Çемье çавăртăм, хĕрпе ывăл, икĕ мăнук пур. Шел, йывăр чире пула мăшăрăм 43-рех çĕре кĕчĕ. 1999 çулта тивĕçлĕ канăва тухрăм, çапах та ĕçлетĕп-ха...»

Зиновий Васильевич çырăвĕнче Ксения тата унăн амăшĕ Лена пирки те çырса кăтартнă.

Ксюша Ленинградрах 1992 çулта çуралнă иккен. Улттăра пуçласа коньки çине тăнă. Малтанхи вăхăтра пĕччен ярăннă, 2006 çултанпа – мăшăрпа. «Çак тапхăрта мĕн кăна тӳссе ирттермерĕмĕр пулĕ, – тет Зиновий Васильевич. – Савăнмалли те, кулянмалли те пайтах пулнă. Урине те хуçрĕ, алли-урине кăвакартса пĕтерни пирки асăнма та кирлĕ мар. Тренировкăсене ирхине тата шкул хыççăн каçхине амăшĕ илсе çӳретчĕ. Тĕлĕнетĕп: Лена мĕнле чăтрĕ-ши? Паллах, эпĕ те май килнĕ таран пулăшнă-ха. Çапах та Ксюшăн çитĕнĕвĕнче тренерсен çеç мар, чи малтанах амăшĕн тӳпи пысăк тесшĕн.

ПУШĂ ВĂХĂТ ТУПĂНСАНАХ МĂНУКĂМА ТĂВАН ÇĔРĔМ-ШЫВĂМА ИЛСЕ КИЛМЕ ĔМĔТЛЕНЕТĔП. ШЕЛ, ХАЛЬЛĔХЕ МАЙ ÇУК-ХА: ВĂХĂТНЕ СПОРТПА ИРТТЕРЕТ ТАТА ИНСТИТУТА ВĔРЕНМЕ ÇӲРЕТ

Вăл хăйĕн тымарĕсене лайăх пĕлет. Эпĕ ăна Чăваш Ен, тăван ялăм пирки нумай каласа кăтартнă. Пушă вăхăт тупăнсанах мăнукăма тăван çĕрĕм-шывăма илсе килме ĕмĕтленетĕп. Шел, хальлĕхе май çук-ха: вăхăтне спортпа ирттерет тата института вĕренме çӳрет».

Анат Ачакра Васильевсен тăван килĕ чапа тухнă мăнукне кĕтсе илме хатĕр. Унта çуллахи вăхăтра Зиновий Васильевичăн йăмăкĕ, Шупашкарта пурăнакан Зоя, пырса çӳрет, пахча çимĕç çитĕнтерет. Зиновий Васильевич хăй тăван ялĕнче кăçалхи сентябрьте пулнă.

Интернетра Ксения Столбова пирки чылай пĕлтĕм. Сочири Олимпиада хыççăн май уйăхĕнче куçне операци тутарнă иккен. Грецире каннă вăхăтра ювелир салонне кĕрсен ăна унта ĕçлекенсем палласа илнĕ. Çакскерсем пирĕн ентеше асăнмалăх мăй çине çакмалли илемлĕ вăчăра парнеленĕ, кулон варринче пилĕк çаврашка – Олимп вăййисен палли.

Ксюша кăмăлĕпе çирĕп, вĕри иккен, хĕрсе кайма та пултарать. Унăн партнерĕ Федор Климов вара пачах урăхла – лăпкă каччă. Çапла пулни вĕсене килĕштерсе ĕçлеме май парать-мĕн.

Хам енчен çакна хушса каласшăн: хальхи вăхăтра Тури Ачак вăрманĕнче çемье туризмне аталантарас тĕлĕшпе пысăк проект пурнăçа кĕртеççĕ. Унта пырса çӳрекен туристсем валли ятарлă маршрутсем те хатĕрлĕç. Сăмахран, Тури Ачакри тата Ярапайкасси музейĕсене çыхăнтараканнине. Ман шухăшăмпа, асăннă маршрута Олимп чемпионкин кукашшĕ пурăннă çурт умĕн те ирттермелле пек. Çапла тăвас тесен çурт патне пыракан çулăн пĕр пайне асфальт сараймасан та вĕтĕ чулпа тикĕслеме тивĕ.

Надежда СМИРНОВА

Пултарулăха тата профессие кура вырăн сĕнеççĕ

Украинăран ирĕксĕр кайма тивнипе Чăваш Ене куçса килнĕ граждансен 68 процентне ĕçпе тивĕçтернĕ

Ялан пурăннă çĕртен ирĕксĕр тухса кайма тивнипе республикăна килнĕ Украина гражданĕсене ĕç тупма пулăшас тĕллевпе служба органĕсем ятарлă мероприятисем йĕркелеççĕ.

Вĕсене йышăнма тата çавăнпа пĕрлех пурăнмалли кĕтеспе тивĕçтерме хатĕр организацисем пĕлтернĕ вакансисен ятарлă банкне туса хунă тата ăна куллен çĕнетсе тăраççĕ. Асăннă банка Чăваш Ен Халăха ĕçпе тивĕçтерекен патшалăх службин сайтне, Чăваш Республикин патшалăх влаçĕн органĕсен официаллă порталĕн «Хăйсем пурăннă çĕртен ирĕксĕр тухса кайма тивнĕ Украина гражданĕсене пулăшасси» пайĕнче вырнаçтарнă, ăна Краснодар, Ставрополь крайĕсен, Ростов облаçĕн ĕçлев служби органĕсене тăтăшах ярса параççĕ, çавăн пекех асăннă ушкăна кĕрекенсем ĕçлев центрĕсене пулăшу ыйтма пырсан банк кăтартăвĕсемпе пуçарулла усă кураççĕ.

2014 çулхи ноябрĕн 25-мĕшĕ тĕлне банкра вĕсене йышăнма хатĕр 142 организаци 231 профессипе тата специальноçпа рабочи ĕç вырăнĕсен тата служащи должноçĕсен 1732 вакансийĕ /çав шутра 333-шĕпе пурăнмалли кĕтес сĕннĕ/ ирĕкли çинчен пĕлтернĕ.

Халăха тата ĕç паракансене Украина гражданĕсене вырăн тупса парас тĕллевпе йышăнакан мерăсем пирки информаци парассине йĕркеленĕ: куравăн тăвата сюжетне хатĕрлесе хамăр хутлăхри телекомпанисен эфирне кăларнă, республика хаçачĕсенче çак ыйтупа пилĕк материал, район-хула хаçачĕсенче çирĕм ытла хыпар пичетленĕ.

Тивĕçлĕ мерăсем йышăннин усси курăмлă: кăçалхи ноябрь уйăхĕн 25-мĕшĕ тĕлне Украинăран килнĕ 748 çынран 516-шне /республикăра юлнă вăйпитти граждансен 68,9 процентчĕ/ вырăн тупса панă. Вăхăтлăх пурăнмалли пунктра хӳтлĕх тупнă 69 çынран 47-шĕ е вăйпитти ӳсĕмрисен 68,1 проценчĕ ĕçе вырнаçнă. Вăхăтлăх пурăнмалли çĕрте тĕпленнĕ ĕç тупайман граждансемпе уйрăммăн калаçаççĕ. Шупашкар хулинчи халăха ĕçпе тивĕçтерекен центрта кăçалхи ноябрь уйăхĕн 18-мĕшĕнче кашниех ятран паракан консультацие илме пултарнă, хăйсен професси ăсталăхне тата пĕлӳ шайне кура вĕсене пушă вырăн тата вакантлă должноç сĕннĕ.

Чăваш Ен Халăха ĕçпе тивĕçтерекен патшалăх служби вырăнти хăйтытăмлăх органĕсемпе, Миграци службипе, ШĔМпе пĕрле Украинăран куçса килсе вăхăтлăх пурăнмалли учреждениере хӳтлĕх тупнă граждансен хушшинчи вăйпитти ӳсĕмрисене ĕçе вырнаçма пулăшмашкăн тупса палăртассине тивĕçлипе хаклаççĕ. Халăха ĕçпе тивĕçтерекен центрсен специалисчĕсем вырăнти хăйтытăмлăх органĕсен, ШĔМ представителĕсемпе хваттерсем, хуçалăхсем тăрăх çӳреççĕ, телефонпа ыйтăмсем ирттереççĕ, килти адреспа ĕçлев центрĕсене пымашкăн йыхрав хучĕсем ярса параççĕ.

Украинăран куçса килнĕ çынсен хушшинче тĕрлĕ сăлтавпа ĕçе вырнаçма пултарайманнисем сахал мар: 50-шĕ пĕчĕк ачана пăхмашкăн отпуск илнĕ, 14-шĕ Раççейĕн Чăваш Енри УФМСĕнче миграци докуменчĕсем хатĕрлет, 9-шĕн сывлăхĕ хавшак, 5-шĕ вĕренет, 50-шĕ регистрацие тăнă çĕрте пурăнмасть.

Чăваш Ен Халăха ĕçпе тивĕçтерекен патшалăх служби.

ЧЫСЛАВ

Чăваш хĕрĕсем – чи маттуррисем

Чăн та, хĕрарăмсем пур енĕпе те арçынсенчен пултаруллăрах та хастартарах пулнине тахçанах çирĕплетнĕ. Çавăнпа юлашки çулсенче пикесем спортра пысăк çитĕнӳсем тунинчен тĕлĕнме кирлĕ мар. ЧР Спорт министерствинче иртнĕ савăнăçлă мероприятире те çак шухăшах палăртрĕç.

Ку хутĕнче унта самбо тата армспорт енĕпе иртнĕ тĕнче турнирĕсенче тĕрлĕ награда çĕнсе илнĕ хĕрсене чысларĕç. Маттурскерсемпе вĕсен тренерĕсене Сергей Мельников министр, самбо шкулĕн директорĕ Сергей Малов, ЧР самбо федерацийĕн президенчĕ Евгений Селиванов, «Энергия» спорт шкулĕн ертӳçи Сергей Новичков саламларĕç. «Юлашки виçĕ çулта пирĕн спортсменсем çĕнтерӳсемпе ытларах савăнтараççĕ. Тĕнчери чылай ăмăртăва хутшăнма тăрăшаççĕ вĕсем. Эпир сирĕнпе, этемлĕхĕн черченкĕ çуррийĕпе, уйрăмах мухтанатпăр. Сирĕн наградăсем пирĕншĕн – чи пысăк парне. Тĕрлĕ чемпионатра мала тухса эсир республика тата çĕршыв ят-сумне çӳле çĕклетĕр. Малашне те çитĕнӳ картлашкипе çӳлерех те çӳлерех хăпарма сунатăп», – терĕ Сергей Владимирович чиперккесемпе вĕсен вĕрентекенĕсене стипендипе премии илмеллине ĕнентерекен сертификатсемпе наградăланă май.

Раççей спорт мастерĕсем Эдера Лаврентьевăпа Наталья Степанова тата спорт мастерĕн кандидачĕ Вера Лоткова /тренерĕсем – Сергей Пегасовпа Дмитрий Осипов/ самбистсен йышĕнче чи вăйлисем. Октябрь уйăхĕнче Кăнтăр Корейăри Сеулта иртнĕ тĕнче ăмăртăвĕнчен ылтăнпа кĕмĕл медальсемпе таврăннăскерсем Чăваш Ен спортсменĕсем маттур пулнине тепĕр хут çирĕплетрĕç. Шупашкарти Олимп резервĕсен ятарлă спорт шкулĕнче ăсталăха туптакан Эдера Лаврентьевăна уйрăмах палăртмалла: пике çамрăксен чемпионатĕнче виççĕмĕш çул малти вырăнсене йышăнать. 2012 çулта вăл хĕрсен ушкăнĕнче – пĕрремĕш, 2013 çулта иккĕмĕш пулнă, кăçал ăна каллех ăннă – «ылтăн». Эдерăран темиçе çул кĕçĕнрех Вера Лоткова вара çĕршыв турнирĕнче çĕнтерӳçĕ ятне икĕ хут тивĕçнĕ. Кăçал спортсменка тĕнче турнирĕнче пьедесталăн пĕрремĕш картлашки çине хăпарнă. Тĕлĕнмелле: иккĕшĕ те финалта Казахстан самбисчĕсемпе вăй виçнĕ. Вĕсен тусĕ Наталья Степанова хĕрсен ушкăнĕнче тупăшса иккĕмĕш вырăна тухнă. Пĕлтĕрхи чемпионатра та вăл тăван тăрăха «кĕмĕл» илсе килнĕччĕ. Хĕрсем пĕлтернĕ тăрăх – вĕсен Сеул хулине курса çӳреме вăхăт пулман, çапах та Олимп паркĕ пуян та илемлĕ пулнине пĕлтерчĕç.

Вильнюсра иртнĕ тĕнче ăмăртăвĕнче виçĕ медаль çĕнсе илнĕ Олеся Игнатьевăпа Эльмира Алеева музее кĕрсе курма, хула курса çӳреме вăхăт тупнă. Унти ăшă çанталăк ытларах кăмăла кайнă вĕсене. Армспорт ăстисем профессионал спортсменсем мар, çавăнпа вĕсем тĕрлĕ сферăра вăй хураççĕ. Олеся Игнатьева журналист пулма хатĕрленет, çав вăхăтрах ЧР Спорт министерствинче ĕçлет. Вăл юлашки çулсенче чылай турниртан медальсемпе таврăнчĕ. Чăваш патшалăх университечĕн спорт клубĕн тренерĕ Алексей Атласкин патĕнче ăсталăха туптаканскер кăçал Европа ăмăртăвĕнче /Азербайджанра иртнĕ/ ылтăн тата кĕмĕл медаль, Пĕтĕм Раççейри «Урал кубокĕ» турнирта та /Санкт-Петербург/ сумлă награда çĕнсе илнĕ. Кăçалхи сезон пĕтĕмлетĕвĕпе ăна тата унăн ентешне Марина Ивановăна РФ армспорт федерацийĕ чи лайăх спортсменсен йышне кĕртнĕ. Патăрьел районĕнче çуралса ӳснĕ тутар хĕрĕ Эльмира Алеева шкулта вĕреннĕ чухнех армспортпа туслашнă, университета вĕренме кĕрсен спорт секцине çырăннă. Пулас юристăн пухматĕнче халĕ вун-вун медаль.

Андрей МИХАЙЛОВ

ТЕЛЕРАДИОПРОГРАММА декабрь, 1-7

1 тунтикун

1 КАНАЛ

5.00 «Доброе утро»
9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 1.00, 3.00 Новости
9.15 Контрольная закупка
9.45 «Жить здорово!» 12+
10.55 Модный приговор
12.20 «Сегодня вечером» 16+
14.25, 15.15 «Время покажет» 16+
16.00, 3.05 «Мужское / Женское» 16+
17.00, 2.05 «Наедине со всеми» 16+
18.45 «Давай поженимся!» 16+
19.50 «Пусть говорят» 16+
21.00 «Время»
21.30 Т/с «СОБЛАЗН» 16+
23.30 «Вечерний Ургант» 16+
0.00 «Познер» 16+
1.15 «Городские пижоны» «Измена» 16+
4.00 «В наше время» 12+

РОССИЯ 1

5.00 Утро России
9.00 «Пропавшая субмарина. Трагедия К-129» 12+
9.55 «О самом главном»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести
11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Местное время
11.55 Т/с «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 12+
12.55 «Особый случай» 12+
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Т/с «СЕРДЦЕ ЗВЕЗДЫ» 12+
16.00 Т/с «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 12+
17.30 Т/с «ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ» 12+
18.30 «Прямой эфир» 12+
20.50 Спокойной ночи, малыши!
21.00 Т/с «КРАСИВАЯ ЖИЗНЬ» 12+
23.50 «Дежурный по стране» Михаил Жванецкий
0.50 Т/с «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» 16+
3.50 Комната смеха

ЧТВ

6.07-6.10, 6.35-6.41 Вести-Чăваш ен
7.07-7.10, 7.35-7.41 Утро Чувашии
8.07-8.10, 8.35-8.41 Утро Чувашии
11.35-11.55 Вести-Чăваш ен
14.30-14.50 Вести-Чувашия
17.10-17.30 Вести-Чăваш ен
19.35-20.00 Вести-Чувашия

Россия К

7.00 «Евроньюс»
10.00, 15.00, 19.00, 23.50 Новости культуры
10.15, 1.40 «Наблюдатель»
11.15 Т/с «РАССЛЕДОВАНИЯ КОМИССАРА МЕГРЭ». «МЕГРЭ И ЕГО МЕРТВЕЦ»
12.05 «Линия жизни»
12.55, 18.40, 2.40 «Мировые сокровища культуры»
13.10 Х/ф «СОЛДАТЫ»
15.10 Д/ф «Теория относительности счастья. По Андрею Будкеру»
15.50 Х/ф «ПОЛТОРЫ КОМНАТЫ, ИЛИ СЕНТИМЕНТАЛЬНОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ НА РОДИНУ»
17.55 Международному конкурсу юных музыкантов «Щелкунчик» - 15! Играют лауреаты. Даниил Трифонов на Фестивале в Вербье
19.15 Главная роль
19.30 «Сати. Нескучная классика...»
20.10 «Правила жизни»
20.40 «Спокойной ночи, малыши!»
20.50 «Эрмитаж - 250»
21.20 «Тем временем»
22.05, 0.10 Д/ф «Королева Версаля»
0.45 Звезды XXI века. Екатерина Щербаченко и Василий Ладюк

НТВ

6.00 «НТВ утром»
8.30 «Прокурорская проверка» 16+
9.40, 10.25 Т/с «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 16+
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня
12.00 Суд присяжных 16+
13.30 «Суд присяжных. Окончательный вердикт» 16+
14.35 Обзор. Чрезвычайное происшествие
15.20, 16.30 Т/с «ЛЕСНИК» 16+
18.00 «Говорим и показываем» 16+
20.00 Х/ф «КОДЕКС ЧЕСТИ» 16+
23.00 «Анатомия дня»
23.55 Т/с «КОВБОИ» 16+
1.45 «ДНК» 16+
2.40 Х/ф «ДЕЛО ТЕМНОЕ» 16+
3.30 Т/с «ГОНЧИЕ» 16+
5.05 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

6.00 «Настроение»
8.20 Х/ф «МАТРОС С «КОМЕТЫ» 12+
10.05 Д/ф «Николай Рыбников. Зима на Заречной улице» 12+
10.55 «Доктор И...» 16+
11.30, 14.30, 17.30, 22.00 События
11.55 «Постскриптум» 16+
12.50 «В центре событий» 16+
13.55 Линия защиты 16+
14.50, 19.30 Город новостей
15.10 Городское собрание 12+
16.00, 17.50 Х/ф «ЧИСТО АНГЛИЙСКОЕ УБИЙСТВО» 12+
18.20 «Право голоса» 16+
19.45 Т/с «ДЕПАРТАМЕНТ» 16+
21.45 Петровка, 38 16+
22.30 «Человек цвета хаки» 16+
23.05 Без обмана. «Море специй» 16+
0.00 События. 25-й час
0.30 «Футбольный центр»
1.00 «Мозговой штурм. Что такое феромоны?» 12+
1.25 Петровка, 38
1.45 Х/ф «ИСКУПЛЕНИЕ» 16+
3.45 «Москва слезам не верит» 12+
4.05 Х/ф «ПСИХОПАТКА» 16+

РЕН

5.00 «Территория заблуждений» 16+
6.00, 18.00 «Верное средство» 16+
7.00, 12.00, 19.00 «Информационная программа 112» 16+
7.30, 13.00 Званый ужин 16+
8.30, 12.30, 19.30, 23.00 «24» 16+
9.00 «Военная тайна» 16+
11.00 «Эликсир молодости» 16+
14.00 «Засуди меня» 16+
15.00 «Семейные драмы» 16+
16.00, 17.00 Не ври мне! 16+
20.00, 0.00 Т/с «МУШКЕТЕРЫ» 16+
22.10 «На 10 лет моложе» 16+
23.30 «Смотреть всем!» 16+
2.10 Х/ф «КОСТРОМА» 16+
4.00 «СЛЕДАКИ» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00 «Нам не жить друг без друга А.Пороховщиков /12+/
07.00, 17.00 М/ф «Каникулы Болека и Лелека» /6+/
07.30, 17.30 Т/с «Чужие тайны» /16+/
08.30 «Спросите доктора» /12+/
09.30 Х/ф «Жизнь с отцом» /12+/
11.30 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
12.30 «Час суда» /16+/
13.30 М/с «Золушка» /12+/
14.00 «Вратарь без маски. В.Третьяк» /12+/
15.00 Т/с «Тяжелый песок» /16+/
16.00 Д/ф «Люди РФ» /12+/
16.30 Д/ф «Наша марка» /12+/
18.30, 21.00 «Республика хыпарсен кăларăмĕ
18.45 «Ылтăн çӳпçерен» /6+/
19.00 «Пехил» /12+/
19.30, 21.30 «Республика»
19.45, 21.45 «По существу» /12+/
20.00 «Дерево дружбы» /12+/
20.30 «Знак качества Чувашии» /12+/
20.45 «Акилбупсер» /6+/
22.00 Х/ф «Будь здоров, дорогой!» /12+/
00.00 Т/с «Совершенное сердце» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

06.30-07.00 Сирĕн сад-пахча (12+) 7.10-8.00 Янра, юрă!. (12+) 8.10-8.30, 11.10-11.30, 15.10-15.30, 16.10-16.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 19.10-19.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 23.10-23.30 Юрă вăчăри. (12+) 8.30-9.00 Тема дня (12+), 15.30-16.00 Çĕр Сум. (12+) 9.10-10.00 Не формат. (12+) 10.10-10.30, 22.10-22.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 10.30-11.00 Чĕрĕлĕх çути. (12+) 11.30-12.00 Ялтан яла. (12+) 12.10-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.10-15.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 15.30-16.00 Пултарулăх çулĕпе (12+) 16.30-17.00 Социальный вопрос. (12+) 17.30-18.00 Тăван ăс-хакăл . (12+) 18.30-19.00 Тема дня. (12+) 19.30-20.00 Тĕплĕ калаçу. (12+) 20.30-21.00 Уйăхпи юмахĕсем. (6+) 21.30-22.00 Çемье ăшши. (12+) 22.10-23.00 Янра юрă! (хит-парад). (12+) 23.30-24.00 Присягая Родине. (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10
Тунтикун, ытларикун, юнкун, кĕçнерникун, эрнекун
6.00, 7.00, 12.00, 13.00, 15.00, 18.00, 20.00, 22.00 — Хыпарсем. (12+)
8.00, 9.00, 11.00, 14.00, 16.00, 17.00, 19.00, 21.00, 23.00 — Новости. (12)

Чăваш радиовĕ

6.10 Анонс передач
6.15 События
6.27 Салтак пăтти
6.40 Столичный курьер
6.54 Юрă çаврăмĕ
6.58-7.00 Погода
* * *
7.10 Жемчужина Поволжья
7.33 Паянхи кун
7.37 Çула тухсан
7.51 Мы - вместе
7.58-8.00 Погода
* * *
12.10-13.00 День за днем. Радиожурнал
* * *
18.10 Çĕнĕ хыпарсем
18.24 Театр у мкрофона
18.49-19.00 Вести-Чувашия

2 ытларикун

1 КАНАЛ

5.00 «Доброе утро»
9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 0.10, 3.00 Новости
9.15, 4.10 Контрольная закупка
9.45 «Жить здорово!» 12+
10.55 Модный приговор
12.15, 21.35 Т/с «СОБЛАЗН» 16+
14.25, 15.15 «Время покажет» 16+
16.00, 3.15 «Мужское / Женское» 16+
17.00, 2.15, 3.05 «Наедине со всеми» 16+
18.45 «Давай поженимся!» 16+
19.50 «Пусть говорят» 16+
21.00 «Время»
23.35 «Вечерний Ургант» 16+
0.25 «Структура момента» 16+
1.25 «Городские пижоны» «Измена» 16+

РОССИЯ 1

5.00 Утро России
9.00 «Когда наступит голод» 12+
9.55 «О самом главном»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести
11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Местное время
11.55 Т/с «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 12+
12.55 «Особый случай» 12+
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Т/с «СЕРДЦЕ ЗВЕЗДЫ» 12+
16.00 Т/с «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 12+
17.30 Т/с «ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ» 12+
18.30 «Прямой эфир» 12+
20.50 Спокойной ночи, малыши!
21.00 Т/с «КРАСИВАЯ ЖИЗНЬ» 12+
23.50 «Мертвые души. Дело Холостякова» 12+
0.50 Т/с «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» 16+
3.55 Комната смеха

ЧТВ

6.07-6.10, 6.35-6.41 Вести-Чăваш ен
7.07-7.10, 7.35-7.41 Утро Чувашии
8.07-8.10, 8.35-8.41 Утро Чувашии
9.00 Утренний гость /на чувашском языке/
9.35 СПИД-не случайность. Видеофильм
9.45-9.55 Сто вопросов о столице. Актуальное интервью
11.35-11.55 Вести-Чăваш ен
14.30-14.50 Вести-Чувашия
17.10-17.30 Вести-Чăваш ен
19.35-20.00 Вести-Чувашия

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00, 15.00, 19.00, 23.00 Новости культуры
10.15, 1.55 «Наблюдатель»
11.15 Т/с «РАССЛЕДОВАНИЯ КОМИССАРА МЕГРЭ». «МЕГРЭ И ЕГО МЕРТВЕЦ»
12.05 Д/ф «Древо жизни»
12.15 «Правила жизни»
12.40 Д/ф «Хранители Мелихова»
13.10 Х/ф «ДОРОГА К ЗВЕЗДАМ»
14.20 Д/ф «Гений русского модерна. Федор Шехтель»
15.10 Academia
15.55 Д/с «Аксаковы. Семейные хроники». «Преданья старины глубокой»
16.35 «Сати. Нескучная классика...»
17.15 «Острова»
17.55 Звезды XXI века. Екатерина Щербаченко и Василий Ладюк
18.50 Д/ф «Аркадские пастухи» Никола Пуссена»
19.15 Главная роль
19.30 Торжественное открытие XV Международного телевизионного конкурса юных музыкантов «Щелкунчик»
21.05 «Эрмитаж - 250»
21.35 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени»
22.15 «Игра в бисер»
23.20 «Глаза в глаза»
23.50 Х/ф «ПОКА ФРОНТ В ОБОРОНЕ»
1.15 Алексей Рыбников. Концерт для альта и виолончели с оркестром

НТВ

6.00 «НТВ утром»
8.30 «Прокурорская проверка» 16+
9.40, 10.25 Т/с «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 16+
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня
12.00 Суд присяжных 16+
13.30 «Суд присяжных. Окончательный вердикт» 16+
14.35 Обзор. Чрезвычайное происшествие
15.20, 16.30 Т/с «ЛЕСНИК» 16+
18.00 «Говорим и показываем» 16+
20.00 Х/ф «КОДЕКС ЧЕСТИ» 16+
23.00 «Анатомия дня»
23.55 Т/с «КОВБОИ» 16+
1.45 Главная дорога 16+
2.15 Х/ф «ДЕЛО ТЕМНОЕ» 16+
3.10 Дикий мир0+
3.35 Т/с «ГОНЧИЕ» 16+
5.10 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

6.00 «Настроение»
8.15 Х/ф «ИСПЫТАТЕЛЬНЫЙ СРОК»
10.05 Д/ф «Семен Морозов. Судьба, с которой я не боролся» 12+
10.55 «Доктор И...» 16+
11.30, 14.30, 17.30, 22.00 События
11.50 Х/ф «ТОЛЬКО НЕ ОТПУСКАЙ МЕНЯ» 16+
13.40 «Простые сложности» 12+
14.10 «Наша Москва» 12+
14.50, 19.30 Город новостей
15.15 Без обмана. «Море специй» 16+
16.00, 17.50 Х/ф «ЧИСТО АНГЛИЙСКОЕ УБИЙСТВО» 12+
18.20 «Право голоса» 16+
19.45 Т/с «ДЕПАРТАМЕНТ» 16+
21.45, 1.00 Петровка, 38 16+
22.30 «Осторожно, мошенники!» 16+
23.05 «Удар властью. Юлия Тимошенко» 16+
0.00 События. 25-й час
0.30 «СтихиЯ» 12+
1.15 Х/ф «ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ» 16+
2.50 Х/ф «МАТРОС С «КОМЕТЫ» 12+
4.25 Д/ф «Николай Рыбников. Зима на Заречной улице» 12+
5.05 Д/с «Гиганты из глубин» 12+

РЕН

5.00, 4.00 «СЛЕДАКИ» 16+
6.00, 18.00 «Верное средство» 16+
7.00, 12.00, 19.00 «Информационная программа 112» 16+
7.30, 13.00 Званый ужин 16+
8.30, 12.30, 19.30, 23.00 «24» 16+
9.00 «Военная тайна» 16+
11.00 «Мужские истины»: «Уберите эту кикимору» 16+
14.00 «Засуди меня» 16+
15.00 «Семейные драмы» 16+
16.00, 17.00 Не ври мне! 16+
20.00, 0.00 Т/с «МУШКЕТЕРЫ» 16+
22.10 «На 10 лет моложе» 16+
23.30 «Смотреть всем!» 16+
2.10 Х/ф «ШИЗА» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00, 18.30, 21.00 «Республика» хыпарсен кăларăмĕ
06.15 «Ылтăн çӳпçерен» /6+/
06.30, 19.30, 21.30 «Республика»
06.45 «По существу» /12+/
07.00, 17.00 М/ф «Каникулы Болека и Лелека» /6+/
07.30, 17.30 Т/с «Чужие тайны» /16+/
08.30 «Дело вкуса» /12+/
09.30 Х/ф «Будь здоров, дорогой!» /12+/
11.30 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
12.30 Д/ф «Час суда» /16+/
13.30 М/с «Золушка» /12+/
14.00 Д/ф «Люди РФ /12+/
14.30 Д/ф «Наша марка» /12+/
15.00 Т/с «Тяжелый песок» /16+/
16.00 Д/ф «Утомленные славой» /12+/
18.45, 21.15 «Тĕплĕ калаçу» /12+/
19.00 «Çĕр тивлечĕ» /12+/
20.00 «Комфортный город» /12+/
20.30 «Бумеранг» /12+/
22.00 Х/ф «Маленький магазинчик ужасов» /12+/
00.00 Т/с «Совершенное сердце» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кăмăл. (12+) 6.30-7.00, 21.30-22.00 Республика сасси. (12+) 8.10-8.30, 9.10-9.30, 10.10-10.30, 16.10-16.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юрă вăчăри. (12+) 8.30-9.00, 19.10-19.30 Тема дня. (12+) 9.30-10.00 Тĕплĕ калаçу. (12+) 10.30-11.00 Социальный вопрос. (12+) 11.10-11.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 11.30-12.00, 22.30-23.00 Çемье ăшши. (12+) 12.05-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.10-15.00 Янра юрă! (хит-парад). (12+) 15.30-16.00 Ачалăх урхамахĕ. (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.30-18.00 Çĕр сум. (12+) 18.30-19.00 Тăван ăс-хакăл. (12+) 19.30-20.00 На Олимпе. (12+) 20.30-21.00 Уйăхпи юмахĕсем. (6+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

6.10 Вести-Чувашия
6.24 Анонс передач
6.26 Кăмăлтан. Ирхи концерт
6.40 Столичный курьер
6.54 Юрă саламĕ
6.58-7.00 Погода
* * *
7.10 Вести-Чувашия
7.23 Паянхи кун
7.27 Будьте здоровы
7.37 Тӳсĕм
7.47 Олимпийские горизонты
7.55-8.00 Юрă çаврăмĕ
* * *
12.10-13.00 День за днем. Радиожурнал
* * *
18.10 Çĕнĕ хыпарсем
18.24 Остров молодых
18.39 Каçхи юмах
18.49-19.00 Вести-Чувашия

3 юнкун

1 КАНАЛ

5.00 «Доброе утро»
9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 0.10, 3.00 Новости
9.15, 4.10 Контрольная закупка
9.45 «Жить здорово!» 12+
10.55 Модный приговор
12.15, 21.35 Т/с «СОБЛАЗН» 16+
14.25, 15.15 «Время покажет» 16+
16.00, 3.15 «Мужское / Женское» 16+
17.00, 2.15, 3.05 «Наедине со всеми» 16+
18.45 «Давай поженимся!» 16+
19.50 «Пусть говорят» 16+
21.00 «Время»
23.35 «Вечерний Ургант» 16+
0.25 «Политика» 16+
1.25 «Городские пижоны» «Измена» 16+

РОССИЯ 1

5.00 Утро России
9.00 «Шифры нашего тела. Кожа» 12+
9.55 «О самом главном»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести
11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Местное время
11.55 Т/с «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 12+
12.55 «Особый случай» 12+
14.50, 4.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Т/с «СЕРДЦЕ ЗВЕЗДЫ» 12+
16.00 Т/с «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 12+
17.30 Т/с «ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ» 12+
18.30 «Прямой эфир» 12+
20.50 Спокойной ночи, малыши!
21.00 Т/с «КРАСИВАЯ ЖИЗНЬ» 12+
23.50 «Управление климатом. Оружие будущего» 12+
0.50 Т/с «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» 16+
3.40 Комната смеха

ЧТВ

6.07-6.10, 6.35-6.41 Вести-Чăваш ен
7.07-7.10, 7.35-7.41 Утро Чувашии
8.07-8.10, 8.35-8.41 Утро Чувашии
11.35-11.55 Вести-Чăваш ен
14.30-14.50 Вести-Чувашия
17.10-17.30 Вести-Чăваш ен
19.35-20.00 Вести-Чувашия

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00, 15.00, 19.00, 23.00 Новости культуры
10.15, 1.55 «Наблюдатель»
11.15 Т/с «РАССЛЕДОВАНИЯ КОМИССАРА МЕГРЭ». «МЕГРЭ В ОТПУСКЕ»
12.00 Д/ф «Магия стекла»
12.15, 20.10 «Правила жизни»
12.40 «Красуйся, град Петров!» Зодчий Юрий Фельтен
13.10 Х/ф «ПОКА ФРОНТ В ОБОРОНЕ»
14.40, 21.20 «Мировые сокровища культуры»
15.10 Academia
15.55 Д/с «Аксаковы. Семейные хроники». «Двадцатый век»
16.35 Искусственный отбор
17.15 «Больше, чем любовь»
17.55 Звезды XXI века. Дмитрий Хворостовский и Марчелло Джордани в Государственном Кремлевском дворце
19.15 Главная роль
19.30 «Абсолютный слух»
20.40 «Спокойной ночи, малыши!»
20.50 «Эрмитаж - 250»
21.35 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени»
22.20 Власть факта. «Право на лень»
23.20 «Глаза в глаза»
23.50 Х/ф «РАДИ НЕСКОЛЬКИХ СТРОЧЕК»
1.05 Звезды XXI века. Екатерина Мечетина и Александр Гиндин

НТВ

6.00 «НТВ утром»
8.30 «Прокурорская проверка» 16+
9.40, 10.25 Т/с «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 16+
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня
12.00 Суд присяжных 16+
13.30 «Суд присяжных. Окончательный вердикт» 16+
14.35 Обзор. Чрезвычайное происшествие
15.20, 16.30 Т/с «ЛЕСНИК» 16+
18.00 «Говорим и показываем» 16+
20.00 Х/ф «КОДЕКС ЧЕСТИ» 16+
23.00 «Анатомия дня»
23.55 Т/с «КОВБОИ» 16+
1.45 Квартирный вопрос 0+
2.50 Х/ф «ДЕЛО ТЕМНОЕ» 16+
3.35 Т/с «ГОНЧИЕ» 16+
5.10 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

6.00 «Настроение»
8.15 Х/ф «ДЕТИ ДОН-КИХОТА»
9.40 Д/ф «Нина Дорошина. Пожертвовать любовью» 12+
10.35 «Белая трость» Концерт-акция 6+
11.30, 14.30, 17.30, 22.00 События
11.50 Х/ф «ТОЛЬКО НЕ ОТПУСКАЙ МЕНЯ» 16+
13.35 «Простые сложности» 12+
14.05 «Москва слезам не верит» 12+
14.50, 19.30 Город новостей
15.15 «Удар властью. Юлия Тимошенко» 16+
16.00, 17.50 Х/ф «ЧИСТО АНГЛИЙСКОЕ УБИЙСТВО» 12+
18.20 «Право голоса» 16+
19.45 Т/с «ДЕПАРТАМЕНТ» 16+
21.45, 1.05 Петровка, 38 16+
22.30 Линия защиты 16+
23.05 «Хроники московского быта. Диагноз для вождя» 12+
0.00 События. 25-й час
0.25 «Русский вопрос» 12+
1.20 Х/ф «ПРИШЕЛЬЦЫ: КОРИДОРЫ ВРЕМЕНИ»
3.15 Д/ф «Бен Ладен. Убить невидимку» 12+
4.40 «Осторожно, мошенники!» 16+
5.05 Д/с «Гиганты из глубин» 12+

РЕН

5.00, 4.00 «СЛЕДАКИ» 16+
6.00, 18.00 «Верное средство» 16+
7.00, 12.00, 19.00 «Информационная программа 112» 16+
7.30, 13.00 Званый ужин 16+
8.30, 12.30, 19.30, 23.00 «24» 16+
9.00 «Территория заблуждений» 16+
11.00 «Мужские истины»: «Все бабы дуры» 16+
14.00 «Засуди меня» 16+
15.00 «Семейные драмы» 16+
16.00, 17.00 Не ври мне! 16+
20.00, 0.00 Т/с «МУШКЕТЕРЫ» 16+
22.10 «На 10 лет моложе» 16+
23.30 «Смотреть всем!» 16+
2.10 Х/ф «ВРЕМЯ ПЕЧАЛИ ЕЩЕ НЕ ПРИШЛО» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00, 18.30, 21.00 «Республика» хыпарсен кăларăмĕ
06.15 "Тĕплĕ калаçу" /12+/
06.30, 19.30, 21.30 "Республика"
07.00, 17.00 М/ф «Каникулы Болека и Лелека» /6+/
07.30, 17.30 Т/с «Чужие тайны» /16+/
08.30 Х/ф «Маленький магазинчик ужасов» /12+/
11.30 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
12.30 Д/ф «Час суда» /16+/
13.30 М/с «Золушка» /12+/
14.00 Д/ф «Утомленные славой» /12+/
15.00 Т/с «Тяжелый песок» /16+/
16.00 Д/ф «Тайны древних цивилизаций» /12+/
18.45 «Патшалăх канашĕ» /12+/
19.45, 21.45 «По существу» /12+/
20.00 «Правительственная связь» /12+/
20.30 "Спорт для всех" /12+/
22.00 Х/ф «Последняя сказка Риты» /16+/
00.00 Т/с «Совершенное сердце» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кăмăл. (12+) 6.30-7.00, 21.30-22.00 Республика сасси. (12+) 8.10-8.30, 10.10-10.30, 11.10-11.30, 14.10-14.30, 15.10-15.30, 16.10-16.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 21.10-21.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юрă вăчăри. (12+) (12+) 9.10-10.00 Женская среда. (12+) 10.30-11.00 Тăван ăс-хакăл. (12+) 11.30-12.00 Çĕр сум. (12+) 12.05-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.30-15.00 Грани качества. (12+) 15.30-16.00 Ачалăх урхамахĕ. (6+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.10-18.00 Пĕччен мар. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.10-19.30 Тема дня. (12+) 19.30-20.00 Тĕплĕ калаçу. (12+) 20.30-21.00 Уйăхпи юмахĕсем. (6+) 22.30-23.00 Чĕрере çуралнă сăвăсем (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

6.10 Вести-Чувашия
6.24 Анонс передач
6.26 Журналистсем ентешсем
6.34 Имею право
6.40 Столичный курьер
6.54 Юрă çаврăмĕ
6.58-7.00 Погода
* * *
7.10 Вести-Чувашия
7.23 Паянхи кун
7.26 Диалоги о школе
7.37 Права потребителя
7.43-8.00 Ирхи концерт
* * *
12.10-13.00 День за днем. Радиожурнал
х х х
18.10 Çĕнĕ хыпарсем
18.24 Юрă çаврăмĕ
18.29 Будни ЖКХ
18.39 Каçхи юмах
18.49 -19.00 Вести-Чувашия

4 кĕçнерникун

1 КАНАЛ

5.00 «Доброе утро»
9.00, 15.00, 18.00, 0.10, 3.00 Новости
9.15 Контрольная закупка
9.45 «Жить здорово!» 12+
10.55 Модный приговор
12.00 Ежегодное послание Президента РФ В.В. Путина Федеральному Собранию По окончании - Новости
13.25, 15.15 «Время покажет» 16+
16.00, 3.05 «Мужское / Женское» 16+
17.00 «Наедине со всеми» 16+
18.45 «Давай поженимся!» 16+
19.50 «Пусть говорят» 16+
21.00 «Время»
21.35 Т/с «СОБЛАЗН» 16+
23.35 «Вечерний Ургант» 16+
0.25 На ночь глядя 16+
1.20 «Городские пижоны» «Измена» 16+
4.00 «В наше время» 12+

РОССИЯ 1

5.00 Утро России
9.00 «Шум земли»
9.55 «О самом главном»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести
11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Местное время
12.00 Ежегодное послание Президента РФ В.В. Путина Федеральному Собранию
13.10 «Особый случай» 12+
14.50, 4.45 Вести. Дежурная часть
15.00 Т/с «СЕРДЦЕ ЗВЕЗДЫ» 12+
16.00 Т/с «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 12+
17.30 Т/с «ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ» 12+
18.30 «Прямой эфир» 12+
20.50 Спокойной ночи, малыши!
21.00 Т/с «КРАСИВАЯ ЖИЗНЬ» 12+
22.50 «Вечер с Владимиром Соловьевым» 12+
0.30 «Эрмитаж. Сокровища нации»
1.40 Т/с «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» 16+
3.30 Комната смеха

ЧТВ

6.07-6.10, 6.35-6.41 Вести-Чăваш ен
7.07-7.10, 7.35-7.41 Утро Чувашии
8.07-8.10, 8.35-8.41 Утро Чувашии
9.00 Сельская жизнь /на чувашском языке/
9.15-9.55 Театру сатиры и юмора – 25 лет
11.35-11.55 Вести-Чăваш ен
14.30-14.50 Вести-Чувашия
17.10-17.30 Вести-Чăваш ен
19.35-20.00 Вести-Чувашия

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00, 15.00, 19.00, 23.00 Новости культуры
10.15, 1.55 «Наблюдатель»
11.15 Т/с «РАССЛЕДОВАНИЯ КОМИССАРА МЕГРЭ». «МЕГРЭ В ОТПУСКЕ»
12.00 Д/ф «Палех»
12.15 Д/ф «Введение во храм»
12.40 «Россия, любовь моя!»
13.10 Х/ф «РАДИ НЕСКОЛЬКИХ СТРОЧЕК»
14.30 «Столица кукольной империи»
15.10 Academia
15.55 Д/с «Аксаковы. Семейные хроники». «Новые времена»
16.35 Билет в Большой
17.15 Д/ф «...Жизнь была и сладкой и соленой»
17.55 Звезды XXI века. Екатерина Мечетина и Александр Гиндин
18.45, 21.15, 1.40 «Мировые сокровища культуры»
19.15 Главная роль
19.30 Черные дыры. Белые пятна
20.10 «Правила жизни»
20.40 «Спокойной ночи, малыши!»
20.50 «Эрмитаж - 250»
21.30 Д/ф «Сладкий яд театра»
22.10 «Культурная революция»
23.20 «Глаза в глаза»
23.50 Х/ф «ВОСХОЖДЕНИЕ»

НТВ

6.00 «НТВ утром»
8.30 «Прокурорская проверка» 16+
9.40, 10.25 Т/с «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 16+
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня
12.00 Суд присяжных 16+
13.30 «Суд присяжных. Окончательный вердикт» 16+
14.35 Обзор. Чрезвычайное происшествие
15.20, 16.30 Т/с «ЛЕСНИК» 16+
18.00 «Говорим и показываем» 16+
20.00 Х/ф «КОДЕКС ЧЕСТИ» 16+
23.00 «Анатомия дня»
23.55 Т/с «КОВБОИ» 16+
1.45 «Дачный ответ» 0+
2.50 Дикий мир 0+
3.35 Т/с «ПЕТЛЯ» 16+
5.10 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

6.00 «Настроение»
8.10 «Великие праздники. Введение во храм Пресвятой Богородицы» 6+
8.35 Х/ф «СХВАТКА В ПУРГЕ» 12+
10.10 Д/ф «Равняется одному Гафту» 12+
10.55 «Доктор И...» 16+
11.30, 14.30, 17.30, 22.00 События
11.50 Х/ф «ЭФФЕКТ ДОМИНО» 16+
13.30 «Простые сложности» 12+
14.00 «Интердевочка» 16+
14.50, 19.30 Город новостей
15.15 «Хроники московского быта. Диагноз для вождя» 12+
16.00, 17.50 Х/ф «ЧИСТО АНГЛИЙСКОЕ УБИЙСТВО» 12+
18.20 «Право голоса» 16+
19.45 Т/с «ДЕПАРТАМЕНТ» 16+
21.45, 0.30 Петровка, 38 16+
22.30 «Истории спасения» 16+
23.05 Д/ф «Родственные узы. От любви до ненависти» 12+
0.00 События. 25-й час
0.45 Х/ф «БАРХАТНЫЕ РУЧКИ» 12+
2.30 Х/ф «ДЕТИ ДОН-КИХОТА»
3.45 Д/ф «Ролан Быков. Вот такой я человек!» 12+
4.40 Наши любимые животные
5.05 Д/с «Гиганты из глубин» 12+

РЕН

5.00, 4.30 «СЛЕДАКИ» 16+
6.00, 18.00 «Верное средство» 16+
7.00, 12.00, 19.00 «Информационная программа 112» 16+
7.30, 13.00 Званый ужин 16+
8.30, 12.30, 19.30, 23.00 «24» 16+
9.00 Д/ф «Следы богов» 16+
10.00 Д/ф «Оружие богов» 16+
11.00 Д/ф «Наследники богов» 16+
14.00 «Засуди меня» 16+
15.00 «Семейные драмы» 16+
16.00, 17.00 Не ври мне! 16+
20.00, 0.00 Т/с «МУШКЕТЕРЫ» 16+
22.10 «На 10 лет моложе» 16+
23.30 «Смотреть всем!» 16+
2.10 «Чистая работа» 12+
3.00 Х/ф «ЕХАЛИ ДВА ШОФЕРА» 12+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00, 18.30, 21.00 «Республика» хыпарсен кăларăмĕ
06.15 «Ялан янра, чăваш сăмахĕ» /0+/
06.30, 19.30, 21.30 «Республика»
06.45 «По существу» /12+/
07.00, 17.00 М/ф «Великолепный Гоша» /6+/
07.30, 17.30 Т/с «Чужие тайны» /16+/
08.30 «Вечный зов Ады Роговцевой» /12+/
09.30 Х/ф «Не упускай из виду» /12+/
1130 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
12.30 «Час суда» /16+/
13.30 М/с «Золушка» /12+/
14.00 Д/ф «Тайны древних цивилизаций» /12+/
15.00 Т/с «Тяжелый песок» /16+/
16.00 Д/ф «Тектоническая сага» /12+/
18.45, 21.15 «Тĕплĕ калаçу» /12+/
19.00 «Аван-и» /12+/
20.00 «Законодатели» /12+/
20.30 "Местное самоуправление" /12+/
22.00 Х/ф «Обратный след» /16+/
00.00 Т/с «Совершенное сердце» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кăмăл. (12+) 6.30-7.00, 8.10-8.30, 9.10-9.30, 14.10-14.30, 17.10-17.30, 18.10-18.30, 20.10-20.30, 22.10-22.30, 23.10-23.30 Юрă вăчăри. (12+) 8.30-9.00, 22.30-23.00 Республика сасси. (12+) 10.10-11.00 Пĕччен мар (12+), 11.10-12.00 Чĕнтĕрлĕ чаршав. (12+) 12.05-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 15.10-16.00 Путешествие в историю чуваш. (12+) 16.10-16.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 16.30-17.00, 23.30-24.00 Экстренный час. (16+) 17.30-18.00 Ачалăх урхамахĕ. (6+) 18.30-19.00 Путь к здоровью. (12+) 19.10-19.30 Тема дня. (12+) 19.30-20.00 Студгородок. (12+) 20.30-22.00 Çичĕ юрă (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

6.10 Вести-Чувашия
6.24 Анонс передач
6.26 Юхма енĕм – Патăрьел
6.31 Спорт площадки
6.40 Столичный курьер
6.54 Юрă çаврăмĕ
6.58-7.00 Погода
* * *
7.10 Вести-Чувашия
7.22 Паянхи кун
7.27 Открытая студия
7.56-8.00 Юрă çаврăмĕ
* * *
12.10-13.00 День за днем. Радиожурнал
* * *
18.10 Çĕнĕ хыпарсем
18.24 Шăнкăрав
18.49-19.00 Вести-Чувашия

5 эрнекун

1 КАНАЛ

5.00 «Доброе утро»
9.00, 12.00, 15.00, 18.00 Новости
9.15 Контрольная закупка
9.45 «Жить здорово!» 12+
10.55 Модный приговор
12.20 Т/с «СОБЛАЗН» 16+
14.25, 15.15 «Время покажет» 16+
16.00 «Мужское / Женское» 16+
17.00 «Жди меня»
18.45 «Человек и закон» 16+
19.50 «Поле чудес» 16+
21.00 «Время»
21.35 «Голос» 12+
23.50 «Вечерний Ургант» 16+
0.45 «Городские пижоны» «История двух воров» 16+
2.10 Х/ф «СЕКРЕТЫ ГОСУДАРСТВА» 16+
4.05 «Наедине со всеми» 16+
5.00 «В наше время» 12+

РОССИЯ 1

5.00 Утро России
8.55 Мусульмане
9.10 «Жить на войне. Фронт и тыл» 12+
10.05 «О самом главном»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести
11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Местное время
11.55 Т/с «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» 12+
12.55 «Особый случай» 12+
14.50 Вести. Дежурная часть
15.00 Т/с «СЕРДЦЕ ЗВЕЗДЫ» 12+
16.00 Т/с «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» 12+
17.30 Т/с «ПО ГОРЯЧИМ СЛЕДАМ» 12+
18.30 «Прямой эфир» 12+
21.00 Х/ф «ДРУГОЙ БЕРЕГ» 12+
23.00 Специальный корреспондент 16+
0.35 Х/ф «ВТОРЖЕНИЕ» 12+
2.40 Горячая десятка 12+
3.45 Комната смеха

ЧТВ

6.07-6.10, 6.35-6.41 Вести-Чăваш ен
7.07-7.10, 7.35-7.41 Утро Чувашии
8.07-8.10, 8.35-8.41 Утро Чувашии
9.10 Россия и Сербия. Дружба, скрепленная веками. Специальный репортаж
9.30-10.05 Телеюрă
11.35-11.55 Вести-ПФО
14.30-14.50 Вести-Чувашия
17.10-17.30 Вести-Чăваш ен
19.35-20.00 Вести-Чувашия

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00, 15.00, 19.00, 23.00 Новости культуры
10.20 Х/ф «СЧАСТЛИВЫЕ КРАСИВЕЕ»
12.10 «Правила жизни»
12.40 «Письма из провинции»
13.05 Х/ф «ВОСХОЖДЕНИЕ»
15.10 Д/ф «За кулисами проекта»
18.10 Главная роль
18.25 Д/ф «Португалия. Замок слез»
19.15 XV Международный телевизионный конкурс юных музыкантов «Щелкунчик» II тур. Духовые и ударные инструменты
20.50 Х/ф «БЕЗУМНЫЙ ДЕНЬ ИНЖЕНЕРА БАРКАСОВА»
23.20 «Глаза в глаза»
23.50 Х/ф «БЕТИ И АМАР»
1.35 М/ф «Фильм, фильм, фильм»
1.55 «Искатели» «Тайны Лефортовского дворца»
2.40 «Мировые сокровища культуры»

НТВ

6.00 «НТВ утром»
8.30 «Прокурорская проверка» 16+
9.40, 10.25 Т/с «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» 16+
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня
12.00 Суд присяжных 16+
13.30 «Суд присяжных. Окончательный вердикт» 16+
14.35 Обзор. Чрезвычайное происшествие
15.20, 16.30 Т/с «ЛЕСНИК» 16+
18.00 «Говорим и показываем» 16+
19.45 Х/ф «КОДЕКС ЧЕСТИ» 16+
23.40 «Список Норкина» 16+
0.40 Х/ф «ЧЕРНЫЙ ГОРОД» 16+
2.30 Х/ф «ДЕЛО ТЕМНОЕ» 16+
3.20 Дикий мир 0+
3.30 Т/с «ПЕТЛЯ» 16+
5.05 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

6.00 «Настроение»
8.20 Х/ф «ДОБРОВОЛЬЦЫ»
10.05 Д/ф «Элина Быстрицкая. Железная леди» 12+
10.55 «Доктор И...» 16+
11.30, 14.30, 17.30, 22.00 События
11.50 Х/ф «ПЯТЬ МИНУТ СТРАХА»
13.25 «Простые сложности» 12+
14.00 «Джентльмены удачи» 12+
14.50, 19.30 Город новостей
15.15 Д/ф «Родственные узы. От любви до ненависти» 12+
16.00, 17.50 Х/ф «ЧИСТО АНГЛИЙСКОЕ УБИЙСТВО» 12+
18.20 «Право голоса» 16+
19.50 Х/ф «ЖЕНСКАЯ ЛОГИКА-3» 12+
22.30 «Временно доступен» Станислав Говорухин 12+
23.40 Х/ф «ПЯТЬ НЕВЕСТ» 16+
2.55, 5.05 Петровка, 38 16+
3.10 «Истории спасения» 16+
3.40 Х/ф «ЭФФЕКТ ДОМИНО» 16+

РЕН

5.00 «СЛЕДАКИ» 16+
6.00, 18.00 «Верное средство» 16+
7.00, 12.00, 19.00 «Информационная программа 112» 16+
7.30, 13.00 Званый ужин 16+
8.30, 12.30, 19.30 «24» 16+
9.00 Д/ф «Проклятье Монтесумы» 16+
10.00 Д/ф «Планета хочет любить» 16+
11.00 Д/ф «Секретный план богов» 16+
14.00 «Засуди меня» 16+
15.00 «Семейные драмы» 16+
16.00, 17.00 Не ври мне! 16+
20.00, 0.10 Т/с «МУШКЕТЕРЫ» 16+
22.10 «Смотреть всем!» 16+
2.15 Х/ф «НЕВЕСТА ЛЮБОЙ ЦЕНОЙ» 16+
4.15 Х/ф «НОЧНОЙ ПРОДАВЕЦ» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00, 18.30, 21.00 «Республика» хыпарсен кăларăмĕ
06.15 «Тĕплĕ калаçу» /12+/
06.30, 19.30, 21.30 «Республика»
07.00, 17.00 М/ф «Великолепный Гоша» /6+/
07.30 Т/с «Чужие тайны» /16+/
09.30 Х/ф «Сказка о волшебном бисере» /6+/
12.00 «Спросите доктора» /12+/
12.30 «Час суда» /16+/
13.30 М/с «Золушка» /12+/
14.00 Д/ф «Тектоническая сага» /12+/
15.00 «ОСП Студия» /16+/
16.00 «Скажи, что не так» /16+/
17.30 «Жизнь как кино» /12+/
18.45 "Илемпи урокĕсем" /0+/
19.00 "Эх, юррăм, янăра" /12+/
19.45, 21.45 «По существу» /12+/
20.00 «Бухты барахты» /6+/
20.30 «Наобум» /12+/
20.45 «Пошептушки» /0+/
22.00 Х/ф «Рестлер» /16+/
00.00 Т/с «Совершенное сердце» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.10-6.30, 7.10-8.00 Ирхи кăмăл. (12+) 8.10-8.30, 10.10-10.30, 14.10-14.30, 16.10-16.30,18.10-18.30 Юрă вăчăри. (12+) 8.30-9.00, 19.10-19.30 Тема дня. (12+) 9.10-10.00 Не формат. (12+) 10.30-11.00 Путь к здоровью. (12+) 11.30-12.00 Пултарулăх çулĕпе. (12+) 12.05-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.30-15.00 Çĕр Сум. (12+) 15.10-16.00 Пачăшкă сăмахĕ. (12+) 16.10-16.30,17.10-17.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 16.30-17.00 Социальный вопрос. (12+) 17.30-18.00 Чĕрере çуралнă сăвăсем. (12+). 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Присягая Родине. (12+) 20.10-24.00 Каçхи микс. (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

6.10 Вести-Чувашия
6.24 Анонс передач
6.26 Чăваш тĕнчи
6.35 Юрă çаврăмĕ
6.40 Столичный курьер
6.54 Юрă çаврăмĕ
6.58-7.00 Погода
* * *
7.10 Вести-Чувашия
7.23 Паянхи кун
7.28 Из сводок МВД
7.38 Ĕмĕр сакки сарлака
7.48-8.00 Кăмăлтан. Ирхи концерт
* * *
12.10-13.00 День за днем. Радиожурнал
* * *
18.10 Çĕнĕ хыпарсем
18.25 Ăраскал
18.49-19.00 Вести-Чувашия

6 шăматкун

1 КАНАЛ

6.00, 10.00, 12.00, 15.00, 18.00 Новости
6.10 Х/ф «ЗУБНАЯ ФЕЯ» 12+
8.00 «Играй, гармонь любимая!»
8.45 «Смешарики. Новые приключения»
9.00 Умницы и умники 12+
9.45 «Слово пастыря»
10.15 Смак 12+
10.55 «Вячеслав Невинный. Смех сквозь слезы» 12+
12.15 «Идеальный ремонт»
13.10, 4.10 «В наше время» 12+
14.10, 15.15 «Голос» 12+
16.55 «Кто хочет стать миллионером?»
18.15 «Ледниковый период»
21.00 «Время»
21.30 «Сегодня вечером» 16+
23.10 «Что? Где? Когда?»
0.20 Х/ф «ПРЕВОСХОДСТВО БОРНА» 12+
2.15 Х/ф «ВСЯ ПРАВДА О ЧАРЛИ» 16+
5.10 Контрольная закупка

РОССИЯ 1

5.05 Х/ф «АЛМАЗЫ ДЛЯ МАРИИ»
6.35 «Сельское утро»
7.05 Диалоги о животных
8.00, 11.00, 14.00 Вести
8.10, 11.25, 14.20 Местное время. Вести-Москва
8.20 «Военная программа» Александра Сладкова
8.50 «Планета собак»
9.25 Субботник
10.05 «Моя планета» представляет. «Одна на планете. Китай. На вершине счастья» «Румыния. Земля Дракулы»
11.35 «Честный детектив» 16+
12.05, 14.30 Х/ф «ОТЕЛЬ ДЛЯ ЗОЛУШКИ» 12+
14.55 «Это смешно» 12+
17.40 «В жизни раз бывает 60!» Юбилейный концерт Игоря Крутого
20.00 Вести в субботу
20.45 Х/ф «БРАТСКИЕ УЗЫ» 12+
0.40 Х/ф «СРОЧНО ИЩУ МУЖА» 12+
2.45 Х/ф «ОН, ОНА И Я» 12+
4.40 Комната смеха

ЧТВ

8.10-8.20 Вести-Чăваш ен
10.05-11.00 Для вас, любимые. Концерт по заявкам
14.20-14.30 Вести-Чувашия

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00 Библейский сюжет
10.35 Х/ф «БЕЗУМНЫЙ ДЕНЬ ИНЖЕНЕРА БАРКАСОВА»
12.45 Д/ф «Михаил Кононов»
13.25 Большая семья. Павел Чухрай
14.25 Д/с «Нефронтовые заметки»
14.55 Д/ф «Женщина, которая умеет любить»
15.30 Спектакль «ЗАЯЦ. LOVE STORY»
17.15 «Романтика романса» Песни о любви
18.10 Д/ф «Тайная жизнь хищников»
19.00 XV Международный телевизионный конкурс юных музыкантов «Щелкунчик» II тур. Струнные инструменты
20.30 «Больше, чем любовь»
21.10 Х/ф «ВОЛГА-ВОЛГА»
22.50 «Белая студия» Юрий Соломин
23.30 Х/ф «ВЫКОРМИ ВОРОНА»
1.25 М/ф «Шерлок Холмс и доктор Ватсон» «Подкидыш»
1.55 «Триумф джаза»
2.50 Д/ф «Томас Алва Эдисон»

НТВ

5.55 Т/с «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ» 16+
7.30 Смотр 0+
8.00, 10.00, 13.00, 16.00 Сегодня
8.15 «Золотой ключ» 0+
8.45 «Медицинские тайны» 16+
9.20 «Готовим с Алексеем Зиминым» 0+
10.20 Главная дорога 16+
10.55 Кулинарный поединок 0+
12.00 Квартирный вопрос 0+
13.20 «Поедем, поедим!» 0+
13.55 Х/ф «СТАЛИН С НАМИ» 16+
16.15 «Профессия - репортер» 16+
17.00 «Контрольный звонок» 16+
18.00 Следствие вели...16+
19.00 «Центральное телевидение» с Вадимом Такменевым
20.00 «Новые русские сенсации» 16+
21.00 Ты не поверишь! 16+
22.00 «ГМО. Еда раздора» Научное расследование Сергея Малоземова 12+
23.05 «Тайны любви: Обнаженная душа Багиры» 16+
0.00 «Мужское достоинство» 18+
0.35 Т/с «ДОЗНАВАТЕЛЬ» 16+
2.25 Х/ф «ДЕЛО ТЕМНОЕ» 16+
3.15 Дикий мир 0+
3.55 Т/с «ПЕТЛЯ» 16+
5.30 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

5.20 Марш-бросок 12+
5.50 АБВГДейка
6.15 М/с «Приключения капитана Врунгеля»
7.40 Х/ф «СВЕРСТНИЦЫ» 16+
9.20 Православная энциклопедия 6+
9.50 Х/ф «САДКО»
11.15, 3.40 Петровка, 38 16+
11.30, 14.30, 23.05 События
11.45 Х/ф «ПИРАТЫ XX ВЕКА»
13.25, 14.45 Х/ф «МОЛОДАЯ ЖЕНА» 12+
15.35 Х/ф «УКРОЩЕНИЕ СТРОПТИВЫХ» 16+
17.30 Х/ф «ТЕСТ НА ЛЮБОВЬ»
21.00 «Постскриптум» с Алексеем Пушковым
22.00 «Право знать!» 16+
23.15 «Право голоса» 16+
1.20 «Человек цвета хаки» 16+
1.45 Х/ф «УБИЙСТВО НА 100 МИЛЛИОНОВ» 12+
3.55 Д/ф «Нас голыми ногами не возьмешь» 16+
4.35 Д/ф «Далида. Прощай, любовь, прощай...» 12+

РЕН

5.00 Х/ф «НОЧНОЙ ПРОДАВЕЦ» 16+
6.00 Т/с «ТУРИСТЫ» 16+
9.40 «Чистая работа» 12+
10.30 «Это - мой дом!» 16+
11.00 «Обед по расписанию» 16+
11.30 «Смотреть всем!» 16+
12.30 «24» 16+
13.00 «Военная тайна» 16+
17.00 «Территория заблуждений» 16+
19.00 «Закрыватель Америки» Концерт М. Задорнова 16+
21.00 Х/ф «ЗАПРЕЩЕННАЯ РЕАЛЬНОСТЬ» 16+
23.00, 3.30 Х/ф «КАПКАН ДЛЯ КИЛЛЕРА» 16+
0.40 Х/ф «СЛУШАТЕЛЬ» 16+
2.30 Т/с «ПОСЛЕДНЯЯ МИНУТА» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00 «Республика» хыпарсен кăларăмĕ
06.15 «Чăваш халăх юмахĕсем» /0+/
06.30 «Республика»
06.45 «По существу» /12+/
07.00 М/ф «Бюро находок» /6+/
07.30 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
08.30 «Дело вкуса» /12+/
09.00 «Время вкуса» /12+/
09.45 «Патшалăх канашĕ» /12+/
10.00 «Новгород господин çинчен калани». Чăвашла куçарнă фильм /12+/
12.00 Х/ф «Хорезмийская легенда» /6+/
13.00 «Спросите доктора» /12+/
14.00 «В мире домашних животных» /12+/
14.30 «Две жизни Андрея Кончаловского» /12+/
15.30 Х/ф «Жили три холостяка» /12+/
17.00 «Комфортный город» /12+/
17.30 «Бумеранг» /12+/
18.00 «Актуальное интервью» /12+/
18.30 «Знак качества Чувашии» /12+/
19.00 «Законодатели» /12+/
19.30 «Çапла пултăр!» /12+/
20.30 «Каçхи тĕл пулу» /12+/
21.00 Х/ф «Последняя любовь на земле» /16+/
00.00 Х/ф «Шторм» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.00-7.00 Чĕнтĕрлĕ чаршав. (12+) 7.05-8.00 Женская среда. (12+) 9.05-9.30, 10.05-10.30, 15.05-15.30, 16.05-16.30, 18.10-18.30, 19.05-19.30 Юрă вăчăри. (12+) 8.30-9.00 Тăван ăс-хакăл. (12+) 9.30-10.00 Рабочая смена (12+) 10.30-11.00 Ялтан яла. (12+) 11.05-11.30, 15.05-15.30, 17.05-17.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 11.30-12.00 Ачалăх урхамахĕ (6+) 12.00-12.10, 16.00-16.10 Хыпарсем. (12+) 12.10-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. 1 пайĕ. (12+) 15.30-16.00 Мăшăр çунат (12+) 16.30-17.00 Символ веры (12+) 17.30-18.00 Шурăм пуç. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла. (12+) 19.30-20.00 Уйăхпи юмахĕсем. (6+) 20.05-24.00 Каçхи микс. (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

7.10 Вести-Чувашия
7.23 Анонс передач
7.25 Паянхи кун
7.31 Столичный курьер
7.42 С нами Бог
7.57-8.00 Юрă çаврăмĕ
* * *
12.10 Жемчужина Поволжья
12.33 Килте пĕçерер-ха
12.39-13.00 Эсир юратнă юрă-кĕвĕ
* * *
18.10-19.00 Юрă пултăр парне. Тӳрĕ эфир

7 вырсарникун

1 КАНАЛ

6.00, 10.00, 12.00, 15.00, 18.00 Новости
6.10 Х/ф «ГАРАЖ» 12+
8.05 «Служу Отчизне!»
8.40 «Смешарики. ПИН-код»
8.55 «Здоровье» 16+
10.15 «Непутевые заметки» 12+
10.35 «Пока все дома»
11.25 Фазенда
12.15 «Теория заговора» 16+
13.10 «ДОстояние РЕспублики: Михаил Танич»
15.20 «Черно-белое» 16+
16.25 «Большие гонки» Финал 12+
18.10 Х/ф «У БОГА СВОИ ПЛАНЫ» 16+
20.00 «Толстой. Воскресенье» 16+
21.00 Воскресное «Время»
22.30 Т/ф «НЕРАССКАЗАННАЯ ИСТОРИЯ США» 16+
23.40 «Великое ограбление поезда» 16+
1.25 Х/ф «ОХОТНИКИ ЗА ГОЛОВАМИ» 18+
3.20 «В наше время» 12+
4.30 Контрольная закупка

РОССИЯ 1

5.40 Х/ф «ГДЕ НАХОДИТСЯ НОФЕЛЕТ?»
7.20 Вся Россия
7.30 Сам себе режиссер
8.20 «Смехопанорама» Евгения Петросяна
8.50 Утренняя почта
9.30 «Сто к одному»
10.20 Местное время. Вести-Москва. Неделя в городе
11.00, 14.00 Вести
11.10 «Кулинарная звезда»
12.10 Х/ф «КАРУСЕЛЬ» 12+
14.20 Местное время. Вести-Москва
14.30 «Смеяться разрешается»
16.25 Х/ф «Я БУДУ ЖДАТЬ ТЕБЯ ВСЕГДА» 12+
20.00 Вести недели
22.00 «Воскресный вечер с Владимиром Соловьевым» 12+
23.50 Х/ф «ВАЛЬС-БОСТОН» 12+
1.55 Х/ф «МОЯ УЛИЦА»
3.20 «Моя планета» представляет. «Одна на планете. Китай. На вершине счастья» «Румыния. Земля Дракулы»
4.20 Комната смеха

ЧТВ

10.20-11.00 Вести-Чувашия. События недели

Россия К

6.30 «Евроньюс»
10.00 «Эрмитаж - 250»
10.35 Х/ф «ТРИ СЕСТРЫ»
12.30 «Легенды мирового кино» Макс Линдер
13.00 «Россия, любовь моя!»
13.30 Гении и злодеи. Александр Грин
14.00 Д/ф «Тайная жизнь хищников»
14.50 «Пешком...» «Москва готическая»
15.20 «Примадонны мировой оперы. Ольга Бородина»
16.05 «Кто там...»
16.35, 1.55 «Искатели» «Куда ведут Соловецкие лабиринты?»
17.25 Д/ф «Генерал Рощин, муж Маргариты»
18.20 Итоговая программа «Контекст»
19.00 XV Международный телевизионный конкурс юных музыкантов «Щелкунчик» II тур. Фортепиано
20.30 К 70-летию Великой Победы. «Война на всех одна»
20.45 Х/ф «ТУННЕЛЬ»
22.20 «Эрмитаж - 250»
22.50 Анна Нетребко, Петр Бечала, Мариуш Квечень, Ильдар Абдразаков в опере Г. Доницетти «ЛЮЧИЯ ДИ ЛАММЕРМУР»
1.15 Д/ф «Городское кунг-фу»
2.40 «Мировые сокровища культуры»

НТВ

6.20 Т/с «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ» 16+
8.00, 10.00, 13.00, 16.00 Сегодня
8.15 «Русское лото плюс» 0+
8.45 «Хорошо там, где мы есть!» 0+
9.25 Едим дома 0+
10.20 «Первая передача» 16+
11.00 «Чудо техники» 12+
11.50 «Дачный ответ» 0+
13.20 СОГАЗ - Чемпионат России по футболу 2014/2015. «Терек» - «Локомотив»
15.30, 16.15 Т/с «МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ. СМЕРЧ» 16+
18.00 Чрезвычайное происшествие. Обзор за неделю
19.00 «Сегодня. Итоговая программа» с Кириллом Поздняковым
20.10 Х/ф «22 МИНУТЫ» 12+
21.45 Х/ф «22 МИНУТЫ. КАК ЭТО БЫЛО» 12+
22.20 Х/ф «МУХА» 16+
0.35 Т/с «ДОЗНАВАТЕЛЬ» 16+
2.30 Авиаторы 12+
3.00 Дикий мир 0+
3.40 Т/с «ПЕТЛЯ» 16+
5.10 Т/с «СУПРУГИ» 16+

ТВЦ

5.15 Х/ф «ФЕЯ ДОЖДЯ» 6+
6.50 М/с «Приключения капитана Врунгеля»
7.40 «Фактор жизни» 12+
8.15 Х/ф «ВОКЗАЛ ДЛЯ ДВОИХ»
10.55 «Барышня и кулинар» 12+
11.30, 0.10 События
11.45 «Смех с доставкой на дом» 12+
12.35 Х/ф «КУРЬЕР»
14.15 Инна Чурикова в программе «Приглашает Борис Ноткин» 12+
14.50 Московская неделя
15.20 Петровка, 38 16+
15.35 Х/ф «ЧЕРНОЕ ПЛАТЬЕ» 16+
17.25 Х/ф «ПОЛОВИНКИ НЕВОЗМОЖНОГО» 12+
21.00 «В центре событий»
22.10 Х/ф «ПУАРО АГАТЫ КРИСТИ» 12+
0.30 Х/ф «ЖЕНСКАЯ ЛОГИКА-3» 12+
2.15 Х/ф «УКРОЩЕНИЕ СТРОПТИВЫХ» 16+
3.50 Д/ф «Элина Быстрицкая. Железная леди» 12+
4.30 Х/ф «ПЯТЬ МИНУТ СТРАХА»

РЕН

5.00 Х/ф «ЗАПРЕЩЕННАЯ РЕАЛЬНОСТЬ» 16+
7.00 «Закрыватель Америки» Концерт М. Задорнова 16+
9.00 Т/с «ЭНИГМА» 16+
23.00 «Добров в эфире» 16+
0.00 «Военная тайна» 16+
4.00 «Территория заблуждений» 16+

Чăваш Наци телекуравĕ

06.00 «Две жизни Андрея Кончаловского» /12+/
07.00 М/ф «В тусклом царстве, в сером государстве» /12+/
07.30 Д/ф «Скажи, что не так» /16+/
08.30 «Дело вкуса» /12+/
09.00 «Такие же» /12+/
09.15 "Акилбупсер" /6+/
09.30 «Флейтăпа каламалли манăçа тухнă кĕвĕ». Чăвашла куçарнă фильм /12+/
12.00 Х/ф «Хорезмийская легенда» /6+/
13.30 «Спросите доктора» /12+/
14.00 «В мире домашних животных» /12+/
14.30 «Две жизни Всеволода Абдулова» /12+/
15.30 Х/ф «Жили три холостяка» /12+/
17.00 «Законодатели» /12+/
17.30 «След в истории» /12+/
18.00 «Наобум» /12+/
18.30 «Кулăш кустăрми çĕнĕлле!» /12+/
21.00 Т/с «Тяжелый песок» /16+/
00.00 Х/ф «Шторм» /16+/

Чăваш Наци радиовĕ

6.05-6.30, 7.05-7.30, 9.05-9.30, 15.05-15.30 Юрă вăчăри. (12+) 6.30-7.00 Пултарулăх çулĕпе. (12+) 7.30-8.00 Символ веры . (12+) 8.05-8.30, 11.05-11.30, 16.10-16.30, 17.05-17.30 Тăван юрă-кĕвĕ. (12+) 8.30-9.00 Присягая Родине. (12) 9.30-10.00 Шурăмпуç. (12) 10.05-11.00 Çичĕ юрă. (12+) 11.30-12.00 Ачалăх урхамахĕ. (6+) 12.05-14.00 Чĕререн тухакан сăмахсем. (12+) 14.05-15.00 Радиотеатр. 2 пайĕ. (12+) 15.30-16.00 Грани качества. (12+) 16.30-17.00 Студгородок. (12+) 17.10-18.00 Мăшăру эп сан, ай, пулам-и. (12+) 18.30-19.00 Ялтан яла (12+) 19.05-20.00 Янра юрă! (хит-парад). (12+) 20.05-24.00 Каçхи микс. (12+)
Çĕнĕ юрă 6.05-6.10, 7.05-7.10, 8.05-8.10, 9.05-9.10, 10.05-10.10, 11.05-11.10, 14.05-14.10, 15.05-15.10, 16.05-16.10, 17.05-17.10, 18.05-18.10, 19.05-19.10, 20.05-20.10, 21.05-21.10, 22.05-22.10

Чăваш радиовĕ

7.10 Анонс передач
7.17 Паянхи кун
7.21 Столичный курьер
7.34 Здоровье
7.44 Сан яту-вĕрентекен
7.55-8.00 Юрă çаврăмĕ
* * *
8.00-9.00 Между Волгой и Уралом
* * *
12.10-13.00 Кайри - мала. Хит-парад
* * *
18.10-19.00 Театр у микрофона

Мăрьерен тĕтĕм тухсан – ял пурăнать!

Журналистика анинче икĕ теçетке çула яхăн ĕçлесе çĕр-çĕр яла /çав шутра республика тулашĕсенчисене те, Çĕпĕртисене те/ çитсе курнă, анчах Вăрнар районĕнчи Юлапăш пеккине курманах! Унта пырса кĕресенех чунра сÿ! пулса кайрĕ. Пĕр урамлă пĕчĕк ялта ытла та тискер: пушă çуртсем тăлăххăн ларaççĕ, лупас-витесенчен юлнă ишĕлчĕксенчен хăшĕсем масар çинчи хĕрес юписене аса илтереççĕ. Пĕр тĕлте вара çурт пулнă вырăнта кирпĕчрен купаланă хапха юписем кăна тÿпенелле «кармашаççĕ». Ытла та тискер çакă, ку вырăнта вăрçă-харçă пулнă тейĕн. Тепĕр пÿрт вырăнне ăвăслăх пусса илнĕ. Вĕсенчен тĕреклĕреххи çинчи шăнкăрч вĕлли кунта тахçан çынсем пурăннине аса илтерет. Леререхре ав, кил-çурт вырăнĕнче çамрăк чăрăшсем ешереççĕ. «Ахăртнех, пĕри, илемсĕрлĕхе курса йăлăхнăран, чунĕ чăтманран лăсăллă йывăççене лартса хăварнă», – мĕлтлетрĕ пуçра шухăш.

Ăçта ан пăх – пур çĕрте те хытхура. Урам вĕçнелле куç ывăтатăп. Пĕр енче кăна пăттипатти çуртсем курăнкалаççĕ. Тепĕр енче вара ватă йăмрасем кăна «рете тытса» лараççĕ. Вĕсем ĕмĕрхи йăмрасем ĕнтĕ: лăпăстатса, хитремарланса кайнă, хăшĕ-пĕри хуçăла-хуçăла аннă. Маларах хайхисем çурт умĕсенче ешернĕ-тĕр, халĕ ав вĕсем те тăлăха юлнă. Ял хушшинче шăплăх хуçаланни кăмăла килмерĕ. Ĕçрен ывăнса таврăнсан шăв-шава илтес килмест, халĕ вара çав шăплăх мана сехĕрлентерчĕ. Пĕр хушă аптăраса тăп пултăм. «...Тăтăм эпĕ илтесе кĕрхи çил юрланине. Хаьл эпир санпа ютсем, ютшăнмасçĕ йывăççем», – аса килчĕç юрă сăмахĕсем. Эх, лаштра йăмра! Мĕн чухлĕ вăрттăнлăха упратăнтăр эсĕ! Шел, санăн «чĕлхÿне» ăнкармастăп. Йăлтах, пĕтĕмпех каласа парăттăн эсĕ мана... Эпĕ те чун ыратăвне санпа пусарăттăм. Çак самантра хĕвел пăхса ячĕ те пушă анкартисем урлă уялла тинкертĕм. Вăт кĕрхи çанталăк: хĕвел пăхнăран хир аякран сап-сарă тулă пусси пек курăнать!

Кĕрхи çак ÿкерчĕк кăмăла çавăрчĕ – Юлапăшсемпе паллашма васкатрĕ. Сăмах май, вĕсем темшĕн ял ятне чăвашла çырман. «Елабыши, Елабыши» тесе çеç палăртнă. Тăван чĕлхепе питĕ илемлĕ янăрать-çке! 82 çулти Мария Никифорова – ялта чи ватă çын иккен. Вăрнар тăрăхĕнчи Хоронсор Çармăсран качча килнĕскер, мăшăрĕпе çак ялта 62 çул пурăннă. 88 çулти упăшкине вăл /ялти чи ватă арçынна/ çирĕм кун каялла юлашки çула ăсатнă. Мария Петровна пĕлтернĕ тăрăх – вăл качча килнĕ чухне кунта 20 кил пулнă. Халĕ вара 6 çуртран кăна мăрьерен тĕтĕм тухать. 4 пÿрчĕ вара – пуш-пушă. «Ватăсем ĕлĕкех: «Юлапăшăн 25 килтен иртмелле мар»,– тенĕ. Çапла пĕчĕк ял пулсах юлнă вăл. Апла пулин те иртнĕ ĕмĕрĕн 30-мĕш çулĕсенче кунта «Çутталла» колхоз та йĕркеленĕ. Ял çывăхĕнче, çырма хĕрринче ĕне, сурăх, чăх фермисем, лаша вити те пулнă. Манăн хуняма та фермăра ĕçленĕ. Хăй вăхăтĕнче килĕрен 6-7-шер ачаччĕ. Вĕттисен сасси тахçанах илтĕнмест ялта. Ас тăватăп-ха, пĕр вăхăтра ялĕпе 15 ĕнеччĕ. Черетпе кĕтĕве каяттăмăр. Халĕ вара Юлапăшра пĕр ĕне кăна», – пĕлтерет Марье аппа. Ялта лавкка та, клуб та, вулавăш та, медпункт та нихăçан та пулман. Вăл çеç-и? Асăннă ялăн масар та çук. Туçи Мăрата пытараççĕ. Мария Никифорова колхозра ĕçлесе тивĕçлĕ канăва тухнă. Ĕç ветеранĕ. Çичĕ ача пăхса ÿстернĕскер «Ача амăшĕ героиня» ята тивĕçнĕ. Паян вăл чăх кăна усрать. Тата – йытăпа кушак. «Халĕ эпĕ алĕçĕ те тумастăп ĕнтĕ. Тунсăх та, кичем те. Хĕллехи вăхăтра урамалла пăхсан çын мар, анчăк чупса иртнине те кураймастăн. Начар тесе ăçта кайса пурнăн ĕнтĕ? Ĕмĕрĕм çакăнта иртрĕ те», – ассăн сывларĕ шураппа.

Ял ячĕ мĕне пĕлтернине, унăн историне пĕлсех каймасть вăл. «Шупашкартан 95 çухрăмра вырнаçнă, 2002 çулта – 9 кил, 13 çын пурăнать. Вунтăххăрмĕш ĕмĕрти документсем тăрăх – Юлабаш – çамрăк ял, ячĕ вара аваллăхпа çыхăннă. «Юлэ» – çармăс сăмахĕ, «çуннă вырăн, вăрманта суха тума тасатнă вырăн тенине пĕлтерет», «вош» – «пĕчĕк юхан шыв»: Юлавăш, Юлапăш»,– вулатăп И.С.Дубановăн «Чăваш Республикинчи географи ячĕсем» кĕнекере. Илепер тата Айкăш çырмисем пĕрлешнĕ вырăнта вырнаçнă Юлавăша, шел те, çутçанталăк газĕ кĕртмен. Ялтисем калашле «пĕве, тарăн çырма урлă каçасшăн пулман». Çынни те шутлă кăна... Пурте пенсионерсем тата. Юрать хăть пĕчĕк яла 2010 çулта асфальт çул çитнĕ. «Çак пĕвене иртнĕ ĕмĕрĕн 70-мĕш çулĕсенче тунăччĕ. Уйсене шăвараччĕç. Пĕвинче пулă нумайччĕ. Ял çумĕнче çуллахи лагерь вырнаçнăччĕ. Халĕ вăл та, ку та юхăннă, шывĕ те тĕпĕнче кăна. Хуçалăхăн хăмла плантацийĕ тем пысăкăшчĕ! Çырма хĕрринче виçĕ хутлă сушилка вырнаçнăччĕ. Хăмла туса илессипе республикăра пĕрремĕш вырăна тухаттăмăр»,– каласа парать Олег Николаев. Маларах вăл Шупашкарта автокрановщикра ĕçленĕ, темиçе çул каялла вара вĕсем мăшăрĕпе Галина Викторовнăпа яла куçса килнĕ. Халĕ икĕ качака, кролик усраççĕ, пахча çимĕç туса илеççĕ. Çăкăра та килтех пĕçереççĕ. «Юлавăша паян çурт вырăнĕ туянас текенсем те килмеççĕ. Кирек хăш ялăн та çивĕч ыйтăвĕсенчен пĕри вăл – ĕç вырăнĕ çукки. Çамрăксем паян ĕçлесшĕн мар, кахал. Эпĕ халĕччен пурне те: «Пирĕн ял пысăк»,– тесе пĕлтерĕттĕм. Хăвăн пирки начаррине епле калăн-ха? Мĕскĕнленес те килмест. Халĕ тĕлĕнеççĕ ĕнтĕ манран»,– пăшăрханчĕ Олег Николаевич. Эпир унпа ял çумĕнчи пĕве патне кайса пăхрăмăр, шыв юххипе çулсерен çийĕнекен çырана шеллерĕмĕр. «Ав çавăнта тарăн, чăнкă тăвайккиччĕ, 20-30 ача пуçтарăнса çунашкапа ярăнаттăмăрччĕ. Çăварнире лашасене капăрлатса çунапа çÿреттĕмĕр. Хирте пирĕн Киремет вырăнĕ пур. Унти вак укçана пуçтарса миçе хутчен кинона кайман-ши эпир?» – ачалăхри самантсене аса илчĕ Олег Николаев. «Хытхурана мĕншĕн çулмастăр? Лăпăстатса кайнă йăмрасене те касмаллах ĕнтĕ. Хапха юписем те ав ял сăнне пăсаççĕ»,– хама хумхантаракан ыйтусен хуравне çаплипех шыратăп-ха эпĕ. «Пур япалана та тирпейлесе пĕтерейместĕн. Кама кирлĕ? Эпир хăнăхнă ĕнтĕ çакна. Пирĕн патăмăрта çуркунне илемлĕ, çавăн чухне килсе курăр», – шухăшне палăртрĕ арçын. Калас тенине пĕтĕмлетсе пăнчă лартиччен 63 çулти Владимир Николаев пирки те каламаллах. Ăна ялта пурте Ромашка тесе чĕнеççĕ. Ку хушма ят шкулта вĕреннĕ вăхăтрах «çыпăçнă» ун çумне. Ашшĕ ячĕ Романович пулнăран-ши – хĕрачасем ăна хирти чечек ятне панă. Владимир Романович та маларах Шупашкарта стройкăра вăй хунă, каярах чунĕ тăван тăрăхалла туртăннă. Паян вăл упа пек пĕччененех пурăнать, вылььăх тытмасть. Мăшăрĕ пĕчĕк ял тесе тахçанах тухса тарнă имĕш. Çавăнпа çăкăрне те, апатне те хăйĕнех пĕçермелле. Уйăхсерен тивĕçекен пенси укçи вара 6000 тенкĕ ытларах кăна иккен.

Юлапăшсем «ах, пĕтетпĕр, ялта пурнăç кичем» тесе йĕрмĕшменни килĕшрĕ мана. Тепĕр тесен «начар-начар» тесе макăрса ларнипе мĕнех ылмашĕ? Вăхăт пĕрех малалла шткăнать. Йĕри-тавра мĕн пулса иртни йăлтах – пурнăç чăнлăхĕ. «Мăрьерен тĕтĕм тухать тĕк – ял пĕтмен»,– çирĕппĕнех каларĕ Олег Николаев манпа сыв пуллашнă чухне. Пире, калемçăсене, хăшĕ-пĕри «яла пĕр-ик сехетлĕхе кăна каяççĕ те унăн пурнăçне сăнлама пăхаççĕ» тесе питлеме пăхать. Эпĕ Юлапăшра кун каçнипе, çĕр каçнипе мĕнех улшăнтăр. Хам та ялтан тухнă, çуллахи вăхăтра унтах пурăнатăп темелле. Чăваш Енри ялсен шăпи вара пĕрешкелех. Пĕчĕккисем кăна мар, пысăккисем те пушанса пыраççĕ. Хăшĕсем вара ялтан урама çавранаççĕ... Пĕчĕк пенси илекенскерсен савăнмаллиех темех çук ĕнтĕ. Çавăнпа арçыннисем хушăран «суттине» сыпса хăть чуна пусараççĕ. Пурнăçра кашни самантпа – пĕрремĕш юр çунипе, кайăк юррипе, çанталăк лайăх тăнипе – киленмелле тени ытла та кулăшла илтĕнет. Хитре çакăн пек сăмахсене калама кăна лайăх... Çутă шанăçпах пурăннă çав хăй вăхăтĕнче Юлавăшсем, колхозне ахальтенех «Çутталла» ят паман ĕнтĕ. Анчах çулĕ унталлах выртман-мĕн.

• Олег Николаев – юлташĕпе.

■ Роза ВЛАСОВА

ОШ ĕçне пĕтĕмлетнĕ

Кĕçнерникун Федерацин хăрушсăрлăх службин республикăри управленийĕн пуçлăхĕ Сергей Софронов ертсе пынипе Оперативлă штаб ларăвĕ иртнĕ, унта çак тытăмăн вĕçленсе пыракан çулталăкри ĕçне пĕтĕмлетнĕ.

2014 çулта штаб теракстсем хатĕрлессин паллисене вăхăтра тупса палăртас, пысăк пĕтерĕшлĕ обществăпа политика тата спорт мероприятийĕсене хатĕрлесе ирттерессин хăрушсăрлăхне тивĕçтерес енĕпе çине тăрса ĕçленĕ. Штаб ларăвĕсенче терроризм хăрушлăхне сирес, патшалăхăн терроризмпа кĕрешекен тытăмне малалла аталантарас тĕллевлĕ мерăсене хатĕрленĕ.

Наци антитеррор комитечĕн планĕпе килĕшÿллĕн республика территорийĕнче ятарлă анлă икĕ вĕренÿ ирттернĕ. Вĕсенче штабăн вăй ушкăнĕсем террористсене хирĕç операцисем ирттерме хатĕррине тĕрĕсленĕ.

2015 çулта Оперативлă штаб хăйĕн терроризм хăрушлăхне сирессипе çыхăннă ĕçне малалла тăсĕ.

Н.ДМИТРИЕВ.

ХŸТЛĔХ

Ачасем çемьере çитĕнесшĕн

Чăваш Республикинче хальхи вăхăтра 3 ача çурчĕ, ятарлă /коррекци/ 8 интернат шкул, хевтесĕр ачасем валли специализациленĕ 2 çурт тата социаллă хÿтлĕх тытăмĕнчи 1 интернат çурт ĕçлет. Ашшĕ-амăшĕн хÿтлĕхĕсĕр юлнисем çак учрежденисенче – 236-ăн. Пурте вĕсем хăйсен тăван кил-йышĕнче çитмен ăшша ют çемьере те пулин тупасшăн.

Тăлăхсен тата ашшĕ-амăшĕ сывă пулин те вĕсен хÿтлĕхĕнчен тухнă ачасен çакнашкал ĕмĕтне пурнăçа кĕртес тĕллевпе çÿлерех асăннă заведенисенче Уçă алăк кунне ирттересси йăлана кĕрсе пырать. Ăна республикăра пур учрежденире те пĕр кунта ирттерме йышăннă. Малашне Уçă алăксен кунне уйăхсерен кашни виççĕмĕш шăматкун йĕркелĕç. Çав кунсенче пĕрпĕр ачан пулас ашшĕ-амăшĕпе опекунĕсемсĕр пуçне ача çуртне е интерната унăн выпускникĕсем те çитсе курма пултараççĕ. Хăйсен паянхи пурнăçĕ пирки вĕрентекенсемпе, воспитательсемпе чунне уçса калаçни мĕн тери паха.

Акă ноябрь уйăхĕнчи çакăн пек мероприяти вăхăтĕнче Çĕмĕрлери ача çуртне 1986 çулта кунтан тухса кайнисем килсе çитнĕ. Паянхи кун тĕлне Мускавра пурăнаканскерсем хăйсен çитĕнĕвĕсем çинчен ача çурчĕн халькхи воспитанникĕсене каласа кăтартнă. Çĕршывăн тĕп хулинче ĕç шырамалли меслетсем пирки ырă канашсем панă.

Килекен хăнасене ача çурчĕсемпе интернат шкулĕсен воспитанникĕсем ăшшăн кĕтсе илнĕ: концертсемпе экскурсисем, презентацисем кăсăклă йĕркеленĕ, ăсталăх класĕсенче пултарулăхăн тĕрлĕ енĕпе паллаштарнă. Тепĕр тесен вĕсем çак ĕçсене чунтан хутшăннин хăйне евĕр сăлтавĕ те пур: хăйсен хÿттине ача илес шухăшпа килнĕ çынсен кăмăлне ласраси. Мĕн тетĕр? Тăрăшнин усси пур. Уçă алăксен кунĕнче ку хутĕнче пурĕ 14 ача хăйĕн пулас ашшĕ-амăшне тĕлпулнă. Çавнашкал мероприятисем малашне те усăллă иртсен, тен, тăлăхсемпе çыхăннă çивĕч ыйтусем республикăра самай сахалланĕç?

■ Влада МИРСКАЯ

Вăл çамрăксемшĕн ырă тĕслĕх

Вăл райцентрта тĕл пулсан çынна сывлăх сунса ĕç-хĕл, пурнăç çинчен ыйтса пĕлмесĕр иртмест. Юхмапа Пăла тăрăхĕнче палламан çын та сахал пулĕ унăн. Ваттипе – ватăлла, çамрăкпа – çамрăкла, ачапа ачалла пулма пĕлет вăл. Районта кашни мероприятирех курма пулать ăна.

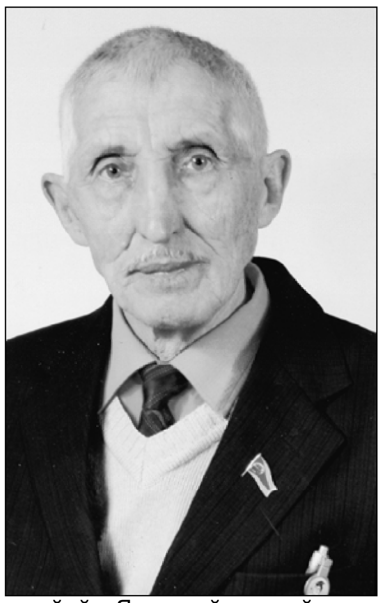

Сăмахăм – Тури Туçа ялĕнче пурăнакан Валерий Салмин çинчен. Валерий Иванович 1945 çулхи июнь уйăхĕн 4-мĕшĕнче Патăрьел районĕнчи Тури Туçа ялĕнче çуралнă. Ашшĕ Иван Николаевич учительте ĕçленĕ, ачасене биологипе географине вĕрентнĕ. Амăшĕ, Мария Степановна Елчĕк район хĕрĕ пулнăскер, ĕмĕрĕпе колхозра ĕçленĕ.

Тури Туçари вăтам шкултан вĕренсе тухнă хыççăн Валерий Иванович Шупашкарти пединститута вĕренме кĕрет. 2-мĕш курсра ăна çара илеççĕ. Арçын тивĕçне пурнăçланă хыççăн çамрăк каччă И.Н.Ульянов ячĕллĕ Чăваш патшалăх университетне вĕренме кусать. 1972 çулта диплом илнĕ хыççăн Елчĕк районĕнчи Кушкă ялĕнче ачасене физика, географи тата истори вĕрентет. 1982 çулта ăна Патăрьел районĕнчи «Гвардеец» колхоза экономиста ĕçлеме яраççĕ. Çак вăхăтра вăл куçăнсăр мелпе Чăваш ял хуçалăх институтĕнче /халĕ академи/ ăс пухать.

1991 çулта Валерий Ивановича Тури Туçа ял администрацийĕн пуçлăхне суйлаççĕ. Ку ĕçре те хастарлăхĕпе палăрать вăл. Çак хушăра Тури Туçа ялĕнче культура çурчĕпе спортзал хута каять. Ветерансен /ваттисен/ çуртне, 8 ялта çĕнĕ урамсем уçать. Тури Туçа ял тăрăхĕнче пурăнакан кашни çемьене пĕр гектар çĕрпе тивĕçтерсе килти хуçалăхсене аталанма май туса парать. Çав çĕр çинче паянхи кун та ял халăхĕ пахча çимĕç, сухан-севок, çĕрулми туса илет. Çынсене ĕç вырăнĕ тупма йывăр самантра çакă – пысăк пулăшу.

Валерий Салмин çĕр реформи пирки 1993-1997 çулсенче Чăваш Патшалăх Канашĕн ларăвĕсенче, телекуравпа тĕрлĕ хаçатра республикăри ял çыннисене хăйĕн ĕçĕсемпе тата малалли тĕллевĕсемпе паллаштарсах тăнă.

Тивĕçлĕ канăва тухнă хыççăн та ăста экономист Чăваш патшалăх университечĕн Патăрьелĕнчи филиалĕнче аслă преподавательте ĕçлет. Кунта та вăл кашни студентпа пĕр чĕлхе тупса вĕсене вĕренÿре, пурнăçра пулăшса пынă. 2010-2012 çулсенче Валерий Иванович «Батыревский» АХОра тĕп экономиста тăрăшнă.

Ĕçне кура – хисепĕ. Вăл «Чăваш Республикин тава тивĕçлĕ экономисчĕ», «Ĕç ветеранĕ» хисеплĕ ятсене тивĕçнĕ.

Халĕ те В.Салмин ахаль лармасть. 7 теçеткe çула çитет тесе калаймăн. Яштака кĕлеткеллĕ, вашлаттарса çÿрет. Çакăн пек пулма ăна спортпа туслă пулни пулăшать ĕнтĕ. Районта, республикăра иртекен мероприятисене хутшăнать. Кашни ирех кÿршĕллĕ Елчĕк районĕнчи Кушкă ялне çитсе килет: 10-15 çухрăм чупать. Унсăр пуçне ял хуçалăхăн çивĕч ыйтăвĕсене тишкерсе кĕнеке хатĕрлет.

Валерий Иванович общество ĕçне те хастар хутшăнать. Вăл – Тури Туçа ял тăрăхĕн ветерансен Канашĕн председателĕ, районти ветерансен хорне çÿрет. Нумаях пулмасть Чăваш халăх академийĕн президиумĕ ăна «Чăваш халăх ăсчахĕ» хисеплĕ ят панă. Унăн ватăлма вăхăт çук. Çамрăксен унран тĕслĕх илмелли нумай.

■ **Нонна МАЗЯКОВА**

ÇИВĔЧ ЫЙТУ

Хăçан йĕрке пулĕ?

Канаш районĕнчи Шăхасанти почта япăх ĕçлени питĕ тарăхтарать. Çыхăну уйрăмĕн пуçлăхĕ улшăнсах тăрать. Почтальонсем çитмеççĕ. Ял çыннисем хаçат-журнала хăйсем кайса илеççĕ. Ара, тĕнчери, çĕршыври тата хамăр тăрăхри çĕнĕ хыпарсене вуласа пĕлес килет-çке. Никам та улшăнса тăракан пурнăç таппинчен юласшăн мар.

Манăн «За рулем», «Капкăн» журналсен темиçе номерĕ çухалчĕ, уншăн никам та явап тытмарĕ. Пирĕн çемье тĕрлĕ хаçат-журналпа темиçе çул туслă. Анчах почта малашне те яваплăха туймасăр ĕçлесен куллен тухакан кăларăмсене мĕншĕн çырăнмалла? Укçана шыва яни çеç пулмĕ-ши? Ялта чылайăшĕ манпа пĕр шухăшлă.

Унччен почтальонсем хăш-пĕр водителе штраф хутне килне пырса паратчĕç. Малашне вĕсене çакăн çинчен кам пĕлтерсе тăрĕ? Почта япăх ĕçленĕрен тимсĕр водительсем штрафа вăхăтра тÿлеймесси пирки никам та иккĕленмест.

Шăхасанти çыхăну уйрăмĕнче хăçан йĕрке пулĕ?

Юрий АЛЕКСАНДРОВ,
пенсионер.

ÇУЛ ÇИНЧЕ

Броня çирĕп те...

Кăçалхи март уйăхĕнчи пĕр ирхине М-7 трассăн Çĕрпÿ районĕнчи сыпăкĕнче Чулхула çынни тытса пыракан ГАЗ-2705 автомобиль водителе «пăхăнми» пулнă та машина çулăн транспорт хирĕç килекен енне тухса кайнă. Çак ГАЗа Чулхулари броньăланă автомобильсем туса кăларакан фирма саккаспа ăсталанă, водитель шăпах ăна клиент патне леçмешкĕн çула тухнă. Йывăр автомобиль çичĕ çын ларнă «Шевроле-Клан» машинăна пырса çапнă. Унăн водителĕ тата Шупашкара килме тухнă 6 пассажиртан 4-шĕ вилнĕ: 25 çулти хĕрарăм тата унăн çулталăкри ывăлĕпе 2-ри хĕрĕ, 64 çулти пенсионерка. Вилнĕ çамрăк хĕрарăмăн упăшкипе тепĕр пассажир суранланнă. «Газельти» çынсене нимĕн те пулман.

Çĕрпÿ районĕн полицийĕн следователĕ Илья Спинов пĕлтернĕ тăрăх – Чулхула водителĕ, 55 çултискер, хăйĕн айăпне туллин йышăнман. Унăн шухăшĕпе – аварие транспорт хатĕрĕн юсавсăрлăхĕ сăлтавланă. Анчах экспертсем урăхларах пĕтĕмлетÿ тунă. Çапла ĕнтĕ, фирма уйрăм саккаспа хатĕрленĕ ятарлă машинăна инçе çула юсавсăр кăларса яма пултарни чăннипех иккĕленÿллĕ. Двигателĕ те, тормозĕ те юсавлă пулнă. Тепĕр тесен суд çывхарнă май айăпланакан уголовлă ĕçе уйрăм йĕркепе тишкерме хăех ыйтнă, çакă вăл айăпне туллин йышăнни çирĕплетет.

Суд ăна çул-йĕр правилисене пăснă май асăрханмасăр икĕ е ытларах çынна вилĕм кÿнĕшĕн айăпласа 4 çуллăха колони-поселение ăсатма йышăннă. Водитель удостоверенине те туртса илнĕ – 3 çуллăха.

Сăмах май, кăçал Чăваш Енре броньăланă автомобиль аварие лекнĕ тепĕр тĕслĕх те пулнăччĕ. Чăн та, ку хутĕнче айăпĕ унăн водителĕнче мар. Июнĕн 10-мĕшĕнче кунĕпе шăрăх тăнă хыççăн каçхине çумăр çунă. Кун пек чухне асфальт питĕ шуçлак. Чулхуларан çула тухнă бензовозăн кустăрмисем шуса кайнă. Çула май машинăна лектерес мар тесе водитель руле сулахаялла пăрнă, машина сулахай еннелле тухса хирĕç килекен «Фиатпа», инкассатор машинипе, çапăннă. Водительсем иккĕшĕ те, çавăн пекех укçа турттаракан автомобиль пассажирĕсем суранланнă.

Авари пирки хыпар илнĕ хыççăн Шупашкар районĕнчи Карачура патне полици сотрудникĕсем самантрах çитнĕ. Территорие çавăрса илнĕ, инкассатор машининчен тухса ÿкнĕ укçапа хаклă япаласене сыхлама хурал тăратнă */сăнÿкерчĕкре/*. Кĕçех укçа миххисене инкассаци управленийĕ янă тепĕр машинăна тиенĕ те кирлĕ çĕре ăсатнă. Каярахпа управленирен ЧР шалти ĕçсен министрĕн Сергей Семеновăн ячĕпе çыру та килнĕ: инкассаторсен ертÿçи ДПСăн ятарлă батальонĕн командирне Владимир Лазарева тата Анатолий Семенов инспектора компетентлăхпа профессионализмшăн тав тунă.

■ **Ольга ПАВЛОВА**

«ХЫПАР» ХАÇАТ ТУРНИРĔ УМĔН

Раççейре – иккĕмĕш, тĕнчере – пĕрремĕш

Пирĕн ентешсем Гамбургран медальсемпе таврăннă

Ноябрĕн 21-23-мĕшĕсенче Германири Гамбург хулинче кире пуканĕ йăтассипе тĕнче чемпионачĕ иртнĕ. Эльба шывĕ хĕрринче вырнаçнă мăнаçлă спорт керменĕнче 34 çĕршыври 550 яхăн атлет вăй виçнĕ.

Пĕрремĕш кунхине помост çине 22 çултан кĕçĕнрех хĕрсемпе каччăсем тухнă. 68 килограмран йывăртарах юниоркăсен ушкăнĕнче 24 килограмлă пĕр снаряда малтан сулахай, унтан сылтăм алăпа 118 хут сулласа çĕклесе висĕм çул Йĕпреç районĕнчи Пучинкери вăтам шкултан вĕренсе тухнă, халĕ Санкт-Петербургри çарпа физкультура институтĕн курсанчĕ Марина Федорова пĕрремĕш вырăн йышăннă. Пике кире пуканĕ йăтассипе вунтăватă çулта чухнех Чăваш Республикин тава тивĕçлĕ тренерĕ Михаил Петров сĕннипе туслашнă. Михаил Васильевичăн пултаруллă вĕренекенĕ тăххăрмĕш класра пĕрремĕш разряд нормативне пурнăçларĕ, вăтам шкул пĕтерес умĕн «Хыпар» хаçатăн йĕлана кĕнĕ турнирĕнче тăван республикăн рекордне çĕнетрĕ. Кунта Маринăна Санкт-Петербургран ятарласа Шупашкара килнĕ тĕнчери чи паллă атлетсенчен пĕри, çĕршывăн тĕп тренерĕ, Куславкка районĕн Хисеплĕ гражданинĕ Сергей Кириллов асăрханă. Сергей Александрович сĕннипе чăваш хĕрĕ вăтам шкул хыççăн Нева юханшывĕ хĕррине вĕренме кайрĕ, вунтăхăр çултах Пĕтĕм тĕнчери ăмăртусенче лайăх кăтартусемпе палăрма пуçларĕ. Марина Федорова – кире пуканĕ йăтассипе Йĕпреç районĕнчи пиллĕкмĕш спорт мастерĕ. Кăçалччен йывăр çак норматива Пучинкери Артем Васильев, Владимир Петров, Джанита Павлова, Александр Семенов, Чăваш патшалăх ял хуçалăх академийĕн аслă преподавателĕ Любовь Семенова-Эллина пурнăçланă. Ахальтен мар ĕнтĕ республикăри Физкультурăпа спорт министерстви тата кире пуканĕ спорчĕн федерацийĕ **«Хыпар» хаçат парнисене çĕнсе илессишĕн йĕлана кĕнĕ турнира декабрĕн 6-7-мĕшĕсенче Йĕпреçри «Патвар» спорт керменĕнче ирттерме йышăннă.**

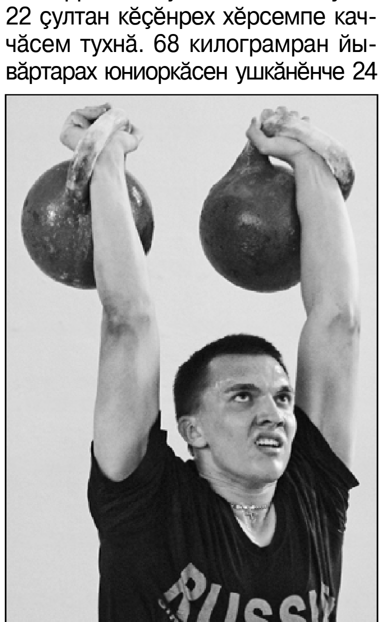

● *Тĕнче чемпионачĕн çĕнтерÿçи Александр Павлов.*

Гамбургра Елчĕк районĕнчи А.В.Игнатьев олимпиец ячĕллĕ ачасемпе çамрăксен спорт шкулĕн воспитанникĕ, халĕ Чăваш патшалăх ял хуçалăх академийĕн инженери факультечĕн студенчĕ Александр Павлов та ăнăçлă ăмăртнă. Çуркунне Рыбинскра иртнĕ çĕршыври çамрăксен чемпионатĕнче тата икĕ уйăх каялла Шупашкарта иртнĕ Раççей кубокĕнче Пăла тăрăхĕнче çуралса ÿснĕ пăхаттир кĕмĕл икĕ медале тивĕçрĕ. Гамбургра пулас инженер 32 килограмлă икĕ снаряда кăкăр çинчен 107 хут тĕртнĕ, икĕ енлĕ кĕрешÿре 186 очко пухса юниорсен хушшинче тĕнче чемпионĕ ятне çĕнсе илнĕ.

Гамбургра спорт ветеранĕсем те тупăшнă. Шăмăршă районĕн хисеплĕ гражданинĕ Владимир Шуряков 70 çултан аслăрах мучисен йышĕнче вăй виçсе пьедесталăн пĕрремĕш картлашки çине хăпарнă. Унăн юлташĕсем Юрий Карповпа Валерий Притуленко тăван ене кĕмĕл медальсемпе таврăннă.

■ **Петр СИДОРОВ.**

Олеся ИГНАТЬЕВА сăнÿкерчĕкĕ

Чăваш халăхĕн тĕп хаçатĕнче – "Хыпарта" – сире мĕн килĕшмест, мĕн çитмест, мĕн сĕнетĕр?

Хăйĕн вăйĕпе усă кӳтĕр

Массăллă информаци хатĕрĕсен витĕмлĕхне, пĕлтерĕшне, вăйне паян никама та ăнлантарма кирлĕ мар. Ахальтен мар эпир вĕсене «Тăваттăмĕш влаç» тетпĕр. Шăпах çавсем-çке – йĕркелӳçĕ, ăнлантаруçă, вулакапна калаçакан тата ытти те.

Манăн, 80 çулти çыннăн, иртнĕ тапхăра тавранса унччен хипе хальхине танлаштарма ирĕк пурах пулĕ. Чылай çул каялла йĕркене пăхăнманнисем, ултавçăсем, килте харкашакансем, сăмакун юхтарса сутакансем, ĕçсĕр аптраса урам тăрăх çапкаланса çӳрекенсем, кĕскен калас тăк – çак йышрисем «Капкăн» журнала, «Коммунизм ялавĕ» /халĕ – «Хыпар»/ хаçатри «Йĕплĕ çăмах» кăларăма лекессинчен питĕ шикленетчĕç. Ялти авторсенчен килнĕ кашни çырупа пичетре усă курма тăрăшнине те çирĕплетсе калатăп. Критика сĕмĕллĕ корреспонденцисене влаçăн тĕрлĕ органне ярса панă, унтан килнĕ хурава автор патне çитернĕ, «Хаçатра çырнă хыççăн» рубрикăпа пичетленĕ. «Ялкор – витĕмлĕ вăй» текен сăмах çаврăнăшĕ те пурччĕ çав тапхăрта.

Ырă çак пулăм вăхăт иртнĕçемĕн темшĕн-çке тӳнтерле çаврăнчĕ. Пуçлăхсем хурав парасси пĕтрĕ кăна мар, чылай хаçат паян критика статйине пичетлемест, архива ярать. Эпир, инçетри ялсенче пурăнакан ялкорсем, ватăлса-пĕтсе пыракан ял-салари çитменлĕхе, чуна ыраттаракан пулăма пĕтерме, пурнăçа лайăхлатас тĕллевпе хаçатсенчен пулăшу кĕтсе çыратпăр-çке. Хам каланине икĕ тĕслĕхпе çирĕплетесшĕн. Пирĕн тăрăхри Мартынкасси, Шор тата Шапкин ялĕсене 20 ытла çул каялла асфальт çулпа çыхăнтарнă. Çав ялсенче пурăнакансем çакăнтанпа район центрне е Шупашкара çӳрекен автобус маршрутĕ уçма ыйтса тĕрлĕ çĕре çыру ăсатрăмăр. Район тата республика хаçачĕсенче пичетлентĕмĕр. «Шур сухаллă» çак ыйту кăçал тин таталчĕ. Енчен малтан «çав сарлакăш çулпа автобус çӳреттерме юрамасть» тенĕ çĕртех асăннă çул çинче халăха икĕ еннелле те турттарма тытăнчĕç. Бюрократ-чиновниксем 20 çул ытла автобус маршрутĕ уçмасăр халăха хăшкăлтарчĕç.

Пире пăшăрхантаракан тепĕр ыйту – ялти клуб патĕнчен пуçласа ялăн тепĕр вĕçне çитиччен, 1 çухрăм тăршшĕ, хытă сийлĕ çул тăвасси. Ватти-вĕтти чылай çул пылчăк çăрчĕ. Çак йывăрлăхран хăтарма хаçатсенчен те пулăшу ыйтрăмăр. Пăр тинех кăштах хускалчĕ. Пĕлтĕр клуб тĕлĕнчен лавккана çитекен çула, 200 метр, йĕркене кĕртрĕç. Кăçал 140 метрне юсарĕç. Ялăн тепĕр вĕçне çитме 700 метр юлать. Çав çула туса пĕтерессине, сăнаса тăрассине, халăх юратакан «Хыпар» хаçат, тархасшăн, хăв çине ил-ха.

«Хыпар» хаçатра мĕн килĕшмест-ха мана? Ăна чылай çул çырăннăран хăш-пĕр «кăлтăк» асăрханă эпĕ. Сăмахран, кашни кунхи кăларăмсен малтанхи страницинче республика ертӳçисен сăнĕсене ялан куратăн. Ку та кирлĕ пулĕ-ха. Ман шухăшпа, пурте виçеллĕ пулсан – аванрах. Енчен «Хыпар» хаçата эпир хамăр хушăра тăван хаçатпа танлаштаратпăр тăк – вăл ытларах ялсенче пурăнакансен, çĕр çинче тар юхтарса ĕçлекенсен нуши-терчĕ, ыйтăвĕсем çинчен çыртăр, çитĕнӳ-ӳсĕмĕпе паллаштартăр. Ял теми унăн страницисенче ялан вырăн туптăр.

Вениамин АРХИПОВ,
ĕç ветеранĕ.
Элĕк районĕ,
Мартынкасси ялĕ

Юбилее хаçатсăрах кайрăм

Республикăри тĕп хаçата – «Хыпара» – килтисем эпĕ ача чухне куллен çырăнса илетчĕç. Ун чухнех вулама пуçланă ăна. Каярах, Çĕнĕ Шупашкара куçса килсен, хам çырăнса илеттĕм. Унтан киоскран туянса вулама тытăнтăм. Пур кăларăмĕ те алла лекмесен те – чылайăшне ăша хывма май килетчĕ. Юлашки вăхăтра вара химиксен хулинчи киоскенче юратнă хаçата тупса илейми пултăм. Темшĕн сутма пăрахрĕç ăна! «Грани» вара – яланах пур. Ăна пĕр чăрмавсăр илекенсене питĕ ăмсанатăп вара. Киоскра хушăран «Хыпар» Издательство çурчĕн «Сывлăх», «Кил-çурт, хушма хуçалăх», «Чăваш хĕрарăмĕ» хаçачĕсене курма пулать. Анчах вĕсем те – пĕрер, икшер экземпляр кăна. Яланхи вулакансем /кинемейсем/ çийĕнчех илсе каяççĕ вĕсене. Киоскран туянма май килмесен вулаваша та пулин кайса вулатăпах. Вăт тĕлĕнтермĕш: кашни библиотекăрах тупаймастăн тата ăна! Юлашки вăхăтра мана шăматкунхи кăларăмĕ ытларах килĕшме пуçларĕ. Тĕспе тухать, интереслĕ материал та чылай. Пĕр вулама пикенсен алăран та ярас килмест. Ĕлĕк «Ĕмĕр сакки сарлака» романа çапла тĕплене ларса ăша хываттăмăр.

Нумаях пулмасть шăматкунхи «Хыпарта» ялта пурăнакан хурăнташа сăвăлласа çырса, сăнӳкерчĕк вырнаçтарсах юбилей ячĕпе саламларăм. Асăнмалăх парне пултăр терĕм. Шăматкун, уяв кĕрекинче салама пурне те вуласа паратăп-ха теттĕм. «Çынсем туянса пĕтериччен кайса илем-ха»,– тесе ир-ирех киоска вĕçтертĕм. Çитрĕм те – «Хыпар» çук! Ăна тунтикун кăна сутаççĕмĕн. Шупашкарти юлташсемпе пĕлĕшĕмсенчен пулăшу ыйтма тиврĕ. Вĕсем те пичет кăларăмне тĕп хулари киоскенче тем пек шырасан та тупайман. Пичет çуртнех çитес тенĕччĕ – вĕсем шăматкун ĕçлеменнине аса илтĕм. Кăмăлăм хуçăлчĕ, юбилее хаçатсăрах кайма тиврĕ. Салама юбилей иртнĕ хыççăн темиçе кунран кăна курни «хуçине» унашкалах хĕпĕртев кӳрес çук. Манăн шухăшăмпа, шăматкунхи кăларăмпа тепĕр эрнере кăна паллашма май килни йĕркеллĕ пулăм мар! Калемçăсене те, вулакана та хисеплемении ку!

Хаçат сăн-сăпачĕ, «тĕшши» пирки калас тăк – юлашки вăхăтра пысăк материал нумай пичетлеме пуçларĕ. Пĕр кăларăмра тĕрлĕ сферăран хатĕрленĕ статьясем пулсан аванччĕ. «Советская Чувашия» хаçат çак йĕркене пăхăнать пек туйăнать. «Хыпарта» вара хăш-пĕр номере йăлтах культура «япалисемпе» е криминалпа тултараççĕ. Е тата спорт темине пысăк вырăн уйăраççĕ. Шайлашулăх пирки манас марччĕ. Хаçатра манăн ялти пурнăç, унти пултарулла çынсем пирки вуласа пĕлес килет. Çакна та сăнанă: чăваш журналисчĕсем паллă çынсенчен илнĕ интервьюсем темшĕн биографи еннелле ытларах сулăнаççĕ. Калăпăр, корреспондент писательпе сăмахлать тĕк – унăн кĕнекисем, пултарулăхĕ тавра кăна «ташлать». Мускав кăларăмĕсенчисем вара интервьюра хальхи пурнăç, политика тата ытти тем те пĕр пирки калаçтараççĕ... Эпĕ хамăн шухăша каларăм, журналистсем куншăн кӳренмеççĕ пулĕ тетĕп.

Анна Васильева,
хаçат тусĕ.
Çĕнĕ Шупашкар хули

Сире пĕлме:

«Хыпар» Издательство çурчĕн 16 кăларăмĕнче 39 журналист ĕçлет

«Хыпар» хаçатпа «Хыпар» - шăматкун» хаçатра	– 14
«Çамрăксен хаçатĕнче»	– 4
«Чăваш хĕрарăмĕ» хаçатра	– 4
«Тантăш» хаçатра	– 4
«Хресчен сассипе» «Хресчен сасси-Кил» хаçатсенче	– 4
«Сывлăх» хаçатра	– 1 /0,5 ставка/
«Кил-çурт, хушма хуçалăх» хаçатра	– 1 /0,5 ставка/
«Вести Чувашии» хаçатпа «Собрание законодательства ЧР» информбюллетеньте	– 1
«Тăван Атăл» журналта	– 2
«Капкăн» журналта	– 1
«Самант» журналта	– 1
«Тетте» журналта –	1 /0,5 ставка/
ЛИК журналта	– 1

Корректура, бухгалтери, коммерци, набор, калăплав, техника ĕçченĕсемпе пĕрле «Хыпар» ИÇ коллективĕнче паян 77 çын ĕçлет. Сăмах май, ĕлĕк, 20 çул каялла, «Коммунизм ялавĕ» хаçатра 54 çын пулнă. Шута илĕр: пĕр хаçата кăларма! Вăт çапларах оптимизацилерĕ чăваш хаçачĕ-журналĕнче вăй хуракансене пирĕн юратнă министерство иртнĕ çул.

Эпир, журналистсем, "Хыпар" хаçата вулакансем валли кăларатпăр. Вăл мĕнле пахалăхлă пуласси вара, тăванăмăрсем, сирĕнтен те нумай килет. Çакна тĕпе хурса ĕнтĕ çĕнĕ ярăм уçрăмăр.

Вăл ирĕклĕ трибуна евĕрех пулĕ. Хăвăрăн шухăшăрсене – çĕнĕ технологисен ĕмĕрĕнче хаçат еплерех пулмалла, мĕнле темăна ытларах çутатмалла, кăларăмри ятарлă страницăсем тивĕçтереççĕ-и тата ытти те, тата ытти те – çырупа е электрон почтăпа ярса пама ыйтатпăр.

Критиклĕр, асăрхаттарăр, сĕнĕр!

Тăрăшсан – ырă ĕç тума йывăр мар

2015 çулхи майăн 9-мĕшĕнче нимĕç фашисчĕсене çĕнтернĕренпе 70 çул çитет. Вăрçа хутшăннисене Чăваш наци конгресĕ пулăшнипе «Хыпар» хаçата тӳлевсĕр çырăнтарса парсан мĕнле ырă ĕç пулĕччĕ! Ветерансем кашни районта вуншар çын та çук пулĕ. Хаçатри хыпарсене хăшĕ-пĕри хăй вулаймасан та – ачисем е мăнукĕсем вуласа парĕç.

Манăн анне те вăрçа хутшăннă. 93 çула çитнĕ аннене сывлăх сунатăп, вăл та Çĕнтерӳ кунне тулли кăмăлпа кĕтсе илессе чун-чĕререн шанатăп. Вăрçа хутшăннă ветерансене хам çырнă сăвва халаллатăп.

Кăвак сирень патĕнче
Тĕл пулаççĕ ватăсем.
Çĕнтерӳ кунĕ тĕлне –
Кăкăр тулли медальсем.

Çирĕп сывлăх вĕсене
Сунать тейĕн çут тĕнче.
«Вăрçă ан пултăр нихçан», –
Тав тăваççĕ çамрăксем.

Альбина СИДОРОВА.
Шупашкар хули

Пурте виçеллĕ пулмалла

Чăваш халăхĕн тĕп хаçачĕ вулаканпа тачă çыхăну тытма тăрăшнине ырлатăп. «Хыпара» ытларах тырпул ӳстерекенсемпе выльăх-чĕрлĕх пăхакансем çырăнса илнине тĕпе хурса юлашки вăхăтра вăл ял пурнăçне тĕплĕнрех çутатма пуçлани уççăнах сисĕнет. Апла пулин те хальлĕхе хула ĕç-хĕлне сăнлакан материалсем /çитменнине тата вĕсем калăпăшĕпе ытла та пысăк пулса тухаççĕ/ курăмларах вырăн йышăннине те палăртмасăр иртме çук. Манăн шухăшăмпа, «Ял-хула» теми кашни номертех виçеллĕ шайпа çуталса пытăрччĕ.

Журналистсем çамрăк ăрăва тивĕçлĕ пĕлӳ паракансем çинчен пĕр-пĕринпе ăмăртмалла пекех çырма тытăнчĕç. Чĕре çине аллăма хурсах çапла ыйтассăм килет: 100 педагогран вуннăшĕ «Хыпар» хаçата çырăнса илет-ши? Акă пĕр вĕрентекен хăй пирки ырласа çырнă статьяна вулас тĕллевпе вырăнти почта уйрăмне /ăçтине асăнмăпăр/ хашкаса пырса кĕнĕ те чăвашсен тĕп хаçатне тупса пама пуçлăхран ыйтнă. Лешĕ вара ăна «кӳрентернĕ»: «Пирĕн яла «Хыпар» пĕр экземпляр та килсе тăмасть çав», – тесе ăсатса кăларса янă.

Чăваш чĕлхипе литературине вĕрентекенсен хушшинче те «Хыпара» сиктермесĕр вуласа тăракан сахал. Çавăн сăлтавне тĕпчесе пĕлсе вирлĕрех статьясем çырса кăларасчĕ хаçатра. «Хыпара» чăваш халăх поэчĕ ертсе пыма тытăннă хыççăн ку енĕпе пулса тăнă лару-тăру лайăхланасса шанас килет.

Тата тепĕр сĕнӳ. Вăл е ку статьяна тĕп шухăшне пысăк сас паллисемпе палăртса çырни малтанах килĕшетчĕ, халĕ вара çакна ырласа йышăнассăм килмест. Хăнăхнă хыççăн çĕнĕлĕх те йăлăхтарма пуçлать иккен. Тен, вулакана «чăмласа» пани кирлĕ те мар, вăл мĕн лайăххине, мĕн япăххине хăех витĕр курса тăрать. Тен, эпĕ йăнăшатăп? Апла тăк ыттисем мĕнле шухăш-сĕнӳ параççĕ? Çавна та пĕлес килет.

Елена ИВАНОВА.
Йĕпреç поселокĕ

ТĔСЛĔХ

Хĕл сиввинчен ăшăнма кĕрсен...

Кунта, Çĕрпÿ районĕнчи Чиричкасси ял тăрăхĕнче, вĕсен çемйине пĕлмен çын çук. Алевтина Павловнăпа Викторин Иванович Ивановсем пĕрлешсе çемье чăмăртанăранпа кĕçех 55 çул çитет. Кил хуçи сакăр теçетке çултан иртнĕ, унăн мăшăрĕ çавăнталла талпăнать пулин те ватлăх амакĕсемпе тăлланса ларман-ха. Ĕмĕр тăршшĕпех картиш тулли выльăх тытнăскерсен кил хушшинче паян та янавар чылай. Ачапăча йышлă çуратса ÿстернĕ те – çитĕннĕçемĕн вĕсем тĕрлĕ çĕрте тĕпленнĕ. Валерий кăна, Çĕрпÿ хулинче тымар янăскер, тăван ашшĕ-амăшĕн килĕнче тăтăшах пулать.

"Лашапа ăсатрăмăр та..."

...Аля ун чухне пилĕк çулта пулнă. Тăван çĕршывăн Аслă вăрçи... 1942 çулта таврари мĕнпур вăйпитти арçын шăпи пекех унăн ашшĕн те фронта кайма ят тухать. Павел Николаевича инçе çула ăсатма мăшăрĕ Матрена Степановна икĕ хĕрĕпе – Альăпа тата Ритăпа – тухнă. Лаша юртнă май лăпкăн кăна ларса пыракан пĕчĕк чиперуксем ашшĕне çав самантра юлашки хут курса юласси çинчен шухăшлама та пултарайман ĕнтĕ. Вăрçă хирĕнчен таврăнайман Павăл.

– Анне пурĕ те 6 çул пурăнса юлайнă унпа. Аттене ăсатнă чухне варĕнче виççĕмĕш пепке – Владимир – ÿт илнĕ. Çапла, йăх тăсакан çуралнине курайман. Çурлахсем пукране лĕпнĕ амăшĕн çывăх çыннăмăр. Виçĕ ачине ура çине тăратма аннене çăмăл пулман паллах. Çапах та йывăрлăхсене арçынсăрах /урăх качча кайман/ парăнтарма вăй-хал çитерсе пынă. Тырă вырнă чухне пирĕн анне чи малта пыракансенчен пĕриччĕ. Ăна çăмăлрах пултăр тесе эпир те ĕçе ир кÿлĕннĕ. Çиччĕмĕш класс хыççăн фермăра ĕçлеме тытăнтăм: сысна, сурăх пăхаттăм, – аса илет ачалăхне ватă хĕрарăм.

Çапла вунтăваттăрах ĕç кăçалăкне пуçлама тивнĕ Алевтина Павловнăн. Малалла вĕренсе аттестат илес шухăш-ĕмĕчĕ те пулнă – аслă классенче укçалла пĕлÿ панăран ăна пурнăçлама май килмен. Çапах та ачисене вĕрентес тĕллеве Матрена Степановна пăрахăçламан. Кĕçĕнни Владимир Йĕкĕрварта вăтам шкул пĕтернĕ. Ун хыççăн авиаци специальноçне илме аякри хулана тухса кайнă, летчик пулса тăнă.

– Эпир сахал вĕреннине саплаштараканĕ пулчĕ пуль шăллăм тетĕп вара шухăша путса. Чăн та, атте çук пулин те ял-йыш мухтанмалăх /Алевтина Павловна Шĕнер ялĕнче çуралса ÿснĕ. – **Авт./** ывăл çитĕнтерме пултарчĕ анне, – палăртать Алевтина аппа.

Ашшĕ-амăшĕн сăмахĕнчен иртмен

Шĕнер ялĕ Чиричкассипе юнашарах. Ĕлĕкренпех икĕ ял çамрăкĕсен хушшинче туслăх хуçаланнă. Пĕрисем теприсем патне улах-вăййа çÿресех тăнă. Апла пулин те Викторин Альăна хĕрсем патне кÿршĕ яла кайсан мар, тăван килĕнчех /!/ тĕл пулнă.

– Эпир, "Клисер" совхозра тăрăшакансем, хĕллехи вăхăтра аслă çул хĕррипе карта тытма тухаттăмăр, – аса илет мăшăрĕпе епле паллашнине 78 çулти кинемей. – Çула юр хÿсе лартасран çапла тутаратчĕç. Викторинсен килĕ çул хĕрринче, ял вĕçĕнчеччĕ /ун чухне Шупашкартан Хусаналла тăсăлакан çул Чиричкасси варрипе иртетчĕ/. Ĕçлесе ĕшенсен апат çырткалама е чей ĕçме, шăнса кайсан ăшăнма вĕсем патне кĕреттĕмĕр. Хăй вăл ун чухнех хуçалăхра шоферта ĕçленĕ. Ашшĕпе амăшĕ – Иван Матвеевичпа Мария Сергеевна – хĕрсене пикенсех сăнанă пулас: хăйсене юрăхлă пулас кин çук-и? Темшĕн мана куç хывнă. Тепĕр тесен çуллĕ те хитре кĕлеткеллĕччĕ эп чухне – пăхмалăх пулнă-ха, – шÿтлеме те манмасть кил хуçи арăмĕ.

Çапла ашшĕпе амăшĕ хăйсем пĕр хĕре питĕ кăмăлланинчен пуçланать Викторинăн çемье историйĕ. Çывăх çыннисене хисеплекенскер хăйне вĕсем усал сунманнине ăнланса туххăмрах Альăпа паллашма васкать.

– 4 çул мăшăрăн тăван килĕнче пысăк йышпа пурăнтăмăр. Вăрçса-харкашса курман аслисемпе. Хуняма ачасене пăхма питĕ пулăшатчĕ. Пĕрле пурăннă чухне кăна мар, уйрăлса тухсан та. Эпир çак вырăнта тымар янă вăхăтра кунта таса уйччĕ, пĕр йывăç та çукчĕ. Халĕ акă хамăр та ватăлтăмăр – лартнă малтанхи хунавсем те палламалла мар лапсăрккаланчĕç, – вăхăтăн хăйĕн саккунĕсем пулнине çирĕплетеççĕ А.Иванова сăмахĕсем.

"Ĕмĕтĕме ачасем пурнăçларĕç"

Арçын хăйĕн пурнăç тивĕçĕсене пурнăçлани-пурнăçламаннине виçĕ самантпа хакласси йăлана кĕнĕ: çурт хăпартнипе, йывăç лартнипе тата ывăл çитĕнтернипе. Çакна шута илес тĕк Викторин Иванович – чăн-чăн арçын. Пурнăçĕнче миçе йывăç лартнине пĕлейместĕп – ачи вара йышлă: пиллĕкĕн вĕсем Ивановсен. Чи пĕлтерĕшли – пурте ашшĕпе амăшĕ чăннипех кĕтнисем: Вячеслав, Эльвира, Валентинăпа Валерий /йĕкĕрешсем/, Татьяна. Йĕкĕрешсен тĕлĕшпе кашни çемьен хăйĕн кăсăклă саманчĕсем пур – Алевтина Павловнăна та хăшне-пĕрне аса илме ыйтрăм:

– Ĕлĕк "йывăрлансан" та тухтăр патне пĕрмай кайман. Пĕртен пĕр хутчен район больницине çитрĕм те манăн йĕкĕр мар-ши тесе интереслентĕм. Ара, хырăм çав тери пысăкчĕ. Тухтăр йăл кулчĕ те пĕр енчен, унтан тепĕр енчен итлесе пăхрĕ – сăмах та шарламарĕ. Çуратма кайсан тин акушерка варта пĕр пепке кăна маррине систерчĕ. Ачасен пĕрпеклĕхсем пурри-çуккине питех уяман. Профессийĕсене пĕр евĕрлĕреххисене суйланă-ха. Валерик – Çĕрпÿри ял хуçалăх техникумне, Валя Хусанти ветеринари институтне вĕренме кĕчĕç, специальноçĕсене хăйсем кăмăлланипе алла илчĕç. Халĕ акă Вальăн хăйĕн ывăлĕ те çав аслă шкултах пĕлÿ пухать.

Пурнăçра нимĕн те ăнсăртран килсе тухмасть теççĕ. Çав вăхăтрах шăпа ăнсăртлăхсемпе çыхăнса çырăнса пырать. Ивановсен кĕçĕн кинĕ те Валя ятлă. Хăйсен хĕрĕ Хусанта вĕреннĕ вăхăтра Чиричкассирен инçех мар вырнаçнă Вăрманкасси пикипе çывăх паллашнă. Ара, ентешсемпе тăван ене килме-кайма аван вĕт. Пуйăсра шикленесси те çук. Çапла тĕрлĕ аслă шкулта вĕренекенсем çывăх туссем пулса тăнă. Пĕр Валя /паян вулаканăмăрсене паллаштаракан çемьере çурални/ тĕлне часах турă пÿрнĕ каччă тупăнать. Вăл та – йĕкĕреш хăраххи пекех Валерий. Çамрăксем пĕрлешме шут тытсан Вăрманкасси хĕрĕ туйра хăйĕн тантăшĕн хĕр çумĕ пулма килĕшет. Малашнехи хутшăнусен аталанăвĕшĕн вара харсăр туй арăмĕсем "айăплă". Сăпайлă хĕре вĕçертес темен вĕсем, хăйсен ялĕн кинĕ тума каварлашнă. Çапла шÿтрен пуçлансах çĕнĕ çемье чăмăртанать Çĕрпÿ тăрăхĕнче: Вăрманкасси хĕрне хăйĕн хĕр тусĕн йĕкĕреш хăраххи кăмăлласа качча илет. Шăпа темерĕн: хĕр туссен упăшкисем те пĕр ятлăçке.

Валентина Васильевна – шăл тухтăрĕ, Çĕрпÿ тăрăхĕнчи çынсене сиплет. Кинĕ ятлă-сумлă пулнишĕн хунямăшĕпе хуняшшĕ те хĕпĕртеççĕ. Паллах, Валерий Викторинович та таврара ырăпа кăна палăрса тăрать. Тăван çĕрпе кăвапаран çыхăннă тейĕн: хулара хваттер пуррине пăхмасăр яла килсе ĕçлет. Вăкăрсем пăхать, çуллахи вăхăтра гектарĕ-гектарĕпе çитĕнтерсе утă янтăлать.

– Ачамсем пăрахмаççĕ, май пулсанах вĕçтерсе килеççĕ. Пысăкрах ĕçсене яланах эртелпе тăватпăр. Кашниех тата ялта çурт лартнă – тăван тăрăхран писмен эппин. Çакăншăн савăнатăп. 7 мăнук пирĕн, вĕсенчен кашниех мĕнпе те пулин пултарулла. Акă вун пĕрмĕш класри Наташа /Валерин хĕрĕ. – **Авт./** тĕлĕнмелле хитре ÿкерет. Ашшĕн портретне еплерех чаплă ăсталарĕ! Шансах тăратăп: пурнăçра ăна çитĕнÿсем кĕттермĕç. Станислав вара вăтăр та тултарман-ха, хăйĕн ĕçĕпе тĕнчен хăш кĕтесĕнче кăна пулса курмарĕ-ши! Тайгаран ман валли парнелĕх ылтăн кашăк илсе килнĕччĕ. Мăнукăмсем, ачасем пирĕн ĕмĕтсене пурнăçлакансем пулнăшăн хăпартланатăп. Телейĕ пултăрччĕ вĕсен – пире тата халĕ мĕн кирлĕ? – калаçăва вĕçленĕ май чунне усрĕ Алевтина Павловна.

АШШĔПЕ АМĂШĔ – ИВАН МАТВЕЕВИЧПА МАРИЯ СЕРГЕЕВНА – ХĔРСЕНЕ ПИКЕНСЕХ СĂНАНĂ ПУЛАС: ХĂЙСЕНЕ ЮРĂХЛĂ ПУЛАС КИН ÇУК-И?

■ **Ирина ПУШКИНА.**

Автор сăнÿкерчĕкĕ

КУРАВ

«Юхăма хирĕç» хуларан хулана çÿрĕ

Культура çулталăкĕнче республикăра вуншар проект пурнăçа кĕчĕ. Çак кунсенче Чăваш патшалăх ÿнер музейĕнче уçăлнă курав пирки тĕпленĕрех чарăнса тăрасшăн. Сăмахăм – регионсенче ÿнер искусствине аталантарас тĕллевпе пуçарнă "Хĕрлĕ хапхасем /Юхăма хирĕç" проект çинчен. "Сарăту – Тольятти – Ĕпхÿ – Хусан – Шупашкар – Мускав" маршрутпа иртекенскере Чăваш Ен ăшшăн йышăннă.

Проект тата тепĕр ĕçе – регионсен хушшинчи "Юхăма хирĕç" конкурса – йĕркелеме пулăшнă. Унта хутшăнма 500 ытла художник кăмăл тунă, 6000 произведени тăратнă. Экспертсем вара 500 ытла ĕç суйласа илнĕ тата 27-не çĕнтерÿçĕ тесе пĕлтернĕ. Вĕсене И.Е.Репин, Н.И.Фешин, З.К.Церетели, М.В.Нестеров ячĕллĕ премисемпе чысланă.

Пирĕннисем те пур вĕсен хушшинче. СССР Художниксен союзĕн членĕ, Раççей тава тивĕçлĕ художникĕ Николай Карачарсков И.Е.Репин премине тивĕçнĕ. Ăна çак премие курава уçнă май савăнăçлă лару-тăрура проект ертÿçи, Раççей Художниксен пултарулăх союзĕн президенчĕ, Раççей Ÿнер академийĕн чăн членĕ, Раççей тава тивĕçлĕ художникĕ Константин Худяков пачĕ.

Кăçалхи курава федерацин Атăлçи округĕнчи 12 регионти ÿнерçĕсем хутшăннă. Ÿнер музейĕнчи экспозицире – Хусан, Сарăту, Самар, Ижевск, Киров, Пермь, Пенза, Чĕмпĕр, Ĕпхÿ, Чулхула, Мускав, Питĕр, Шупашкар хулисенчи 100 яхăн художникĕн произведенийĕсем. Сăмах май, Чăвашран "Юхăма хирĕç" конкурса 28 ÿнерçĕ хутшăннă, 14-шĕ конкурс витĕр тухнă.

Худяков çавăн пекех проект пĕлтерĕшĕ пирки те чарăнса тăчĕ. Ăна вăл çапларах хаклать: "Паянхи ÿнерçĕсем актуаллă, пурнăçпа çыхăннă произведенисем ÿкереççĕ. Пирĕн тĕллев – вĕсене куракансем патне çитересси". Ун сăмахне çирĕплетсе ЧР культура министрĕ Вадим Ефимов çак шухăша палăртрĕ: "Курав общественноçăн пысăк пайне, пултарулăх интеллигенцийĕпе студентсене чăннипех кăсăклантарасса шанатăп".

Курав Шупашкарта декабрĕн 5-мĕшĕччен ĕçлет.

■ **Надежда СМИРНОВА**

СТРОИТЕЛЬНАЯ КОМПАНИЯ ЦЕНТР
БЕТОН
РАСТВОР
ДОСТАВКА
г. Чебоксары, ул.Пристанционная, 7
(8352) 76-56-00, 63-80-08

БЕТОН всех марок
(М-200 - 2800 руб./куб.)
РАСТВОР
ОПГС
КЕРАМБЛОКИ
(КБ-20 - 33 руб./шт)
доставка
тел.: 29-25-34, 29-24-88

ПУЛĂШУ УСЛУГИ

51.Бурение колодцев, скважин; **кольца колодезные** высококачественные. Доставка. Т.: 8-927-847-71-43, 8-937-379-00-80.

152.Бурение скважин на воду. Т. 8-960-302-12-93.

160.Бурение колодцев, углубление; **продажа и д-ка** ж/б колец. bur21.ru Т. 8-905-343-42-07.

419.Доставка керамблоков, песка, ОПГС – от 10 до 20 тн. Т. 89876734754.

513.Чистка колодцев. Т. 8-961-342-90-59.

688.Кровельные, фасадные работы. Гарантия. Т. 8-903-322-04-79.

716.Окна, двери, мебель. Т. 8-987-576-92-32.

743.Доставка песка, гравмассы. Т. 89061337975.

ĔÇ РАБОТА

110.Монолитчики, плотники, **монтажники,** шлифовщики, **каменщики,** сварщики. Питание, спецодежда. Вахта. Т. 8-925-002-22-38.

ТУЯНАТĂП КУПЛЮ

18.Бычков, тёлок, коров, лошадей. Т. 89625994706.

141.Коров, бычков и лошадей. Т. 89603109878.

433.КОРОВ. Т. 8-927-850-85-64.

730.КРС /коров, бычков и т. д./. Т.: 8-903-389-85-72, 8-906-130-91-84.

Администрация Кадикасинского сельского поселения Моргаушского района Чувашской Республики информирует о возможности продажи земельных долей, находящихся в общей долевой собственности, 4089,6 балло-гектаров муниципального образования Кадикасинского сельского поселения Моргаушского района Чувашской Республики в собственность по цене, определяемой как произведение 15 процентов кадастровой стоимости одного квадратного метра такого земельного участка и площади соответствующей размеру этой земельной доли, расположенной по адресу: Чувашская Республика, Моргаушский район, Кадикасинское сельское поселение, кадастровый номер 21:17:072501:1.

Заявления принимаются до 30 мая 2015 года по адресу: Чувашская Республика, Моргаушский район, д.Кораккасы, улица Новая, дом 1.

Администрация Абашевского сельского поселения Чебоксарского района извещает о намерении предоставить в аренду сроком на 10 лет земельный участок площадью 39,12 га с кадастровым номером 21:21:201501:175, расположенный по адресу: Чувашская Республика, Чебоксарский район, Абашевское сельское поселение (земли сельскохозяйственного назначения), для сельскохозяйственного производства. Заявления и письменные возражения принимаются администрацией Абашевского сельского поселения Чебоксарского района по адресу: 429500, Чувашская Республика, Чебоксарский район, с.Абашево, ул.Верхняя, д.35. Телефон для справок (8-83540) 2-77-24.

Факс: /8352/ 28-83-70
E-mail: hypar2008@rambler.ru
РЕКЛАМА
Адрес: 428019, Шупашкар хули, И.Яковлев проспекчĕ, 13-мĕш çурт, 316-мĕш пӳлĕм
ПĔЛТЕРӲ
Тел.: /8352/ 28-83-70, /8352/ 56-20-07

Саламлатпăр

Патăрьел районĕнчи Сăкăт ялĕнче пурăнакан юратнă аннемĕре, асаннемĕре, тăванăмăра – Альбина Федоровна ИСАКОВĂНА тата Етĕрне районĕнчи Еккĕмушкăнь ялĕнчи Зоя Николаевна АЛЕКСЕЕВĂНА Анне кунĕпе чун-чĕререн саламлатпăр. Сывлăхăр çирĕп пултăр, кил-çуртăр юратакан çынсемпе тулса тăтăр, сĕтелĕр çăкăр-тăвартан ан татăлтăр, ачăрсемпе, мăнукăрсемпе савăнса пурăнăр.

Саламлаканĕсем – ывăлĕсемпе хĕрĕсем, мăнукĕсемпе кинĕсем, мăшăрĕсем, Исаковсем, Кариковсем, Алексеевсем.

СУТАТĂП ПРОДАЮ

1.Качественную фабричную **МЕБЕЛЬ** по доступным ценам: стенки от 7900 р., прихожие от 3600 р., шкафы от 3300 р., комоды от 2300 р., столы от 1000 р., кровати от 4000 р. **Доставка,** сборка. Скидки, рассрочка. Салоны «Express Комфорт»: м-н «Экспресс»; вещ. рынок «Ярмарка»; МТВ-Центр – 4-й эт.; «Северная» ярмарка. **Сайт:** www.ex-comfort.ru. Т.: 46-55-44, 8-953-899-82-24.

2.Акция! Блоки керамзитобетонные 20х20х40 – 33 руб., 12х20х40 – 29 руб., 10х20х40 – 25 руб. Высокое кач-во. Доставка. Т. 8-967-470-46-77.

3.Акция! Кольца колодезные диам. – 0,7 м., 1 м., 1,5 м. Д-ка манипулятором. Бурение. Т. 89674704677.

4.ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА. Низкие цены. Рассрочка. Замер. Доставка – бесплатно. **Т. 89875766562.**

5.Блоки керамзитобетонные 20х20х40, 12х20х40, 9х20х40 пропаренные, гидровибропрессованные заводские от производителя – недорого; цемент, **песок.** Доставка. Разгрузка. Без выходных. Кассовый чек, документы. Т. 8-960-301-63-74.

7.Срубы для бани. Т. 37-28-74.

8.Гравмассу, песок, щебень, **торф,** кирп. бой, **керамблок,** керамзит. Пенсионерам, уч. ВОВ скидки. Т. 89051990122.

9.Гравмассу, песок, щебень, керамзит. Д-ка. Т.: 8-903-358-30-21.

10.Сетку-рабицу от производителя – более 80 видов, сетку сварную – более 30 видов, **профнастил,** гвозди, столбы, проволоку. **Изготовление** ворот, калиток. Доставка. Выездная сварка /генератор/. Грузоперевозки. Т.: 68-05-67, 34-70-70.

12.Профнастил, металлочерепицу, **оцинковку** рул., листовую, **трубы** профильные, водостоки, металлосайдинг. Т. 44-44-33.

15.Кирпич, кольца. Т. 8-961-339-33-63.

21.Керамблоки, гравмассу, песок. Т.: 8-903-345-63-07, 8-917-675-75-28.

22.ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА – немецкое качество. Дёшево. Замер, доставка – бесплатно. **Т. 8-937-010-10-54.**

24.Грабли, косилки, сажалки, копалки, окучники, опрыскиватели. Доставка. Т. 89278533596.

30.ОКНА от 4200 р.; **ДВЕРИ** стальные от 8900 р. Акция действует до конца месяца. Звоните по тел. 8-937-954-92-45.

33.Гравмассу, песок, щебень, керамзит. Д-ка. Т. 89053465671.

42.Керамблоки 12х20х40, 20х20х40, кольца колодезные – диам. 1,5м; 1м; 0,8м; 0,7м; 0,45м. Доставка. **Бурение.** Т.: 89876664140, 89370100141.

48.Керамблоки; все для фундамента – ФБС, бой кирпича, бетона, сваи, ОПГС, песок. Доставка. Т. 8-906-381-44-20.

49.Керамблоки, цемент, керамзит в мешках. Цены от производителя. Т. 8-905-344-79-32.

58.Гравмассу, щебень, песок, **керамзит,** бетон, **чернозём, навоз.** Д-ка. Недорого. Т. 89276687015.

71.ПИЛОМАТЕРИАЛ /хвоя, берёза, дуб, липа, осина/, **срубы, дрова,** горбыль. Т. 8-903-389-14-00.

75.Дымоходные трубы из нерж. стали. **Аргонная сварка:** медь, нержавейка. Т. 44-44-33.

76.СРУБЫ с комплектацией. **Липовые срубы** – на заказ. Доставка. **Т. 8-937-952-84-67,** Владимир.

79.ПРИЦЕПЫ для минитрактора, мотоблока. Т. 8-905-344-47-35.

128.Пластиковые ОКНА, деревянные. Бесплатно: замер, доставка, демонтаж. **Гарантия** 15 лет. **Скидки.** Т. 8-937-391-39-91.

157.Пластиковые **ОКНА,** стальные **ДВЕРИ.** Дёшево. Т. 89276689303.

560.ОКНА, ДВЕРИ "БАРС". Заводское производство. Бесплатный замер. Рассрочка. Гарантия 10 лет. Скидки. Т. 8-927-668-93-03.

685.ТРОТУАРНУЮ ПЛИТКУ, брусчатку – дёшево. Распродажа. Доставка. Укладка. Т. 89033220479.

686.Песок, щебень, гравмассу; вывоз мусора. Т. 8-903-322-04-79.

687.Профнастил, металлочерепицу, водостоки. Скидки. Доставка. Монтаж. Т. 8-903-322-04-79.

736.Кольца колодезные – 0,7; 1,0; 1,5. Доставка. Т.: 8-903-379-77-68, 36-26-23.

754.Кормовые добавки: патоку, жмых, шрот, мел, соль. Доставка. Тел. 8-903-345-05-72.

Год культуры в России Год культуры в Чувашии

зал Чувашской государственной филармонии

90-летию со дня основания Чувашского государственного академического ансамбля песни и танца посвящается:

1. ЮБИЛЕЙНЫЙ КОНЦЕРТ **12 декабря в 18-30.**
2. **Вокально-хореографическая композиция "ЮХАТЬ ЮХĂМ ШЫВ" Грант Главы Чувашской Республики 16 декабря в 14-00.**

Справки по тел.: 62-14-83, 62-54-48.

ОАО «ГАЗПРОМ»

ФИЛИАЛЫ ООО «Газпром трансгаз Нижний Новгород»

ЧЕБОКСАРСКОЕ И ЗАВОЛЖСКОЕ ЛИНЕЙНЫЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ УПРАВЛЕНИЯ МАГИСТРАЛЬНЫХ ГАЗОПРОВОДОВ

УВЕДОМЛЕНИЕ

ЧЕБОКСАРСКОЕ И ЗАВОЛЖСКОЕ ЛИНЕЙНЫЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ УПРАВЛЕНИЯ МАГИСТРАЛЬНЫХ ГАЗОПРОВОДОВ УВЕДОМЛЯЮТ юридических и физических лиц, владеющих и обрабатывающих землю или (и) производящих работы на территории Чувашской Республики, что на территории Чувашской Республики находятся магистральные газопроводы (МГ), газопроводы-отводы (-перемычки, -лупинги, -резервные нитки, -шлейфы) и другие подземные объекты МГ (далее по тексту - газопроводы), эксплуатируемые под рабочим давлением до 75 кг/см^2. Глубина залегания газопроводов (от верхней поверхности трубопроводов) составляет не менее 0,8 метров.

«Правилами охраны магистральных трубопроводов», утв. ГГТН РФ 24.04.92 г. (внесены дополнения 23.11.94 г.), в целях обеспечения нормальных условий эксплуатации и исключения возможности повреждения газопроводов устанавливаются охранные зоны по 25 м (по суше) и 100 м (для подводных переходов) в обе стороны от оси любого газопровода.

Минимальное расстояние от газопроводов до объектов различного назначения установлено на основании СНиП 2.05.06-85* и для находящихся на территории Чувашской Республики газопроводов составляет от 100 метров до 350 метров.

В охранных зонах газопроводов запрещается производить всякого рода действия, могущие нарушить нормальную эксплуатацию трубопроводов, либо привести к их повреждению, в частности:

а) перемещать, засыпать и ломать опознавательные и сигнальные знаки, контрольно-измерительные пункты;

б) открывать люки, калитки и двери необслуживаемых усилительных пунктов кабельной связи, ограждений узлов линейной арматуры, станций катодной и дренажной защиты, линейных и смотровых колодцев и других линейных устройств, открывать и закрывать краны и задвижки, отключать или включать средства связи, энергоснабжения и телемеханики трубопроводов;

в) устраивать всякого рода свалки, выливать растворы кислот, солей и щелочей;

г) разрушать берегоукрепительные сооружения, водопропускные устройства, земляные и иные сооружения (устройства), предохраняющие трубопроводы от разрушения, а прилегающую территорию и окружающую местность - от аварийного разлива транспортируемой продукции;

д) бросать якоря, проходить с отданными якорями, цепями, лотами, волокушами и тралами, производить дноуглубительные и землечерпальные работы;

е) разводить огонь и размещать какие-либо открытые или закрытые источники огня.

В охранных зонах трубопроводов без письменного разрешения предприятий трубопроводного транспорта запрещается:

а) высаживать деревья и кустарники всех видов, складировать корма, удобрения, материалы, сено и солому, располагать коновязи, содержать скот, выделять рыбопромысловые участки, производить добычу рыбы, а также водных животных и растений, устраивать водопои, производить колку и заготовку льда;

б) сооружать проезды и переезды через трассы трубопроводов, устраивать стоянки автомобильного транспорта, тракторов и механизмов, размещать сады и огороды;

в) производить мелиоративные земляные работы, сооружать оросительные и осушительные системы;

г) производить всякого рода открытые и подземные, горные, строительные, монтажные и взрывные работы, планировку грунта.

Письменное разрешение на производство взрывных работ в охранных зонах трубопроводов выдается только после представления предприятием, производящим эти работы, соответствующих материалов, предусмотренных действующими Едиными правилами безопасности при взрывных работах;

д) производить геологосъемочные, геолого - разведочные, поисковые, геодезические и другие изыскательские работы, связанные с устройством скважин, шурфов и взятием проб грунта (кроме почвенных образцов).

Владельцы земельных участков не могут строить какие бы то ни было здания, строения, сооружения в пределах установленных минимальных расстояний до объектов системы газоснабжения; такие владельцы не имеют права чинить препятствия организации - собственнику системы газоснабжения или уполномоченной ею организации в выполнении ими работ по обслуживанию и ремонту объектов системы газоснабжения, ликвидации последствий возникших на них аварий, катастроф. (ФЗ от 31.03.1999 г. № 69-ФЗ «О газоснабжении в РФ»).

Органы исполнительной власти и должностные лица, граждане, виновные в нарушении правил охраны магистральных трубопроводов, газораспределительных сетей и других объектов систем газоснабжения, строительстве зданий, строений и сооружений без соблюдения безопасных расстояний до объектов систем газоснабжения или в умышленном блокировании либо повреждении, иных нарушающих бесперебойную и безопасную работу объектов систем газоснабжения незаконных действиях, несут ответственность в соответствии с законодательством Российской Федерации.

Здания, строения и сооружения, построенные ближе установленных строительными нормами и правилами минимальных расстояний до объектов систем газоснабжения, подлежат сносу за счёт средств лиц допустивших нарушения.

Материальный ущерб, нанесённый организации – собственнику системы газоснабжения в результате умышленного её блокирования или повреждения либо иных нарушающих бесперебойную и безопасную работу объектов систем газоснабжения незаконных действий, возмещается в установленном порядке виновными лицами или принявшими противоправные решения лицами.

При рассмотрении соответствующими органами ходатайства о предоставлении земельных участков для указанных целей место расположения объектов строительства должно предварительно согласоваться с ЛПУМГ. Перед началом работ необходимо получить письменное разрешение Чебоксарского ЛПУМГ и (или) Заволжское ЛПУМГ на производство работ в охранной зоне магистрального трубопровода. Производство работ без разрешения или по разрешению, срок действия которого истек, ЗАПРЕЩАЕТСЯ.

По всем вопросам, относительно производства земляных работ в зонах газопроводов, обращаться по адресу:

429620, с.Красноармейское, Филиал ООО «Газпром трансгаз Нижний Новгород» – Заволжское ЛПУМГ, тел.: 8(83530) 2-23-90, 2-22-50 или

428027, г.Чебоксары, пр. И.Яковлева, 25, Филиал ООО «Газпром трансгаз Нижний Новгород» – Чебоксарское ЛПУМГ, тел.: 8 (8352) 30-54-09, 30-54-22.

Администрация Чебоксарского района Чувашской Республики сообщает о выявлении на территории муниципального образования "Кугесьское сельское поселение" и "Шинерпосинское сельское поселение" имущества, имеющего признаки бесхозного - земельные участки, расположенные в с/т "Илем", с/т "Иволга 2" и с/т "Виктория" Чебоксарского района Чувашской Республики, и о возможности юридических и физических лиц предъявить свои права на указанное имущество.

Администрация поселения проводит сбор сведений относительно выявленных земельных участков для постановки его на учет в Росреестре в качестве бесхозного. Лицам, обладающим информацией о правообладателях указанно имущества, администрация просит обратиться в рабочие дни с 8.00 до12.00 и с13.00 до 17.00 часов в администрацию Кугесьского с/п по адресу: Чувашская Республика, Чебоксарский район, п.Кугеси, ул.Шоршелская, д.1, контактные телефоны: (8-83540) 2-12-24, 2-19-34; Шинерпосинского с/п по адресу: Чувашская Республика, Чебоксарский район, д.НовыеТренькасы, ул.Молодежная, д.10, контактный телефон: (8-83540) 2-91-23.

Марина Карягинăн кĕнекине пахаланă

Ноябрь уйăхĕн 25-мĕшĕнче Чăваш наци библиотекин ĕçченĕсем Раççей писателĕсен союзĕн членĕн Марина Карягинăн пултарулăхне кăмăллакансене пухнă. Марина Федоровна 20 ытла кĕнеке авторĕ, тĕрлĕ жанрпа ĕçлет: прозăпа, поэзипе, драматургипе. Хальхинче вăл вулакансене вăтам çулсенчи шкул ачисем валли хайланă "Золотое яблоко" / 2011 çулта пичетленнĕ "Ылтăн панулми" кĕнекен вырăсла куçарăвĕ/ "чун çимĕçĕпе" паллаштарнă. Унта Васçăпа унăн юлташĕсен тĕлĕнтермĕш ĕçĕсем пирки каласа кăтартнă. Асăннă кăларăма çавăн пекех уйрăм калавсем кĕнĕ.

Хайлавсене Зоя Романовăпа Ирина Митта куçарнă. Кĕнекене Елена Енькка ÿкерчĕкĕсемпе капăрлатнă. Вĕсем авторпа епле ĕçлени, унăн произведенийĕсем çинчен каласа панă. Кĕнеке уявне çавăн пекех Чăваш Республикинчи культурăпа искусство, пичет ĕçченĕсем хутшăннă. Çакна та палăртмалла: ку – Марина Карягинăн ачасем валли çырнă пĕрремĕш кĕнеки мар. 2006 çулта унăн "Сас палли çĕршывĕнче" /"В стране букв"/, кăшт каярах "Кăтра хĕвелçаврăнăш"/ /"Кудрявый подсолнушек"/ кăларăмĕсем пичетленнĕ. Сăмах май, юлашкинчен асăнни "Литературăллă Чăваш Ен: 2010 çулта чи нумай вуланă кĕнеке" республика конкурсĕнче "Ачапăча валли чăвашла çырнă чи нумай вуланă кĕнеке" номинацире çĕнтернĕ.

А.ГРОМОВА.

А.ВРАЖКИН сăнÿкерчĕкĕ

Вăрмарсем Раççей фестивалĕнче çĕнтернĕ

Раççейĕн Атăл тăрăхĕнчи вырăс чĕлхин фестивальне çĕршыври 14 регионран 500 вĕренекен хутшăннă. Конкурс финалĕ Волгоградра иртнĕ, мала тухнисене Олимп чемпионки Елена Исимбаева чыснă.

Сочире иртнĕ Олимпиадăпа çĕршыв спортсменĕсем çинчен сочинени çырса фестивале Чăваш Ен ачисем те – Вăрмарти вăтам шкулта вĕренекенсем – хутшăннă. Валентина Табакова, вырăс чĕлхипе литератури вĕрентекенĕ Раççейри кашни пысăк пулăм хыççăнах вĕренекенсене шухăшлав çыртарассине йăлана кĕртнĕ. "Эпир пĕтĕм çĕршывпа тивĕçнĕ вăйăсем" темăпа çыру ĕçĕ пурнăçласан чи лайăххисене асăннă конкурса ярса памашкăн тĕв тунă. 22 ĕç хусăнчен 14-шне финала йыхравласан вĕрентекен тĕлĕнмеллипех тĕлĕннĕ.

Волгоградра ачасем Олимп чемпионĕсемпе тĕл пулнă, хулан паллă вырăнĕсемпе паллашнă. Числавра ушкăнри 8 ача тĕрлĕ номинацире çĕнтернĕ. Анна Платонова вара пĕрремĕш вырăна тухнă. Валентина Табаковăшăн çак мероприятие хăйĕн вĕренекенĕсемшĕн хĕпĕртемелли татах пулнă: финалистсене олимпиада темипе диктант çыртарнă, ĕçе пуринчен те тĕрĕсрех çыраканни Артем Силеров пулнă.

Конкурсра çĕнтернисен ĕçĕсене чи лайăх сочиненисен пуххине кĕртме шантарни те Чăваш Ен ачисене хавхалану кÿнĕ.

А.КУПРИЯНОВА

Ылтăн перчеткеллĕ кикбоксер

Чăваш Ен спортсменĕ Никита Александров Пĕтĕм Раççейри «Ылтăн перчетке – 2014» ачасемпе çамрăксен турнирĕнчен ылтăн медальпе таврăннă.

Ăмăрту Мускав облаçĕнчи Балашиха хулинче иртнĕ. Унта тĕрлĕ регионтан 300 ытла яш хутшăннă. Чăваш Ен числе Вăрнарти спорт шкулĕнче ăсталăха туптакан 13 çулти Никита Александров ăнăçлă хÿтĕленнĕ. Геннадий Егоров тренерăн вĕренекенĕ 36 килограмлă спортсменсен ушкăнĕнче фулл-контакт енĕпе пĕрремĕш вырăн йышăннă. Республикăри кикбоксинг федерацийĕн ертÿçи Алексей Соловьев каланă тăрăх – Никита çамрăк пулин те питĕ пултаруллă та ăста, унăн малашлăхĕ пысăк. Палăртмалла: кăçал вăл Анапăра иртнĕ Пĕтĕм Раççейри яшсен вăййисенче те пьедесталăн пĕрремĕш картлашки çине хăпарнă.

А.МИХАЙЛОВ

Театрсен çитес эрнери – декабрь, 1-7 – репертуарĕ

К.В.Иванов ячĕллĕ Чăваш патшалăх академи драма театрĕ

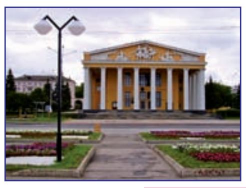

2. «Укçа чул кастарать» çемье пăтăрмахĕ.
4. «Мунча кунĕ» драма.
5. «Сутăн илнĕ чыс» драма.
6. «Праски кинеми мăнукне авлантарать» камит.
7. «Чухăнлăх инкек мар» камит.
Спектакльсем 18.30 сехетре пуçланаççĕ.

Çеçпĕл Мишши ячĕллĕ Чăваш патшалăх çамрăксен театрĕ

2. «Ылтăн кĕрÿ» камит **/18.30/.**
5. «Пирĕн атте авлана-а-ать!!!» камит **/18.00/.**

Юбилейсем

Декабрь, 2

◆ Раççей естествознани академийĕн член-корреспонденчĕ **Петр Митрофанов** /Красноармейски районĕ, Янкас/ – **80 çул.**

Декабрь, 3

◆ Тĕрĕ ăсти, РФ культурăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ, РСФСР халăх маçтăрĕ **Мария Симакова** – /Шупашкар районĕ, Апаш/ **80 çул.**

◆ Педагогика наукисен докторĕ, РФ аслă шкулăн тава тивĕçлĕ ĕçченĕ **Геннадий Анисимов** профессор /Йĕпреç районĕ, Эйпеç/ – **80 çул.**

Декабрь, 4

◆ **90 çул** каялла **Шупашкар хула канашĕ** йĕркеленнĕ.

◆ Социализм Ĕçĕн Геройĕ, РФ тава тивĕçлĕ машиностроителĕ **Владимир Рябчиков** /Вăрмар районĕ, Çĕнĕ Кинчер/ – **80 çул.**

◆ Совет Союзĕн Геройĕ **Степан Илларионов** /Вăрнар районĕ, Кивçурт Енĕш/ çуралнăранпа – **110 çул.**

Декабрь, 6

◆ **210 çул** каялла чăваш чĕлхин тĕпчевçи **Виктор Вишневский** /Вăрнар районĕ, Сăкăт/ çуралнă.

Паллă кунсем

Декабрь, 1

■ **СПИДпа кĕрешмелли пĕтĕм тĕнчери кун.**

■ **Раман кунĕ.** «Паянхи кун мĕнле, хĕл те çапла пулĕ», – тенĕ ваттисем. Ула курак çĕр çинче çÿрет тĕк – ăшăтасса. Платон, Роман, Николай хăйсен менелникне уявлаççĕ.

Декабрь, 2

■ **Банк ĕçченĕн кунĕ.** Дизайнер кунĕ.

■ **Авдей кунĕ.** Ĕлĕк çак кун хресченсем урамра усал-тĕсел е чир-чĕр çÿрет тесе ĕненнĕ, çавăнпа çула тухман. Çанталăк еплерех – утçи вăхăтĕнче те çапла пулать. Менелник «хуçисем»: Дмитрий, Константин, Вениамин, Герасим, Денис, Игнатий, Илларион.

Декабрь, 3

■ **Юрист кунĕ.** Инвалидсен пĕтĕм тĕнчери кунĕ.

■ **Прокл кунĕ.** Çак кун ваттисем сĕтел çине чăкăт е юр-вартан янтăланă апат-çимĕç лартма хушаççĕ. Юр çурĕ – июнь уйăхĕнче çумăр пуласса. Менелникçĕсем: Алексей, Анна, Илларион, Анатолий, Арсений, Иосиф, Фекла.

Декабрь, 4

■ **Ариадна кунĕ.** Ял-хуласенчи пасарсенче хĕллехи суту-илÿ пуçланнă. Ăмăр çанталăк тăк – тепĕр çул тырпул ăнса пулĕ, уяр – тухăçсăр. Çак кун хăнасене лимонпа сăйлама хушаççĕ. Прокопа Адăшăн чи лайăх кун.

Декабрь, 5

■ **Прокопий кунĕ.** Ĕлĕк çак кун ялсенче тăнăçлăх уявне паллă тунă. Сĕтел çинчи тĕп апат – така какайĕ е пулă. Менелник «хуçисем»: Архип, Алексей, Афанасий, Валерия, Василий, Владимир, Герасим, Максим, Михаил, Петр, Павел, Федор.

Декабрь, 6

■ **Митрофан кунĕ.** Çак кун салтак тивĕçне пурнăçласа пуç хунисене асăнаççĕ, çар çыннисемшĕн кĕлĕ вулаççĕ. Тÿпере пĕлĕтсем сайра – сивĕтессе, нумай – ăшăтасса. Менелникне Борис, Александр, Алексей, Григорий, Федор паллă тăваççĕ.

Декабрь, 7

■ **Граждан авиацийĕн кунĕ.**

■ **Кĕтерне кунĕ.** Ачасем пуçласа çуна çине лараççĕ, пăр çинче ярăнаççĕ. Тин пĕрлешнĕ çамрăксене çак кун тăвайккинчен çунапа анма хушнă. Менелникçĕсем: Григорий, Евгений, Марк, Порфирий, Семен.

Çанталăк

кăнтăрла çĕрле

29.11	- 5	-10
30.11	- 8	-10
01.12	- 6	-12
02.12	- 10	-15
03.12	- 7	-14
04.12	- 5	- 8
05.12	- 4	- 9

чăваш халăх хаçачĕ
ХЫПАР

Учредительсем: Чăваш Республикин Министрсен Кабинечĕ, Чăваш Республикин Информаци политики тата массăллă коммуникацисен министерствин "Хыпар" Издательство çурчĕ" Чăваш Республикин хăй тытăмлă учрежденийĕ

Федерацин çыхăну, информаци технологийĕсен тата массăллă коммуникацисен сферинчи надзор службин Чăваш Республикинчи управленийĕнче 2013 çулхи май уйăхĕн 31-мĕшĕнче ПИ ТУ21-00281 №-пе регистрациленĕ

"Хыпар" индексĕ – 54800, "Хыпар"-шăматкун"– 78353

Директор-тĕп редактор
В.В.ТУРКАЙ

РЕДКОЛЛЕГИ:
М.М.АРЛАНОВ /тĕп редактор заместителĕ-коммерци директорĕ/
Г.А.МАКСИМОВ /тĕп редактор заместителĕ/
С.Л.ПАВЛОВ /тĕп редактор заместителĕ/
Н.Г.СМИРНОВА /культурăпа чăваш диаспорин пайĕн редакторĕ/
В.В.ТУРКАЙ /директор-тĕп редактор/
Ф.П.ЧЕРНОВ /яваплă секретарь-техника центрĕн пуçлăхĕ/

Дежурнăй редактор В.В.ГРИГОРЬЕВ

Редакципе издатель адресĕ: 428019, ШУПАШКАР, ИВАН ЯКОВЛЕВ ПРОСПЕКЧĔ, 13, ПИЧЕТ ÇУРЧĔ, III ХУТ, "Хыпар".

ТЕЛЕФОНСЕМ
Редакци телефонĕсем:
56-00-67 – директор-тĕп редактор
56-33-64 – тĕп редактор заместителĕ
56-04-17 – тĕп редактор заместителĕ
62-08-62 – секретариат, яваплă секретарь
пайсем:
28-85-01 – общество пурнăçĕпе политика пайĕ
56-05-21 – журналист тĕпчевĕсен тата куçару пайĕ
56-08-62 – экономика пайĕ
56-03-04, 28-85-91 – социаллă пурнăçпа вĕренÿ пайĕ
56-08-61 – культурăпа чăваш диаспорин пайĕ
56-04-26, 28-82-91 – хроникăпа хамăр корреспондентсен пайĕ
28-85-87 – корректорсем
56-45-94 – фотокорреспондент
бухгалтери – 28-83-64
коммерци дирекцийĕ,
28-83-70 – рекламăпа пĕлтерÿсен пайĕ
56-20-07 – çырăнтарупа реализаци пайĕ, hypar2008@rambler.ru
корр. пункчĕ:
Йĕпреç – /8-835-38/ 2-18-02, 2-11-95
28-85-71 – Чăваш Республикин Журналистсен союзĕн правленийĕ

Факс: (8352) 28-83-70
Электрон почта: hypar@mail.ru

Хаçата «Хыпар» Издательство çурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă, «Чăваш Ен» ИПК» АУО типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Шупашкар хули, И.Яковлев проспекчĕ,13.
56-00-23 – издательство директорĕ.

РЕКЛАМĂПА ПĔЛТЕРЎСЕНЕ 316-мĕш пÿлĕмре йышăнаççĕ. Тел. 28-83-70.

Офсет пичечĕ. Калăпăшĕ 2 пичет листи.
Рекламăпа пĕлтерÿсен чăнлăхĕшĕн вĕсене паракансем яваплă.
Хаçатри рекламăсăр тÿлевлĕ информаци материалĕсем "Реклама çинчен" федераци саккунĕн 2 ст. килĕшÿллĕн **"Аталану çулĕпе", "Ят-сум", "Ĕç тата çын", "Самана таппи", "Компетентлă"** рубрикăсенче пичетленеççĕ.
Номере 28.11.2014 алă пуснă.
Пичете графикпа 21 сехетре алă пусмалла, 20 сехет те 45 минутра алă пуснă.
Тираж 8599. Заказ 4579.
Ĕç кунĕ 8 сехет те 45 минутран пуçласа 17 сехет те 45 минутчен, шăматкунпа вырсарникунсăр пуçне.